T.C.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞARKIŞLA VE YÖRESİ AĞIZLARI

HAZIRLAYAN

Pınar TAŞ

TEZİ YÖNETEN

Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Eylül - 2006

KAYSERİ

Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI danışmanlığında **Pınar TAŞ** tarafından hazırlanan **"Şarkışla ve Yöresi Ağızları "** adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

16/11/2006

JÜRİ:

Başkan : Prof.Dr. M. Metin KARAÖRS

Üye : Yrd.Doç.Dr. Suzan Tokatlı

Üye : Yrd.Doç.Dr. Müntaz SARIÇİÇEK

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun 01.12.2006 tarih ve .....26..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

01/12/2006

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

T.C. ERCİYES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Doğum yerim olan, kültür ve dil varlıkları açısından oldukça zengin bir mirasa sahip bulunan Şarkışla ilçesinin ağızları üzerine yeterli ve geniş boyutlu çalışmanın yapılmadığını tespit ettim ve Yüksek Lisans tezimi sayın hocam Yrd. Doç. Dr Suzan TOKATLI' nın da teşvikiyle Şarkışla ve Yöresi Ağızları üzerine aldım.

Yaptığım araştırmada Sivas ağzı üzerine yapılmış çalışmaların bulunduğunu fakat Şarkışla'ya ait pek fazla çalışmanın bulunmadığını gördüm. Araştırmam sırasında tespit ettiğim çalışmalardan bazıları şunlardır:

Caferoğlu, Ahmet; Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, İstanbul, 1. baskı,1944, 2. baskı, Ankara,1994.

Göçmen, Abdülkadir; Şarkışla Ağzı, DTCF Lisans Tezi, Ankara, 1953.

Akyol, Kadir; Suşehri Ağzı, DTCF, Lisans Tezi, Ankara, 1973 -73.

Bozkurt, M.Fuat; Kangal Folkloru ve Ağzı, DTCF, Lisans Tezi, Ankara, 1969.

Karpuz, Ömer; Sivas İli Gürün İlçesi Ağzı, A.Ü. Lisans Tezi, Erzurum, 1981.

Küçük, Hatice; Sivas Ağzı, DTCF; Lisans Tezi, Ankara, 1970.

Paçacıoğlu, Burhan; Sivas İlbeyli Ağzı, G. Ü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara,1987.

Tokatlı, Suzan; Gemerek ve Yöresi Ağızları, E.Ü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

Hızla gelişen teknoloji buna bağlı olarak kitle iletişim araçları ve şehirleşme yöresel ağızların hızla aslî özelliklerini kaybederek yok olmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı, sınırlı sayıda kişi tarafında yürütülen bu faaliyete Şarkışla ilçesinde ve köylerinde konuşulan ağızları, bu ağızların fonetik ve morfolojik özelliklerini de inceleyerek katkıda bulunmak ve unutulmakta olan dil malzemesini derli toplu bir biçimde ilim âleminin bilgisine sunmaktır.

Bu çalışmamız, Şarkışla ve köylerinden derlediğimiz metinlerden oluşmaktadır. Çalışmamızın metnini derlerken okuma-yazması olmayan ve belirli bir yaşın üzerindeki kişilerden derlemeye özen gösterdik. Her yörede olduğu gibi bizim yöremizde de kadınlar yaşadıkları bölgenin dışında erkeklerden daha az bulundukları için ağız

özelliklerini en iyi yansıtan kişilerdir. Bu durumu göz önünde bulundurarak genellikle metinlerimizi kadınlardan derledik. Konuşmacılarımızdan on sekizi kadın beşi erkektir.

Derlediğimiz metinlerin düğün, türkü, masal, yöresel yemekler, yöreye özgü âdetler gibi kültür malzemesi olmasına özen gösterdik.

"Şarkışla ve Yöresi Ağzı" adını verdiğimiz bu çalışma, "Giriş", "inceleme" (Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Sonuç), "Metinler" ve " Sözlük" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Araştırmamızın "Giriş" bölümünde Şarkışla ilçesinin tarihi, etnik yapısı, fiziki özellikleri üzerinde durulmuştur. Yöremiz ozanlarından bazılarının isimleri verilmiş ve Âşık Veysel hakkında bilgi verilmiştir.

"İnceleme" bölümü Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi ve Sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Derlediğimiz metinler fonetik ve morfolojik bakımdan incelenerek farklı yönleri ortaya konulmuştur.

Yöreye özgü söyleyiş sebebiyle anlaşılamayacak durumda olan kelimelerin karşılıkları sözlük kısmında geçtikleri yerler de belirtilerek verilmiştir. Ayrıca metinlerimizde bulunmayan ama yöre ağzında kullanılan bazı kelimelerin de anlamları sözlük kısmında verilmiştir.

"Sonuç" kısmında inceleme sonunda vardığımız sonuç özetlenmiştir.

"Metinler" bölümünde ise 23 kişiye ait 23 bölümlük metin kısmı yer almaktadır. Yöremizin ve memleketimizin büyük halk ozanlarından Âşık Veysel'e de çalışmamızda yer vermek istedik ve bir türküsüne metinler bölümünde yer verdik.

Bu ağız çalışmasını hazırlarken Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un "Türkçe El Kitabı" adlı eserindeki "Ağız Araştırmaları Traskripsiyon Sistemi"ni kullandım.

Tezimi aldığım günden itibaren bana yardımcı olan ve rehberlik eden danışmanım, saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI' ya ve hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmamda da desteklerini esirgemeyen sevgili anneme ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım

Pınar TAŞ

Kayseri- 2006

ŞARKIŞLA VE YÖRESİ AĞZI

Pınar TAŞ

ÖZET

Bu çalışmada Şarkışla ve yöresi ağzına ait ses ve şekil özellikleri verilmiş ve yazı dilinden farklı yönleri ortaya konulmuştur. Çalışmamız inceleme, metinler ve sözlük olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

İnceleme kısmında yöre ağzını fonetik ve morfolojik özelliklerini inceledik. İlk önce yazı dilinde kullanılmayan ancak Şarkışla ağzında kullanılan ünlüler tespit edildi. Uzun ve kısa ünlüler, ünlü değişmeleri metinlerden alınan örneklerle açıklandı. Daha sonra ünsüz harfler ve özellikleri verildi. Ünsüzlerde meydana gelen ses olayları örneklerle açıklandı.

Şekil bilgisi bölümünde çekim ve yapım ekleri bölgemizdeki farklı şekilleriyle ortaya konuldu.

İyelik ekleri, zamirler, sıfatlar, zarflar, fiiller, haber ve tasarlama kipleri, birleşik fiiller, edatlar ve ünlemler bazı ses ve şekil değişikliklerinin dışında yazı dilinde olduğu gibi kullanılmaktadır.

Metinler, genellikle okuma- yazması olmayan ve belirli bir yaşın üzerindeki kişilerden derlendi. Konuşmacıların büyük bir bölümü kadındır. Düğün, masal, yemek tarifi, askerlik anısı, yöreye özgü âdetler vb. metinlerin konusunu oluşturur.

Sözlük kısmı da metinlerde geçen anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamı verilerek oluşturuldu.

Çalışmamızda, yöremize ait ses ve şekil özelliklerini ortaya koyarak Türk Diline katkıda bulunmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Şarkışla Ağzı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Sözlük.

THE ACCENTS OF ŞARKIŞLA AND ITS NEIGHBOURHOOD

Pınar TAŞ

ABSTRACT

In this study, the features of sounds and morphology of accent of Şarkışla and its neighbourhood and their differences from the written language are presented. The consists of three major chapters as analysis, texts and glossary.

In the analysis chapter phonetic and morphological features are examined. Firstly, the vowels that is not used in the written language but used in the accent of Şarkışla are identified. Long and short vowels, change in vowels are studied with examples taken from texts. Then changes in consonants and drops of consonant are explained with examples.

In the morphology chapter derivational suffixes and inflectional suffixes are studied in their different forms used in our region.

Possessive suffixes, pronouns, adjectives, adverbs, verbs, informative subjunctive moods and particles are used in spoken are language as in written language with some changes in sound and morphology.

The texts are generally composed from the people who are illiterate and advanced in years. Most of the speakers are women. In the study there are twenty-three texts. Some of the subjects of these texts are wedding, tale recipe, daily household chores, military service memories, memories of coming brides, ext.

The glossary chapter is formed by giving the meanings of the unknown vocabulary used in the texts are stated.

Thruogh the means of study, we tried to contribute to the Turkish, language by working up the features of sound and morphology in our region.

Key Words: The accent of Şarkışla, Phonetics, Morphology, Glossary

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

ÖZET III

ABSTRACT IV

İÇİNDEKİLER V

YAZI (transcription)İŞARETLERİ XIII

KISALTMALAR XVI

GİRİŞ 1

Şarkışla İlçesinin Tarihi 2

Yöredeki Türk Hâkimiyeti 3

Şarkışla İlçesinin Coğrafyası 5

Ozanlar - Şairler 14

İNCELEME

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLER (Vowels) 17

å ünlüsü 17

ą ünlüsü 17

é ünlüsü 17

í ünlüsü 18

ó ünlüsü 18

ú ünlüsü 19

UZUN ÜNLÜLER (Long vowels) 19

Aslî Uzun Ünlüler 21

KISA ÜNLÜLER (Short vowels) 21

GENİZ ÜNLÜLERİ (Nasalised vowels) 22

İKİZ ÜNLÜLER (Diphthong) 22

Yükselen İkiz Ünlüler (Rising diphthong) : 22

Eşit İkiz Ünlüler (Neutral diphthong):.....23

Alçalan İkiz Ünlüler (Falling diphthong).....23

ÜNLÜ UYUMU (Vowel harmony) 23

Kalınlık İncelik Uyumu 24

Düzlük Yuvarlaklık Uyumu 24

Yabancı Kelimelerde Dil Benzeşmesi.....24

UYUM DEĞİŞMESİ.....25

ÜNLÜ UYUMUNUN BOZULMASI 25

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ (Vowel gradation).....26

Kalın Ünlülerin İncelmesi: 27

İnce Ünlülerin Kalınlaşması: 26

Geniş Ünlülerin Daralması 27

Dar Ünlülerin Genişlemesi 27

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması: 27

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 28

ÜNLÜ DÜŞMESİ 28

ÜNLÜ TÜREMESİ 28

Ön Türeme(profix) : 28

İç Türeme(infix) : 29

Son Türeme(suffix) : 29

ÜNSÜZLER (Consanants) 29

ġ ünsüzü: 32

h ünsüzü: 32

K ünsüzü: 32

ķ ünsüzü 32

ñ ünsüzü : 32

P ünsüzü : 33

T ünsüzü : 33

ÖN SES ÜNSÜZLERİ (İnitial consanants) 33

r ünsüzü : 33

l ünsüzü: 33

z ünsüzü : 33

h ünsüzü : 33

n, ñ ünsüzleri : 34

c ünsüzü : 34

ç ünsüzü : 34

ş ünsüzü:.....34

f ünsüzü :.....34

p ünsüzü : 34

m ünsüzü: 34

ÜNSÜZ DEĞİŞİMİ 34

k > g değişimi : 35

ķ- > ġ- değişimi: 35

t > d , d > t değişimi : 35

t > T 36

p> b değişimi : 36

İÇSES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ 36

İçseste Tonlulaşma 36

İçseste Tonsuzlaşma.....36

-c- >- ç- : 36

-v- > -f - : 36

-z- >-s- : 36

İçseste Sızıcılaşma 36

h > y :.....37

v > ğ :.....37

ḳ> h 37

-ç- > -ş- : 37

Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler 37

-r- > -l- :.....37

l > n : 37

m > n : 37

İç seste Ünsüz Benzeşmesi (Assimilaton) 38

İlerleyici benzeşme : 38

Gerileyici Benzeşme: 38

Son ses Ünsüz Değişmeleri 38

ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....39

f düşmesi : 39

ğ düşmesi :.....39

h düşmesi : 40

l düşmesi : 40

r düşmesi :.....40

n düşmesi : 40

k düşmesi : 40

v düşmesi :.....40

t düşmesi : 40

y düşmesi : 40

ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ 40

İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ **41**

HECE KAYNAŞMASI (Contraction) **41**

ÜNSÜZ TÜREMESİ **41**

YER DEĞİŞTİRME (Metatheis) **42**

VURGU (Accent) **42**

ŞEKİL BİLGİSİ

İSİMLER **45**

1. İSİM YAPIM EKLERİ **45**

1.1. 1.İsimden İsim Türeten Ekler : **45**

-CA **45**

-CAk/ - CIk/ - Cuk **45**

-CI/ - CU **45**

-(I)ncI/-(U)ncU **46**

-sIz / -sUz **46**

-gil: **46**

-lIk/ - lUk /-lIk̦/+lUh/+lIh: **46**

-lI / -IU **46**

-An **46**

-dAş **46**

-a **46**

1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri **47**

+mAk **47**

+ü **47**

+k, +h **47**

+mA **47**

+n **47**

+mır 47

1.1.3.İsimden Fiil Yapma Ekleri 47

+lA- 47

+n- 47

+l- 47

+Ar- 47

1.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler 48

-mA-/-mI-/-mU- 48

-n- 48

-l- 48

-ş- 48

-r- 48

-dIr/-dUr/-tIr/-tUr 48

İSİM ÇEKİM EKLERİ 49

1.1. Hâl Ekleri : 49

1.2.1 İlgi (genitif) Hâli : 49

1.2.2.Yükleme (accusative) Hâli : 50

1.2.3.Yönelme (dative) Hâli : 51

1.2.4.Bulunma (locative) Hali 52

1.2.5.Ayrılma (ablative) Hâli 53

1.2.6. Eşitlik (equqtive) Hâli : 53

1.2.7.Vasıta (instrumental) Hâli : 54

1.2.8.Yön Gösterme (direktif) Ekleri : 54

1.3. İsimlerde Çokluk 55

1.4. İyelik Ekleri 55

1.5. Aitlik (ilgi) Eki 56

1.6. Soru Eki 56

2. ZAMİRLER.....56

2.1.1. Şahıs Zamirleri (personal pronoun).....56

2.2. Dönüşlülük Zamiri (reflexsive pronoun) 57

2.3. İşaret Zamirleri (demonstrativ pronoun).....58

2.4. Soru Zamirleri(interrogative pronoun) 58

2. 5. Belirsizlik Zamirleri (indefinite pronoun) 59

3. SIFATLAR (adjective) 59

3.1.Niteleme Sıfatları(qualifikativeadjective) 59

3.2. Belirtme Sıfatları.....59

3.2.1.İşaret Sıfatları.....59

3.2.2.Sayı Sıfatları: 59

3.2.3. Soru Sıfatı : 60

3.2.4. Belirsizlik Sıfatları : 60

4. ZARFLAR (adverb).....60

4.1. Yer ve Yön Zarfları.....60

4.2. Zaman Zarfları 60

4.3. Niteleme Zarfları 61

4.4. Azlık- Çokluk Zarfları.....61

4.5. Soru Zarfları 61

5. FİİLLER 61

ŞAHIS EKLERİ 61

1. Birinci tip şahıs ekleri:.....61

2. İkinci Tip Şahıs Ekleri 62

BASİT ÇEKİMLER 63

5.2. Şekil ve Zaman Ekleri : 63

5.2.1.Bildirme Kipleri : 63
5.2.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipi (simple past perfedct) 63
5.2.1.2.Duyulan Geçmiş Zaman Kipi (past indefinite).....64
5.2.1.3.Şimdiki Zaman Kipi (present tense).....65
5.2.1.4.Gelecek Zaman Kipi (future) 66
5.2.1.5.Geniş Zaman (timeless) 67
5.2.2.1.Emir Kipi (imparative) 68
5.2.2.2. İstek Kipi (optative) 69
5.2.2.3. Şart Kipi (desiderative).....69
5.2.2.4.Gereklilik Kipi (necessitative) 70
EK- FİİL (substantive verp).....70
II. FİİLLERİN BİRLEŞİK ZAMANLI ÇEKİMLERİ (compound tense) 71
2.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikayesi (imperfect) 71
BİRLEŞİK KİPLİ FİİLLERİN RİVAYETİ 72
BİRLEŞİK FİİLLERİN ŞARTI 72
BİRLEŞİK FİİLLER.....73
ÇEKİMSİZ FİİLER (infinite verb forms) 73
AD-FİİLER (infinitive).....73
SIFAT- FİİLLER (participle) 74
ZARF- FİİLLER (gerund) 75
EDATLAR (postposition).....77
İKİLEMELER 78
SONUÇ.....79
METİNLER.....82
SÖZLÜK 124
BİBLİYOGRAFYA 138
EK- HARİTA 140
ÖZGEÇMİŞ

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (transcription) İŞARETLERİ

a

á : a- ı arası ünlü

ạ : a- e arası ünlü

å : a- o arsı ünlü

â : Yabancı kelimelerde ince a

b :

P : patlamasını kaybetmiş b gibi duyulan p sesi

c

c : c- j arası ünsüz

ç

d

T : patlamasını kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan t sesi

e

é : e-i arası ünlü

e : e-ö arası ünlü

f

g

ġ : arka damak ġ'si

g : orta damak g'si

ğ

K : k-ġ arası ünsüz

Ḳ : ḳ-ġ arası ünsüz

h

h : hırıltılı h

ı

ì : ı-i arası ünlü

i

i : i-ü arası ünlü

j

k

ḳ : arka damak k’si

k : orta damak k’si

l

Í : ince l ünsüzü

m

n

ñ : genzel ön ve artdamak n’si

o : o-u arası ünlü

ó : o-ö arası ünlü

o

ö

p

r

s

ş

t

u

ú : u-ü arası ses

ü

v

y

z

(-) : ünlüler üzerinde uzunluk işareti

(˘) : ünlüler üzerinde kısalık işareti

( ) : 1. İki ünlü altında ikiz ünlü işareti

:2. İki kelime arasında bağlantı (liaison)

(˚) : ünsüzler altında gevşeme işareti: r, l gibi

(’) : kendinden sonra gelen hecenin vurgu işareti

(~) : ünlüler üzerinde genzelleşme işareti

KISALTMALAR

AAT	: Anadolu Ağızlarından Toplamalar, bk. A. Caferoğlu
age.	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
ATAUÜ	: Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler, bk. T. Tekin.
BAAVU	: Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları, bk. Z. Korkmaz
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DLTD	: Divânu Lugati't- Türk Dizini TDK yayını
DS	: Sözlüğü (I-XI) TDK yayını
DTC	: Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
EATAÜU	: Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü Uzunlukları, bk. Z. Korkmaz
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
GBAA	: Güney – Batı Anadolu Ağızları, bk. Z. Korkmaz
GDİAT	: Güney – Doğu İlleri Ağızlarından Toplamalar, bk. A. Caferoğlu
Hzl.	: Hazırlayan
İng.	: İngilizce
KYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları, bk. T. Gülensoy
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağızları
s.	: Sayfa
S	: Sayı
STİAT	: Sivas ve Tokat illeri Ağızlarından Toplamalar

TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, TDK yayını
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTG	: Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), bk. Z. Korkmaz
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları

I. BÖLÜM

GİRİŞ

ŞARKIŞLA İLÇESİNİN TARİHİ[1]

Şarkışla İlçesinin MÖ 3000 yıllarından itibaren bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. İlçe merkezine 5km uzaklıktaki Döllük köyünün ilçe sınırlarına yakın bir yöresinde 1940 yılında bulunan MÖ 2000 yıllarına ait olduğu kabul edilen heykelin varlığı bu tarihi doğrulamaktadır.

Heykel tunçtan yapılmış olup 12cm boyundadır. Halen Ankara Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde muhafaza edilmektedir. Sırasıyla Hititler'in, Etiler'in, Persler'in ve Roma krallığının yönetiminde kalan Şarkışla 11. yy. başlarında Danismentler'in, 12. yy. ikinci yarısında Anadolu Selçukluları'nın eline geçmiştir.

Şarkışla Anadolu Selçukluları devrinde 1294 yılında kurulmuştur. 14. yy. ortalarında Eratna Beyliğinin daha sonra Kadı Burhanettin Devleti'nin denetimine girmiştir. Anadolu Beyliklerinin yıkılmasından sonra Osmanlı Devleti'nin denetimine giren Şarkışla, Timur'un Anadolu'yu istilası sırasında Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Ertuğrul Bey tarafından askerlerine talim ve konaklama yeri; ayrıca IV Murat'ın İran seferi sırasında da askeri kışla olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir.

İlçenin ismi eski Türkçe de şehir anlamına gelen "sar" kelimesi ile "kışla" kelimesinin birlikte telaffuz edilmesiyle "Şehirkışla" sözcüğünün anlamı kaybolarak Şarkışla'ya dönüştürülmüştür. İlçe çevresinde yapılan arkeolojik araştırmalarda Eti, Roma, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarını izine rastlanmaktadır. İlçe merkezine 1660 yılında Üsküdarlı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan tarihi Büyük Cami, 350 metre karelik alan üzerinde çok kubbelidir.

19. yy. sonlarına doğru tapu kayıtlarından Yıldızeli'nin bugünkü B.Akören Köyüne bağlı olduğu anlaşılan Şarkışla, daha sonra Sivas Merkez Yönetimine bağlanır. Merkezi konumunun ve ulaşımının önemli olması sayesinde gelişen Şarkışla, 1864 tarihinde Belediye Teşkilatına kavuşmuştur. 1879 yılında ilçe olmasıyla coğrafi durumu tespit edilmiş olmaktadır. İlçeye bağlı 4 belde, 93 köy ve 9 mezra mevcuttur.

---

[1] www.sarkislalilar.com.tr

YÖREDEKİ TÜRK HÂKİMİYETİ

Selçuklular döneminde, Emir Sabuk komutasındaki Türkler, 1059 yılında Sivas ve çevresini ele geçirmişler fakat bölgeyi ancak bir hafta ellerinde tutabilmişlerdir. Bölgedeki asıl Türk hâkimiyeti 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Kısa bir süre Selçuklu egemenliğinde kalan Şarkışla yöresi, daha sonra Sivas ve çevresinde kurulan Danişmend Beyliği topraklarına katılmıştır. 1175 yılında ise II. Kılıçaslan'ın Sivas'ı almasıyla yöre Anadolu Selçuklu topraklarına katılmıştır.

1243 Kösedağ Savaşı ile Anadolu'da Moğol egemenliği başlamıştır. 1243 Moğol istilasıyla Şarkışla yağmalanmıştır. Artan Moğol baskısı bölgedeki Türk halkının bir kısmı Batı Anadolu'ya bir kısmı ise Suriye topraklarına dönmüştür.

1322'de İlhanlıların Anadolu valiliğine atanan Timurtaş, Kayseri merkez olmak üzere Sivas ve çevresinin bölgede bağımsızlığını ilan etmiş. Timurtaş'ın Memlükler'e sığınması ile vekili olan Eratna Bey'in Sivas merkez olmak üzere Eratna Beyliği'ni kurmasıyla Şarkışla ve yöresinde Eratna Beyliği'nin egemenliği de başlamış oldu.

Eratna Bey'in ölümü üzerine yerine oğlu Ali Bey geçtiyse de; devletin vezirliğini yapan Kadı Burhaneddin yönetimi ele geçirmiş(1381). Böylece yöre Kadı Burhaneddin Devleti yönetimi altına girmiştir. Kadı Burhaneddin 1398'de Akkoyunlu hükümdarı Osman Bey'e yenilmesi ve ölmesi ile bölgede bir iktidar boşluğu olmuştur. Sivas halkının, yaklaşan Timur tehlikesi karşında Osmanlıları davet etmesiyle Sivas çevresinde Osmanlı hâkimiyeti başlamış, Ankara Savaşı'ndan sonra da bölgede başlayan idari boşluğa, 1408 yılında Çelebi Mehmet son vererek Sivas ve çevresini almasıyla bölgede yeniden Osmanlı egemenliği başlamış oldu.

Şarkışla'ya yerleşmek amacıyla gelen Türklerin ne zaman geldikleri bilinmemekle birlikte, ilk yerleşenlerin Hacı Ali Obası ve Hacı Himmetoğulları oldukları söylenmektedir. Ayrıca Malatya Arapkir'den geldikleri söylenen Çuhadaroğulları ve Nenehatunoğulları'nın (Hacı Ömerler) da aynı dönemlerde ilçeye yerleştikleri tahmin edilmektedir.

Şehrin adı 19. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında *Tenos* olarak geçmekte olup, ilçe oluncaya kadar "Gedik" adı verilen imtiyazlı nahiye müdürleri tarafından yönetilmiştir.

1867 Vilayet Nizamnamesi'ne göre Sivas Merkez Sancağı'na bağlı Tenos ismiyle kaza (ilçe) durumuna getirilen Şarkışla'da 1873 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.

1870 Sivas Vilayeti Salnamesi'ne göre, şehirde 10059 Müslüman, 1713 Hristiyan olmak üzere 11772 kişinin yaşadığı belirtilmektedir.

1853–1856 Kırım Savaşı ve 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşları'ndan sonra Kafkas Göçmenleri ve Kars Göçmenleri bölgeye yerleştirilmişlerdir. Kafkas ve Kars Göçmenleri Sivas'ın diğer kazalarına olduğu gibi Şarkışla kazasının çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir. Kafkas Göçmenleri genelde Uzunyayla bölgesine yerleştirildi.

1890 Sivas Vilayet Salnamesi'nde şu bilgiler verilmektedir: Sivas Merkeze bağlı Tenos kazasının kaza merkezi Şehr-i Kışla (Şarkışla)'dır. Merkeze uzaklığı 12 saattir. 15 nahiye, 114 köy ve 5625 haneden oluşup 16.566 Müslüman, 6305 Hıristiyan nüfus vardır. 39 cami, 3 medrese, 5 han, 55 dükkân, 2 fırın, 65 değirmen, 28 Müslim ve 10 gayri Müslim mektebi olduğu belirtilmektedir.

Yine aynı salnamede kazanın 585.979 dönümlük bir araziye sahip olduğu, 57063 tarla, 2 çiftlik, 150 bahçe, 230 çayır ve 115 meraya sahip olduğu belirtiliyor. Salnameye göre kazada buğday, arpa, fiğ mercimek ve fasulye yetiştirilmektedir. Hayvan türü olarak deve, at, karasığır, manda, koyun ve keçi yetiştirildiği, güzel kilimler ve küçük halıların imal edildiği belirtilmektedir.

Osmanlı nüfusu üzerinde geniş araştırmalarıyla tanınan Fransız yazar Vital Cuinet' in 1890'lı yıllarda Sivas ile ilgili verdiği bilgilerde, ilçemizin 50.060 nüfus ile Sivas'ın en kalabalık kazası olduğu belirtilmektedir. İlçede 76.841 koyun 25850 kıl keçisi ve 11.860 tiftik keçisinin beslendiği ve yıllık 396.822 kuruş ağnam (küçükbaş hayvanlardan alınan vergi) Vergisi alındığını belirtmektedir.

Şemseddin Sami Kamus-ül Âlem adlı eserinde, 1890'lı yıllardaki Şarkışla ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Sivas Vilayeti Merkez Sancağı'na bağlı bir kazadır. 15 nahiye ve 114 köyünde 33.000 Müslüman ve meyve yetiştiren Şarkışla zengin orman ürünleriyle meşhurdur. Kazada koyun, keçi ve sığır da yetiştirilir."

1896 Devlet Salnamesi, Tenos'un Gemerek adlı bir nahiyesi olduğunu da göstermektedir. Şarkışla' nın 1900'lü yılların başında da idari bakımdan Sivas'a bağlı ilçe statüsü devam etmiş, bir değişiklik olmamıştır.

Şarkışla'ya 1930'lu yıllarda Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi (değişimi) Antlaşması sonunda Yunanistan'dan az da olsa Türk muhacirleri getirilmiştir. Bu muhacirler genelde ilçe merkezi, Osmanpınarı ve Gümüştepe (Yapıaltın) köylerine yerleştirilmişlerdir.

1953 yılında Gemerek Bucağı, 1990 yılında da Altınyayla Kasabası, ilçe durumuna getirilerek Şarkışla ilçesinden ayrılmışlardır.

ŞARKIŞLA İLÇESİNİN COĞRAFYASI

Şarkışla İlçesi 36°-37° doğu boylamları(36° 25'E) ile 39°-40° (39° 21'N) kuzey enlemleri arasında kalmakta olup, 1902 km^2 ilçe alanına ve 9472 hektar ilçe merkezi alanına sahiptir. İlçe alanı ile Sivas ili ilçeleri arasında alan bakımından 7. büyüklükte olan bir ilçedir.

Şarkışla İlçesi, İç Anadolu Bölgesi'nin ortalama yükseltisi en fazla ve engebesi en kuvvetli bölümü olan Yukarı Kızılırmak Bölümü sınırları içerisinde, Sivas ilinin güneybatısında yer almaktadır. İdarî bakımdan Sivas'a bağlı olan Şarkışla'nın, il merkezine olan uzaklığı 81km kadardır. Yüzölçümü 2250 km^2 olup, denizden yüksekliği 1180 metredir.

Şarkışla doğusunda Sivas ve Altınyayla, batısında Gemerek, güneyinde Kayseri ve kuzeyinde de Yozgat ve Yıldızeli ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Bir depresyon(çökmüş alan) içinde kurulmuş şehrin kuzeyinde, Tecer ve Şama dağları ile güneyinde Hınzır Dağı uzanmaktadır.

Jeolojik Yapı

Şarkışla arazisi, farklı jeolojik dönemlerde oluşmuştur. Orta Anadolu Tersiyer havzalarından birisi olan Sivas Havzası, kuzeyde Pontid ve Anatolitler arasında yer alan Neotetis'in kuzey kolunun önceki izlerini taşıyan Erzincan Sütur Zonu içerisinde, güneyde Toridler adı verilen tektonik birliğin güney ucu ile sınırlandırılmıştır.

Sivas İli'nin 81km güneybatısında bulunan Şarkışla ve çevresinde Paleozoik yaşlı(Birinci zaman) metamorfik kayaçlar sahanın temelini oluşturur. Bu temel üzerine ise Tersiyer(Üçüncü zaman) yaşlı birimler çökelmiş olup, Alpin orojenezinden etkilenerek kıvrımlı bir yapı kazanmıştır.

Üçüncü jeolojik dönemden itibaren (Tersiyer: Paleosen-Eosen) görülmeye başlayan tektonik hareketler, sahanın günümüzdeki jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerini kazanmasında etkili olmuştur. Sahanın, Tersiyerden bu yana meydana gelen tektonik faaliyetlerle şekillendiği ve bu şekillenme ile Kuvaterner arazisinden(Dördüncü zaman) meydana geldiği belirlenmiştir. Kuvaternerdeki faylaşmalara bağlı olarak çökmüş ve kaptür neticesinde de dış drenaja (Kızılırmak'a) bağlanmıştır. Oluşumda jips erimelerinin de etkisi olmuştur. İlçe merkezinin kuzey, güney ve doğusunda fay hatları (kırıklıklar) mevcut olmakla birlikte faal değillerdir.

Yeryüzü Şekilleri

Şarkışla'nın ortalama yükseltisi 1250 m'den fazladır. Dağlık ve tepelik alanlar ile ovadan oluşmaktadır. İlçenin kuzey ve güney kenarları iki dağ sırası ile çevrilidir. Kuzeyde, Torosların il sınırlarına uzanan uçları olan İncebel Dağlarının uzantıları yer alır. Şarkışla'dan Şama Dağları ve Güngörmez Dağları olarak Sivas il merkezine doğru uzanırlar. Güney eteklerinde ise Altınyayla sınırlarına doğru uzanan Kara Tonus Dağları devam eder. Her iki dağ sırasının arası; Şarkışla düzlüğü(Gedik Ovası) olarak adlandırılır ve tarıma elverişlidir.

İlçe'nin kuzeybatısında yer alan Bacakbelen Dağı, tektonik hareketlerle yükselerek oluşmuş bir kütledir.

Şarkışla ilçe merkezinin orta kesiminde Kale (1307m) ve Topakkale (1300m) tepeleri yer alır. Killi, kumlu ve jipsli malzemenin, tektonizma geçirerek sertleşmiş ve Kale ve Topakkale denilen tepelerin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Şarkışla Ovası'ndan toplanan sular, Topaç Boğazı vasıtası ile Kızılırmak'a ulaştırılır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan, taban genişliği 50–70 m, derinliği 200–250 m civarında olan bu boğaz, eski bir vadi özelliğindedir.

Bölgede bazı alanlarda jips karstı gelişmiştir. Jipse ait erime şekilleri, sahada az eğimli yüzeyler üzerinde gelişmiştir. En tipik görüldüğü yer; Şarkışla'nın kuzeybatısında Poyrazlı (1666 m) Tepe ve Puryalak mevkiidir. Ayrıca Elmalı Köyü kuzeyinde ve Dikili Köyü doğusunda jips karstı gelişmiştir. Bölgedeki büyük ölçüdeki jips erimeleri, dördüncü zamanda yağışlı iklim dönemlerinde gerçekleşmiştir. Dikili-Sağır arasında yer alan; Tuzlupınar mevki jips erimeleriyle oluşmuş az eğimli bir düzlüktür.

Şarkışla Ovası

Çöküntü ve jips erimeleri sonucu oluşmuş olan Şarkışla depresyonu, batısındaki Palas ve Gemerek, doğusundaki Hanlı ve Kayadibi ovaları arasında kalan bir havzadır. Şarkışla da, bu depresyon içerisinde yer alır. 65 km^2 alan kaplayan ova, doğu-batı istikametinde uzanmaktadır.

Şarkışla Ovasını(Gedik Ovası) çevreleyen kısımlarda çok sayıda fay hattı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi; ovanın doğusunda kuzeydoğu-güneybatı yönünde, Maksutlu Köyü kuzeyinden başlayıp Döllük Köyü güneyine kadar uzanır. Hemen güneyinde, bu fayı kesen ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir fay hattı daha mevcuttur.

Üçüncü bir fay hattı ise, ilçe merkezinin güneyinden başlayıp, batıda Gürçayır'a doğru kuzeydoğu-güneybatı istikametinde ovayı kat eden ve Kanak Çayı Vadisini dikine kesen faydır.

Çatalyol ve Elmalı köylerini güneydoğu-kuzeybatı istikametinde kat eden fay; ovanın oluşumunda büyük rol oynamıştır. Şarkışla Ovası'nın batıdan doğuya doğru daralması ve bu alanda eğim kırıklığı nedeniyle birikinti konilerinin oluşması, bu fayın sonucudur.

Şarkışla İlçesi'nin içerisine yerleştiği ova; doğu, kuzey, güney, kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinde fay hatları ile kuşatılmıştır. Sözü edilen bu faylar, neotektonik dönemde meydana gelen tektonik faaliyetlerin bir sonucudur. Bu faylar, Şarkışla da küçük ölçekli depremlerin olmasına neden olmuşsa da; yüksek dereceli ve hasar veren bir deprem günümüze kadar yaşanmamıştır.

Ortalama 1200m yükseklikte olan Şarkışla Ovası, doğu-batı istikametinde yaklaşık 20km, kuzey-güney istikametinde ise 10km genişliğindedir. Ovanın ortası düz iken, kenarlara doğru etek düzlükleri nedeniyle eğim artar.

Şarkışla Ovası'nın bir çöküntü alanı olduğu belirlenmiştir. Ovanın çevresindeki yüksek kısımlarında görülen bazı formasyonlar, Şarkışla Ovası çevresinde yaklaşık 150m daha aşağı seviyelerde görülmektedir. Bu durum; Şarkışla Ovası'nın, büyük ölçüde tektonik faaliyetler ile meydana gelen çökme sonucunda oluştuğunu kanıtlamakla birlikte, ovanın kuzeybatısında Sağır-Dikili arasındaki düzlüğün

oluşmasında jips erimeleri de etkili olmuştur. Bu nedenle ovanın oluşumunda çökme ve jips erimelerinin birlikte etkili olduğu söylenebilir.

İklim

Şarkışla ve çevresinin iklimini; konum, bakı, radyasyon özellikleri, yükselti, bitki örtüsü ve hava kütleleri gibi birçok coğrafî faktör etkilemektedir. Şarkışla Meteoroloji İstasyonu, deniz seviyesinden 1180 m yükseklikte yer almakta olup, 1939 yılında kurulmuştur. Sahada görülen iklimin ortaya çıkmasında, jeomorfolojik özelliklerin, bölgede görülen hava kütlelerinin önemli rolü bulunmaktadır. Yörenin yüksek alanlarıyla, ova arasındaki yükselti farkının fazla olması, her iki konumda iklim elemanlarının farklı değerlerde belirmesine yol açmıştır.

a) Sıcaklık

Şarkışla Meteoroloji İstasyonu'nun 41 yıllık (1964 -2005) sıcaklık rasatlarına göre, yıllık ortalama sıcaklığı 9,0 °C' dır. Ancak, 1180 m yükseltide yer alan istasyondan, ovanın etrafını sınırlandıran yüksek kesimlere doğru gidildikçe sıcaklığın azaldığı ortaya çıkar. İstasyondan alınan verilere göre, en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos olarak tespit edilmiştir. Temmuz ve Ağustos aylarına ait sıcaklık ortalaması, 19,8 °C'dir. En soğuk ay ortalaması ise; - 3,9 °C ile Ocak'ta görülmektedir. En yüksek ortalama sıcaklık, Temmuz ve Ağustos aylarında görülürken; en soğuk ay ortalama sıcaklığı Ocak'tadır. Temmuz – Ocak ayları arasındaki sıcaklık farkı ise 23,7 °C kadardır.

Şarkışla, etrafı dağlık alanlar tarafından çevrelenmiş bir çöküntü depresyonu içerisinde kalması nedeniyle; sıcaklığın fazla olduğu, ağır ve soğuk havanın ise çöktüğü bir saha özelliğini taşır. Ortalama sıcaklığı, kuzeyinde yer alan Sivas'tan (8,6°C) daha fazla, buna karşılık, daha güneyinde yer alan Gemerek'ten (9,3°C) daha düşük bir değer göstermektedir.

b) Basınç ve Rüzgârlar

Şarkışla'da ortalama basınç, kuzeyinde yer alan Sivas'ın basıncına göre (870,7 mb) düşük değer gösterirken; daha güneyde bulunan Gemerek'ten de (884,1 mb) düşük bir değere sahiptir.

Rüzgâr istikametini belirleyen faktör ise, sahanın topografik özelliğidir. Etrafı nispeten yüksek tepelerle çevrili Şarkışla Ovası'nın, kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerinden alçalmış alanlar bulunması rüzgâr istikametinde etkili olmaktadır.

c) Nem ve Bulutluluk

Yapılan rasatlara göre, yılın 109,5 (% 29,9) günü hava açık geçmekte ve en yüksek değere 19,2 gün ile Ağustos ayında ulaşılmaktadır. En düşük değer ise, 3,8 gün ile Şubat ayına aittir. Şarkışla'da sisli gün sayısı; uzun yıllık (1941–2005) rasat dönemi boyunca, 15,2 gün olarak tespit edilmiştir.

d) Yağışlar

Uzunca bir dönemin (1941–2005) yağış rasatlarına göre, Şarkışla'nın yıllık ortalama yağış miktarı 414,4mm olarak tespit edilmiştir. 1180m ve daha alçak rakıma sahip Şarkışla İlçesi'ndeki yağış miktarı ile çevresinde yer alan yüksek sahaların yağış değerleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çevresindeki dağlık alanlarda ortalama yağış miktarı 645mm' ye kadar yükselmektedir. Şarkışla'da, coğrafî konumun sağladığı şartlardan kaynaklanan yağış miktarı görülür. Yağışın yıl içindeki değişmelerini, hava kütlelerinin hareketleri ve cephe sistemleri düzenlemektedir. Kutbî ve tropikal hava kütlelerinin geçiş mevsimlerinde oluşturdukları cepheye bağlı olarak, yağış miktarları artan yerleşmede, yağışın yıl içindeki miktarı da farklılık arz eder.

Yıl geneline yayılmış olan yağışlarda, aylık minimumlara Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında rastlanır. Eylül ayından itibaren artmaya başlayan yağış miktarı, kış aylarında da yüksek bir değere sahiptir.

Şarkışla'da yağışın aylara göre dağılımı incelendiğinde; Eylül ayından itibaren artan yağışların, sonbahar-kış devresini kapladıktan sonra Mayıs ayında maksimum değerine (61,0mm) ulaştığı görülür. Yağış fazlalığı bakımından bu ayı, Nisan ve Ocak ayları takip eder. Bu aydan sonra azalmaya başlayan yağış miktarında en düşük değere, kuraklığın belirgin olarak görüldüğü Ağustosta (6,6mm) rastlanır.

Şarkışla, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde Doğu Anadolu'ya yakın bir konumda bulunur. Bu durum Şarkışla ve çevresinin yağış miktarının da belirleyicisi olmaktadır. Deniz etkisini engelleyen sahanın çevresindeki yüksek kısımlar, artan karasallığın etkisiyle; etrafındaki yağış rejimlerinin özellikleri değişerek, buraya özgü

bir geçiş tipi ortaya çıkar. Yıllık yağışın % 54,6'lık kısmının, Şarkışla'ya batıdan sokulan hava akımlarının etkili olduğu ilkbahar ve sonbahar aylarına rastladığı görülür. Yağış değerleri ve yağışın aylara göre dağılımı göz önüne alındığında Şarkışla, *İç Anadolu Karasal Geçiş Tipi* yağış rejimine sahiptir.

Şarkışla'nın iklim tipini ortaya koymak amacıyla birçok bilim adamının iklim sınıflandırılmasından faydalanılmıştır. Bu sınıflamalara göre:

Şarkışla, *De Martonne* iklim tasnifine göre, kışlar soğuk olmak üzere her mevsimi yağışlı *Kontinental Orta Kuşak İklim* tipine (Polonya İklimi) girmektedir.

Sonuç olarak Şarkışla'nın, *Köppen*, *De Martonne, Thorntwaite ve Erinç* formüllerine göre; yarı nemli bir iklim tipine sahip olduğu, yağışın her mevsim olması sebebiyle kuraklık sorununun kendini fazla hissettirmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazandığı Haziran – Ekim arasındaki beş aylık sürede artan kuraklığın sulamayı gerekli kıldığı, suyun kolaylıkla temin edildiği yerlerde sulamalı tarım, diğer kesimlerde ise kuru tarımın uygulandığı gözlenmektedir.

Akarsular ve Göller

İlçenin en önemli akarsuyu Kızılırmak'tır. Sivas il sınırından ilçeye giren Kızılırmak, Şama dağları eteğinden akarak Gemerek sınırına girer. Kızılırmak'a Şarkışla da Kaldırak Çayı ve Acısu karışır. Kaldırak Çayı, Şarkışla'nın kuzey batısındaki Akçakışla sınırları içerisinden akar. Akdağlardan iki kol halinde doğan Kaldırak Çayı Alaman Çermiği önünde birleşir, Bozkurt Köyü yakınlarındaki Kızılırmak'a akar. Acısu ise, yine iki kol halindedir. İlk kol Şarkışla'nın güneybatındaki Çaldağı eteklerinden doğan Kanak Deresi'dir. Şarkışla içerisinden Kızılırmak'a akar. İkinci kol ise, batı tarafında Ahmetli, Harun ve Gücük bölgesindeki Çaylak Deresi olup, Ortatopaç yakınlarında Acısu adını alır ve Kızılırmak'a dökülür.

1986 yılında DSİ tarafından Kanak ve Çaylak dereleri üzerine Yapıaltın Barajı yapılmış olup, bu yapay gölden; 2600hektar alan sulanabilmektedir. Baraj, 14,6 milyon ton su toplama kapasitesine sahiptir. Yine DSİ tarafından Maksutlu Köyü'nde 1986 yılında yapılan yapay göl Maksutlu Barajından da 400hektar alan sulanmaktadır.

Şarkışla'da bulunan kaynakların çoğu C_2 S_1 sulama suyu grubundadır. Bu sular, her türlü sulamaya uygun özelliktedir. Kaynak suları genellikle bol jips çözülmüş, yüksek sülfatlı sulardır. Yüksek oranda sülfat içeren bu jipsli sular, acı olmaları ve insan

sağlığı için tehlikeli olmaları nedeniyle içme suyu olarak kullanılmamaktadır. Jips çözeltili sular, tarım alanlarının sulanmasında yararlanılmaktadır.

Şarkışla'nın önemli akarsularından olan Acısuyun, jips çözülmesi sonucunda acı bir tadı vardır. İçme suyu olarak kullanılamazken, geçtiği alanlardaki tarım alanlarının sulanmasında değerlendirilmektedir. Yeraltı suyunun, doğal yollarla yeryüzüne çıkması ile oluşan sulara rastlanılmakla birlikte sayıca fazla değildir. Şarkışla'ya 25km uzaklıkta bulunan Ortaköy Bucak'ında sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Kükürt içeren kaynaktan (ılıca); romatizma hastalıkları tedavisinde yararlanılmaktadır.

Şarkışla'nın diğer önemli akarsuyunu, kuzeybatı-güneydoğu ve doğu-batı yönünde sahayı kat eden Kanak Çayı oluşturmaktadır. Kanak Çayı'nın yan kollarıyla birlikte akaçlama alanı, yaklaşık 450 km^2 kadardır. Kanak Çayı kadar büyük olmamakla birlikte, sahanın diğer önemli bir akarsuyu ise Acısu'dur. Acısu, sahayı doğu-batı istikametinde kat ederek Kanak Çayı ile ovada birleşmektedir. Sahada Körkuyu, Çıtrık, Kötüöküzce, Körpınar, Cehrilik, Üzerlik, Tuzlupınar, Kösürelik, Hamis, Yuvazözü, Küçük ve Büyük Nohut Çukuru diğer akarsuları oluşturmakla birlikte, boyları kısa ve cılız akarsulardır.

Acısu, Kötüöküzce, Yuvazözü, Körkuyu ve Tuzlupınar diğer derelere göre, yüksek debili akarsulardır.

Akarsular; kar, yağmur ve kaynak sularından beslenmektedir. Bu akarsuların debileri ilkbahar mevsiminde artmakta, buna karşılık yaz mevsiminde ise azalmaktadır. Debisi az olan akarsular, fazla buharlaşma ve yağış yetersizliği nedenleriyle yaz mevsiminde kurumaktadırlar.

Şarkışla Ovası'nın suları, Kanak Çayı'nın ve Acısu tarafından toplanarak ile Topaç Boğazı üzerinden kuzeybatıda Kızılırmak'a boşalır. Kanak Çayı ve Acısu yıl boyunca akışlarına devam etmektedirler. Fakat yaz mevsimi ve sonbahar mevsiminde su miktarı çok azalmakta; bazı yıllar tamamen kurumaktadır. Bu akarsulardan yaklaşık 67 km. uzunlukta olan Kanak Çayı'nın uzun süreli ortalama debisi 0,79 m^3 /sn olarak tespit edilmiştir.

Kanak ve Kızılırmak sahanın önemli bir akarsuyu olmasına karşılık; beslenme alanı sınırlı olduğu gibi, karasala yakın iklim şartlarından dolayı, beslenme kaynaklarında da bir düzensizlik görülmektedir. Akım miktarı yağış ve kar erimelerine bağlı olarak

artarken, fazla buharlaşma nedeniyle yaz sonlarına doğru kuruma derecesine gelmektedir.

Toprak Örtüsü

Şarkışla'da genetik toprak sınıflandırması esas alınarak yapılan incelemeler sonucunda, iki ana toprak grubu yayılış göstermektedir. Şarkışla'nın kuzeyinde ve doğusunda fazla alan kaplayan zonal topraklar yaygındır. İklim özellikleri, dolayısıyla da yağış şartlarından dolayı kahverengi topraklar yaygındır. Şarkışla'nın diğer kesimlerinde ise, aşırı kuraklık nedeniyle kalsifikasyon etkili olması sonucunda; yüksek alkalin özellik gösteren kahverengi ve kırmızı kahverengi topraklar yer alır.

Şarkışla ve çevresinde, alüvyal toprakların da geniş bir alan kapladığı görülür. Bu topraklar, Acısu ve Kanak'ın getirmiş olduğu malzemeler üzerindeki topraklardır. Alüvyal saha, % 1 ve daha az eğimli olup, mevsimlik olarak taban suyunun etkisi altındadır. Bu nedenledir ki, alüvyal topraklarda taban suyu problemi ortaya çıkmaktadır. Taban suyu nedeniyle, toprak sürekli sulu olmakta, böylece toprakta tuz birikimine, çoraklaşmaya neden olmaktadır. Şarkışla Ovası'nın bulunduğu alan, tamamen alüvyal topraklardan ibarettir. Şarkışla'nın batısında Gürçayır Kasabası yakınında dar bir sahada, hidromorfik topraklar bulunmaktadır.

Topraklar, verimlilik özellikleri bakımından incelendiğinde ise; alüvyal topraklar sahanın en verimli ve kullanım alanı en fazla olan toprakları oluşturur. Organik madde bakımından da zengin olan bu toraklar geniş alana sahiptir. Verimlilik özelliği bakımından önemli olan diğer bir toprak türü de, kırmızı kahverengi topraklardır. Tahıl üretimi için değer taşıyan bu topraklar, sahanın kuzeyinde dağılış gösterir. Kireç oranı yüksek olan kahverengi topraklar, en geniş dağılışa sahip topraklar olup, verimlikleri diğer toprak türlerine göre düşüktür. Sahada ovanın doğusunda dar bir alan kaplayan, taban suyu nedeniyle yılın bir bölümünde sularla kaplı bataklık halinde, kurak dönemde ise kuruyarak verimsiz bir hâl alan hidromorfik topraklar; kullanılamayan, verimi olmayan topraklardır.

Doğal Bitki Örtüsü

Şarkışla ve çevresi bilindiği gibi; İç Anadolu Bölgesi iklim şartlarının etkisiyle step bitki örtüsüne sahip bir bölgedir. Buna paralel olarak sahada günümüzde doğal olarak yetişen ağaç bulunmaz iken, otsu türler yaygınlık göstermektedir.

Şarkışla ve çevresinde yaşayanların anlattıklarına göre, orman bulunduğu, fakat büyük ölçüde tahripler sonucu günümüzdeki step bitki örtüsüne dönüştüğü anlaşılmaktadır. İlçenin bazı kısımlarında(kuzeyinde) korunmuş ormanlık alanlar az da olsa bulunmaktadır.

İklim tasniflerinden de anlaşıldığı gibi, yarı nemli iklim özellikleri taşımakta olup, yöre orman yetişmesi için uygun şartların alt sınırında bulunmaktadır. Orman alanları ilçe yüzölçümünün % 2,7 kadarıdır. Sahanın kuzeyinde; Akçakışla çevresinde (Akdağlar) orman alanları yer alır. Bu durum, çevrede yaşayan halkın; eski dönemlerde ormanın bulunduğu iddialarını da doğrulamaktadır. Orman örtüsünün yok olması, beşeri nedenler veya iklim değişmelerine bağlanabilir.

Antropojen step alanlarında, ağaç ve çalı türünde bitki toplulukları da bulunmaktadır. Ağaçsız step alanlarında; aşırı otlatma ve antropojen tahribatlar nedeniyle, hayvanların yemedikleri dikenli ve acı türler (kurt kulağı, geven) yaygındır. En karakteristik türler ise, yavşan otu (Artemisia fragrans), geven (Astragalus), çoban yastığı (Acantholimon), kekik (Thymus vulgaris), kuzukulağı (Oxalis corniculata), ayrık otu (Agropyrum), gelincik (Papaver laevigatum), papatya (Matricaria), sütleğen (Euphorbia tinctoria) vb. step türleridir.

Step türlerinin yanında, akasya, alıç, yabani erik, iğde, karamuk, yabanî armut, kuşburnu, leylak, yemşen, yabanî badem, kavak, söğüt, meşe, çam gibi çalılık ve ağaçlıklar saha ve yakın çevresinde dağınık şekilde bulunmaktadırlar.

Şarkışla ve çevresi İran-Turan Fitocoğrafya bölgesi içinde olmasından dolayı, bu bölgenin karakteristik bazı türlerini bünyesinde bulundurmaktadır. Sahada yer alan step türlerinin oluşmasında; özellikle beşerî faaliyetlerin asli bitki örtüsünü tahribatları ile sahada önemli bir yere sahip olan hayvancılık faaliyetleridir. Hayvanların aşırı otlatılması sonucunda tahrip edilen doğal bitki örtüsünün yerini antropojen step almıştır. Gerçekte mera olan step alanlarının bir bölümü günümüzde traktörlerin fazlaca kullanımı ile tarla haline getirilmiştir.

Ozanlar - Şairler[2]

Şarkışla İlçemiz yıllardır yetiştirmiş olduğu büyük ozanlar ve âşıklar sayesinde âşıklar ve ozanlar diyarı olarak anılmaktadır. İlçemizde yetişmiş olan bazı ozanlarımız şunlardır:

Agâhi (1902 – 1981 E.Hüyük)

Akkaşların Hüseyin (18. Ve 19 yy. E.Kale)

Âşık Gülyani (1847 – 1916 Kılıççı)

Âşık Hüseyin (1914 – 1982 Tuzla)

Âşık Sefil Selimi

Âşık Şevki (1933 Şarkışla)

Âşık Veli (1918 Sarıkaya)

Âşık Veysel Şatıroğlu (1894 – 1971 Şarkışla)

Ayşe Berk (1907 – 1979 Ortabucak)

Aziz Üstün (1908 Döllük)

Bekir Kılıç (1902 Akçakışla)

Feryadi (1856 Ulaş)

Halil Soylu (1796 – 1852)

Kemter (1896 – 1976)

Mustafa Öztemiz (1848 – 1928 Hüyük)

Sabri Baba (19. Yy İğdecik)

Serdari (1834 – 1918 Şarkışla)

Talibi Çoksun (1905 – 1974 Altınyayla)

---

[2] www.sarkislalilar.com.tr

Âşık Veysel ŞATIROGLU[3]

Ben giderim adım kalır

Dostlar beni hatırlasın

Düğün olur bayram gelir

Dostlar beni hatırlasın…

Can bedenden ayrılacak

Tütmez baca, yanmaz ocak

Selam olsun kucak kucak

Dostlar beni hatırlasın...

1894'te Sivas'a bağlı Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğmuştur. 21 Mart 1971'de aynı köyde vefat etmiştir. Soyadı Şatıroğludur. Babasının adı Ahmet annesinin adı Gülizar'dır. 7 yaşında gözlerini çiçek hastalığı ve kaza neticesinde kaybeder. Babasının yanına gelen âşıkların uyandırdığı ilgi ve sevgi sonunda saz çalmaya başlar. 1919 da evlenir; iki yıl sonra anne ve babasını kaybeder. Bu hayatının akışı için önemli bir nokta olur.

1933'te Ahmet Kutsi Tecer ile tanışması ve köy enstitülerinde saz hocalığı yapması onun karanlık dünyasını aydınlatan güzel gelişmelerdir.

1965'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Veysel'e "Anadilimizi ve Milli Birliğimize" yaptığı hizmetlerden dolayı özel bir kanunla vatanî hizmet tertibinden maaş bağlamıştır.

Şiirlerini sade bir dille söylemiştir. Pek çok şiiri bestelenmiş, radyolarda okunmuş, plak ve kaset olarak geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Bunların çoğunda köyüne ve insanına karşı duyduğu sevgi ve özlem dile getirilmiştir.

[3] Türk Dili Şiiri Özel Sayısı Özel Sayısı III Halk Şiiri, s.226

II. BÖLÜM

İNCELEME

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLER

(Vowels)

Şarkışla ve yöresi ağızlarında yazı dilimizde bulunan a, e, ı, i, o, ö, u, ü temel ünlüleri ile bazı Anadolu ağızlarında da görülen å, ạ, é, í, ó, ú ünlülerinin kullanıldığını görmekteyiz. Şimdi bu ünlüleri ayrı ayrı ele alıp boğumlanma özelliklerini temel ünlülerin özellikleriyle karşılaştırarak, metinlerden alınan örneklerle açıklayalım.

1- å: a- o arası ünlü:[4] Geri, yuvarlakça ve genişçe bir ünlüdür. Gerek dudak ve dil oynaması, gerek tınlama bakımından a sesine yakındır. Bunun sebebi ilk hecedeki kalın - dar yuvarlak veya kalın - geniş yuvarlak ünlüye dönüşmesi sonucu ikinci hecedeki u ünlüsüne benzemeye çalışmasıdır.[5] Bölgemiz ağzında sık rastlamıyoruz.

yåhud (yahut) 15/13

2- ạ: a- e arası ünlü:[6] Türkçe ve yabancı kelimelerdeki ince a sesini belirtmek için kullandığımız bu a türü, gereğince kalınlaşmamış ve a > e değişimi ile oluşmuş bir ünlüdür. Sert damak ve yumuşak damağın ortasında oluşan a ünlüsüne göre daha önde meydana gelir.

Bölgemiz ağızlarında örneklerine rastladığımız bu ünlü türü, bazı ünsüzlerin hece kaynaşması olayı ile eriyip kaybolmaları durumunda, kendi etkilerini geride kalan ünlülere aktarmasıyla oluşur. İnce (Palatale) bir a sesidir.[7] Özellikle şahıs eki almış gelecek zaman kipinde düzenli olduğu görülür.

ekecạm (ekeceğim) 3/130, dạşik (değişik) 3/8, yémạmız (yemeğimiz) 1/11, getirecạm (getireceğim) 3/140, diyecạse (diyecekse) 3/131, yemạ (STİAT, s.150)

3- é: e- i arası ünlü:[8] Türkçede temel ünlülerin dışında dokuzuncu bir ünlü vardır ki buna kapalı e denir. Kapalı e ünlüsü, yumuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur. Bu ünlünün çıkışı sırasında dilin sırtı a ünlüsüne göre bir parça daha kabarık, i ünlüsüne göre daha alçaktır. Çene açısında yarı açıktır. İ sesine en yakın dar bir

---

[4] Bu sesi belirtmek için T. Gülensoy å (KYA., s. 20)/ Z. Korkmaz å(GBAA., S.9)/ Z. Korkmaz'ın NYA adlı eserinde å sesi yoktur.
[5] Gülensoy, age., s. 20.
[6] Bu ses için T. Gülensoy ạ (bk. KYA., S. 19)/ A. Caferoğlu a (ters e) (GDİAT., s. 14) / Z. Korkmaz a (siyah punto a) (NYA., s.31) işaretini kullanmıştır.
[7] Gülensoy age., s. 20.
[8] Bu ses için T. Gülensoy e (KYA., s. 21), Z. Korkmaz e (NYA., s.34) Z. Korkmaz e (italik punto *e/* GBAA., s. 5

ünlüdür. Bu ünlü dé-, ét-, yé- vér-, ér-, yér-, yél örneklerinde görüldüğü üzere eski ve Orta Türkçe metinlerinde görülmekte idi.[9]

démiş ki 3/106, néresinden 4/28, étmedi (etmedi) 5/8, yérdik(yerdik) 6/13, vérmemişler 2/53, éyle 3/42, dér 3/46, géce 10/8, héç (hiç) 3/48, gédiyo (STİAT. s.163)

4- í: ı-i arası ünlü[10]: ı ünlüsü, yumuşak damak sesi olup önde söylenir. Söylenişinde ağız i sesine göre daha açıktır. Onun için yarı kapalı bir sestir.[11] Hece kaynaşması sırasında kaybolan y'nin etkisiyle incelerek veya bazı birleşik fiillerde yabancı kelimelerdeki k ünsüzü ile birleşen i'ler boğumlanma noktalarının k'nin etkisi altında geriye kaydırarak ince bir ı'ya dönerler.[12] Bölgemiz ağzındaki örnekleri şunlardır.

aşíkâr (aşikâr) 23/3, níşan (nişan) 2/39, ıhtíyar (ihtiyar) 2/56

5- ó: o- ö arası ünlü[13] :

Ön damak ünsüzlerinden "ġ, k" ile orta damak ünsüzlerinden "ġ, ñ" arka damağa kaydıklarında, yanlarındaki ö ünlülerini de önden orta damağa doğru çekerler. Burada boğumlanan ünlüler "o-ö" (arası yarı kalın) " ó " ünlüleridir. Bölgemiz ağzında sık rastlanan bu ünlü, incelmiş bir o ünlüsüdür.[14] Leyla Karahan Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması'nda Şarkışla'yı batı grubu ağızlarının VIII. Grubu olarak sınıflandırmış ve ó değişiminin düzenli ve kurallı olduğunu belirtmiştir. Tokat yöresi ağzında da bu sesi görmekteyiz.

górmedim (görmedim)1/24, kópek (köpek) 2/32, góñúl (gönül)2/51, kóy (köy) 3/27, góz (göz)5/1, góçún (göçün)5/135, kótüydü (kötüydü) 6/34, góre (göre) 15/10, dókeñ (dökersin)15/12, kóyden (STİAT.s.173)

---

[9] Gülensoy, age., s. 21.
[10] Bu ses için: T. Gülensoy ı (KYA., s.21),
[11] Gülensoy, age., s. 21.
[12] Korkmaz, age., s. 32.
[13] Bu ses için: L. Karahan (AAS., s. 118)/ Z. Korkmaz ó (NYA, S.33)/ A.B. Ercilasun o (KİA., s. 53) A. Caferoğlu k ünsüzü yanındaki bu sesi için bir işaret kullanmamıştır. (kötü AAT., s. 181)
[14] Karahan, age., s. 118

6- ú: u- ü arası ünlü[15] :

Yukarıda ó sesindeki değişimin aynısı ú sesinde de görülür. Bu ses u ile ü arası bir ünlüdür. Kalınlaşmış bir ü ünlüsüdür. Kapalı bir ünlüdür. Kalınlaşmasında yanlarındaki damak ünsüzlerinin de etkisi vardır.[16]

gúzelce 1/1, góñúl (gönül) 2/51, gúnü 1/13, şúkúr (şükür)5/54, zulúm (zulüm) 5/90, gúl (gül) 2/49, kútún (kütüğün) 1/3, túsüz (tüsüz) 3/146, gúndüz 5/39, dúñe (düğüne) (STİAT, s.173)

Yukarıda gördüğümüz ạ, å, é, í, ó, ú, ünlülerini ağızdaki teşekkül noktaları şöyledir

	SERT	DAMAK	ORTA	YUMŞAK	DAMAK
AĞIZ	ÖN	ARKA		ÖN	ARKA
Kapalı	i,ü		ú		ı, u
Yarı kapalı				í	
Açık	ö,ó	ạ	å – a		o
Yarı açık		e		â	é

(Şema I[17])

UZUN ÜNLÜLER

(Long vowels)

Türkçede ünlüler uzunluk ve kısalıklarına göre sınıflandırılmıştır. Bir ünlünün oluşmaya başladığı an ile sona erdiği an arasındaki süre onun uzunluğunu ve kısalığını belirler. Uzun ünlüler normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha uzun boğumlanma süresi olan ünlülerdir.[18] Bölgemiz ağızlarında uzun ünlülerin oluşma sebepleri şunlardır:

Hece kaynaşmasıyla oluşan ünlüler:

Bu tür uzunluklar, bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında yumuşayıp kaynaşarak, uzun bir ünlü haline dönüşmesi yoluyla oluşmuştur. Bölgemiz ağızlarında iç seste ünlüler

[15] Bu ses için: Z. Korkmaz **u** (NYA., s. 34; GBAA., s. 7), T. Gülensoy u (KYA, s. 22).
[16] Gülensoy, age., s. 22.
[17] Gülensoy, age., s. 22.
[18] Mustafa, Özkan, Türkçenin Ses ve Yazım özellikleri, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2001.

arasında bulunan k, ḳ (g), g, ġ, ğ, h, r, f, v, y sesleri eriyip kaybolmuşlar ve kendi heceleri içinde bulunan ünlüler ile kaynaşarak onları uzun ünlüye dönüştürmüşlerdir.[19]

Hece kaynaşması olayı Şarkışla ve yöresinin de içinde bulunduğu Batı Grubu Ağzı alt grup VIII. grubun belirleyici özelliklerindendir.[20]

1- -k- (-g-),-g-,-ğ- Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

madımā (madımağı) 1/1, yémạmız (yemeğimiz) 1/11, dúñ (düğün) 1/12, ekmā (ekmeği) 2/ 17, yōsa (yoksa) 1/18, nāder (ne kadar) 2/56, alacām (alacağım) 3/30, dāal (değil) 3/67, ōluna (oğlum) 2/22, kāad (kağıt) 3/135, çocū (çocuğu) 3/106, bölūnde (bölüğünde) 7/4, dédi (dediği) 9/9, yā (yağ)1/5, dạmeyin (değmeyin) 6/23, yōurd (yoğut) 15/9, āmın (ağamın) 3/118, āal (eğil) 2/49, āleyim (eyleyim) 2/51, sōuh (soğuk) 18/3, bōaz (boğaz) 17/18, yōsa (yoksa) 1/28, āşam (akşam) 2/8, ġaçacām (STİAT, s.173)

2- - h- Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Uzunluklar:

tōmu (tohumu) 3/130, māsus (mahsus) 3/160, tālin (talihin) 4/35, bāceye (bahçeye) 16/29, şēre (şehire) 18/14, pādişā (padişaha) 13/23

3- -y- Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Uzunluklar:

ice (iyice) 3/7, nedi (ne diye) 3/34, iddā (iddiaya) 3/32, bēle (böyle) 3/34

4- -v- Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan Uzunluklar:

dóúşmüş (döğüşmüş) 6/35, góde (gövde) 13/26

5- -n-,-f- ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan Uzunluklar: n sesi doğrudan doğruya değil, ñ > g, n > y değişimleriyle birer ara basamaktan geçerek erimiştir. Çünkü bu ses birdenbire erimeyecek derecede dayanıklı bir sestir.[21] sonra sonna > sōna 1/1, ānadıyo (anlatıyor)16/36, dineñ (dinleyin)3/116

6- Çift ünlülerin kaynaşmasıyla oluşan uzunluklar:

nōlacah (ne olacak) 3/67, nāder (ne kadar) 2/56

7- Ünleme Edatlarındaki Vurguya Bağlı Uzun Ünlüler: Ünleme edatlarındaki vurgu ve uzunluk anlama kuvvet vermek içindir. Ünlemlerin uzun vokalli

---

[19] Gülensoy, age., s. 23.
[20] Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay, Ankara, 1996, s. 176
[21] Korkmaz a.g.s. 37

olanları genellikle yabancı asıllıdır. Fakat Türkçe ünlülerin uzun vokalli söylenenleri de vardır.[22]

lan abō 13/5, hā 3/158, ē 17/5

Aslî Uzun Ünlüler:[23]

Bölgemiz ağızlarında yazı dilimizde olduğu gibi aslî uzun ünlü bulunmamaktadır. Ancak Türkçenin eski devirlerinde aslî uzun ünlülerin bulunduğu metinlerden anlaşılmaktadır: āb "av", ōt "ateş" gibi. Bugün Türkmen, Özbek, Çuvaş, Yakut lehçelerinde bu uzunluklar vardır.[24] Metinlerimizdeki aslî uzunluklar genellikle yabancı kelimelerdedir. Bu kelimeler dışında kalan uzunluklar ise ya hece kaynaşması ya da vokal düşmesiyle oluşur.

lāleli 3/33,(Ar.), kāfir 3/143(Ar.), cāhilem (cahilim Ar.) 5/4, şifāñ (Ar.) 5/112, nidā (sesleniş Ar.) 3/24, pādişah (Far.)17/1, mevlā 5/18(Ar.), evlād (evlat Ar.)16/7

KISA ÜNLÜLER

(Short vowels)

Normal uzunlukdaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmalarından oluşan kısa ünlüler yalın veya eklerle uzatılmış tek ya da çok heceli kelimelerde görülür.[25]

Dar ünlülerde görülen bu kısalık ünlü düşmesinin ara merhalesidir. Vurgusuz olan açık orta hecede, çok az olarak da geniş ünlülerde kısalma olabilir[26].

mide 5/14, nămıs (namus) 3/4, tăze 3/95, mĭsa (musa) 9/2, fōtŭraf (fotoğraf) 2/5, dünyă 17/9, nasĭ 1/12

---

[22] Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, s. 349.
[23] Geniş bilgi için bk. Lajos Ligeti; **"Türkçede Uzun Vokaller",** Turkiyat Mecmuası, İstanbul, 1942, c. VII-VIII, s. 82-94, Talat Tekin; **Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler** ATAUÜ, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975, O. Nedim Tuna; **"Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun VOkaller",** TDAY (Belleten-1960), Ankara, 1988, s. 213-282, Zeynep Korkmaz; **"Eski Anadolu Türkçesinde Asli Ünlü (Vocal) Uzunlukları",** EATAÜU, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara, 1995, c.1, s. 443-458, Zeynep Korkmaz; **"Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları"** BAAVU, TDAY (Belleten-1953), Ankara, 1995, s. 197-203.
[24] Özkan, age., s. 84.
[25] Gülensoy, age., s. 27.
[26] Ercilasun, age., s. 59-60.

GENİZ ÜNLÜLERİ

(Nasalised vowels)

Ünlülerin boğumlanmaları sırasında geniz yolunun açık olması, bunların boğumlanma niteliklerine genzellik özelliği de kattığından, bu özelliği taşıyan ünlülere geniz ünlüleri denir[27]. Metinlerimizde sadece geniz ünlüsü olarak a ünlüsünü görüyoruz.

sã(sana) 4/42, bã(bana) 4/42

İKİZ ÜNLÜLER

(Diphthong)

Aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün biribiriyle sıkı sıkıya birleşmesine 'ikiz ünlü' (diphthong) denir. İkiz ünlünün ortaya çıkabilmesi için her iki ünlününde aynı hecede olması gerekir[27].

Yalın ya da eklerle genişletilmiş kelimelerin iç seslerinde ve ünlüler arasında bulunan y, v, ğ, h ünsüzleri eriyip kaybolduklarında, bunların iki tarafında bulunan ve aynı hecelere ait iken aradaki ünsüzün kaybolmasıyla yanyana gelmiş olan ünlüler, tek bir nefes baskısı üzerinde birleşerek ikiz ünlüleri oluşturur[28].

Yükselen İkiz Ünlüler (Rising diphthong) :

İkinci unsuru birinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülere 'yükselen ikiz ünlüler' denir.

oa: oā (ona) 3/77, boāz (boğaz)17/18

ıa: yoncalıā (yoncalığa) 11/7

üe: müendiz (mühendis) 12/14

öe: döecāmış (döğecekmiş) 4/22

Eşit İkiz Ünlüler (Neutral diphthong):

Bünyesinde aynı türden iki ünlü barındıran ikiz ünlülere eşit ikiz ünlüler denir. Her iki ögenini de baskı şiddeti aynıdır.

aa: ġuzuāal (guzuağal) 4/23, āaT (ağat)11/9

---

[27] Gülensoy, age., s. 29.
[28] Korkmaz, age., s. 42.

ıı: çīırıllar 2/15 (çağırırlar)

ii: babayiit (babayiğit) 6/34

Alçalan İkiz Ünlüler (Falling diphthong)

İkinci unsuru birinciye göre daha dar olan ikiz ünlülere 'alçalan ikiz ünlüler' denir. Bunlar kelime içinde 'g, ğ, y, n, v' ünsüzlerinin düşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

aı: yāıldıñ (yanıldın) 6/18

öü: óú (önünü)11/7

ou: ōul (oğul)12/19, souh (soğuk)18/3

ÜNLÜ UYUMU

(Vowel harmony)

Ünlü uyumu Türkçenin en çok göze çarpan özellliklerinden biridir. Ünlü uyumunu iki aşamada inceliyoruz:

1- Kalınlık incelik uyumu

2- Düzlük yuvarlaklık uyumu

Türkçede köklerde olsun eklerde olsun, bir kelimenin bütün vokallari çeşitli bakımlardan birbirine benzerler. Öyle ki bir kelimenin ilk hecesindeki vokalin vasıfları nasılsa ondan sonraki hecelerin vokallerinin vasıfları da öyle olur.[29]

Yazı dilimizde uyuma uymayan bazı eklerin ve kelimelerin yöremiz ağzında uyuma uydurulduğunu görüyoruz. Yazı dilimizde daima ince şekliyle yapılan +leyin, zaman zarfı ekin bölgemiz ağızlarında bu şekilde görülür. İle + n biçimi gerileyici benzeşmeyle +inAn olduktan sonra, kök sesi olan i'yi düşürmekte ve ek +nAn şeklinde ortaya çıkmaktadır.[30]

zabanan (sabahleyin) 3/39, zabahleyin (sabahleyin) 17/21, āşamınan (akşamleyin) 11/24, onunan (onunla) 2/33, çıbīnan (çubukla) 13/5, tencereynen (tencereyle) 1/10, beniminen (benimle) 3/46, ilānen (leğenle) 6/9, derdinen (dertle) 5/21.

---

[29] Ergin, age., s.70.
[30] Ahmet, Buran, Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri, TDK Yay. Ankara, s. 238

Kalınlık İncelik Uyumu

En yaygın ünlü uyumudur. Kalın ünlülerden sonra kalın ünlü ince ünlülerden sonra ince ünlüler gelir. Yazı dilinde uyuma uymayan bazı kelimelerin bölgemiz ağzında uyuma uyduğu görülür.

birez (biraz) 3/33, etref (etraf) 3/134, hanı (hani) 2/12, cahal (cahil)1/23, ıhdíyar (ihtiyar) 2/56.

Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Bu uyuma göre:

a) Düz ünlülerden sonra düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra ise düz-geniş veya dar-yuvarlak ünlüler gelebilir. Bazı kelimelerin yazı dilinde bu uyuma uymadığı halde bölgemiz ağzında ses değişmeleriyle uyduğunu görüyoruz.

mıhdar (muhdar)1/14, namıssızlar (namussuzlar) 9/33, çamır (çamur)18/14, yāmır (yağmur)13/4, çıbıī (çubuğu) 13/5, hamır (hamur) 15/7

b) Yuvarlak (o,ö,u,ü) ünlülerden sonra dar-yuvarlak (u,ü) veya düz-geniş (a,e) ünlülü hece takip eder.

dohdur (doktor) 5/38, nōlursuñ (ne olursun?) 13/10.

YABANCI KELİMELERDE DİL BENZEŞMESİ

Şarkışla ve yöresi ağızlarında yabancı asıllı kelimelere de rastlanır. Bu tür kelimeler Türkçenin dil benzeşmesi kurallarına uydurularak uyum aykırılığı kaldırılmış, Türkçe kelimelere benzetilmiştir. Bu durum ilerleyici ve gerileyici benzeşme şekilllerinde gerçekleşmiştir.

a) İlerleyici benzeşme ile:

mezer (mezar) 3/1

b) Gerileyici benzeşme ile:

ataş (ateş) 1/7, dene (tane) 22/1

UYUM DEĞİŞMESİ

Bazı ünsüzler, ünlü incelmesi ve ünlü kalınlaşması yoluyla uyum bozukluğuna sebep olabildikleri gibi iki veya daha çok heceli Türkçe ve yabancı bir kelimenin ünlülerini tamamıyla kalınlaştırarak veya incelterek, o kelimenin uyumunu değiştirebilmektedir. Bölgemiz ağzında bu örnekler şöyledir:

a-a > e-e olması:

emme (amma) 2/53, mezer (mezar) 3/1, dene (tane) 22/1

u-u > ı-ı olması:

çıbıı (çubuğu) 13/5

Yukarıda açıklandığı gibi yöremiz ağzında bazı kelimelerin aslında uyuma uymadığı fakat yöremiz ağzının bu kelimeleri ünlü uyumu kuralına uydurduğu görülür.

Ünlü Uyumunun Bozulması

Ünlü uyumunu bozulmasının başlıca sebebi, bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri kalınlaştırma etkisidir. Buna göre, boğumlanma noktaları ön damakta bulunan k, ġ, ğ, n ve h ünsüzleri, bölgemizde yanlarındaki ince ünlüleri kalınlaştırarak bulundukları kelimelerde ünlü uyumunun bozulmasına sebep olmaktadırlar.[31]

1- Önseste bulunan yuvarlak ve ince ö, ü ünlüleri ilk hecede k-, ġ- ünsüzlerinin etkisiyle kalınlaşmıştır.

götürüller 2/15, kópek (köpek) 2/32, gózü 2/35, góñül 2/51, kóyleri 3/154, gózleyim 4/10, dóküyor 4/33, kóprü (köprü) 5/45.

2- İçseste bulunan ü ünlüsü ile hece kuran k-,ġ- ünsüzleri ü ünlüsünü kalınlaştırır.

gúzelce (güzelce) 1/1, gúne (güne) 3/35, kúcücük (küçücük) 3/147, şúkúr (şükür) 5/54, kúfúr(küfür) 5/55, yúkúnü (yükünü) 5/134

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

(Vowel gradation)

Ünlü değişmesi bölgemiz ağızlarında sık görülen bir olaydır. Bu değişmeler komşu hecelerde bulunan diğer ünlülerin veya yanlarında yer alan ünsüzlerin etkisiyle

[31] Ahmet Günşen, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara, 2000, s. 35.

oluşmaktadır. Ünlü uyumu dışında ünlü değişmelerinin bir sebebi de ünsüzlerin ünlülere etkisidir. Bazı ünsüzler kendi özelliklerini ünlülere aktararak onların değişmelerini sağlar. Ünlünün aldığı etki şekline göre, ünlü değişmeleri de çeşitli bölümlere ayrılır.[32]

Kalın Ünlülerin İncelmesi:

a > e değişimi: Hem Türkçe hem yabancı kelimelerde görülür. Bu değişim sonucu bazen uyum bozuklukları görülür.

ġarer (karar) 9/8, seray (saray) 16/29, fiyet (fiyat) 12/11

ı > i değişimi:

sali (salı) 1/13

u > ü değişimi:

tüfālet (tuvalet) 9/23

İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

e > a değişimi:

ataş (ateş) 1/10, ekmā (ekmeği) 2/17, merdivan (merdiven) 7/58

i > ı,í değişimi:

hanı (hani) 2/12, níşan (nişan) 8/1, sıvas (Sivas)5/122

ö > o,ó değişimi:

götürdüler (götürdüler) 2/2, górdüm (gördüğüm) 2/7, kóşe (köşe) 18/13

ü > ú değişimi:

dúñ (düğün)1/12, gúzel (güzel) 1/1, kúp (küp) 18/11

Geniş Ünlülerin Daralması

a > ı değişimi:

yolmıya (yolmaya) 2/2, varıncı (varınca) 4/23

---

[32] Suzan Tokatlı, Gemerek ve Yöresi Ağızları, s. 11.

e > i,é değişimi:

yillerdi (yerlerdi) 1/22, virmeyişin (vermeyince) 2/53, démiş (demiş) 6/28

o > u değişimi:

fōtŭrafıñ (fotoğrafın) 2/51, sufrasında (sofrasında) 3/85.

u > ı değişim:

çamır (çamur) 19/14, yāmır (yağmur) 13/4

Dar Ünlülerin Genişlemesi

ı > a değişimi:

kāad (kağıt) 2/11

i > e,é değişimi:

héç (hiç) 1/24, cahilem (cahilim) 5/4, zencir (zincir) 2/28, géTdim (gittiğim) 2/4

u > ü değişimi:

tüfālet (tuvalet) 9/23

ü > ó, ö değişimi:

hókümet (hükümet) 9/1, bóyüK (büyük) 3/121

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

a > u değişimi:

oruya (oraya) 2/1

a > å değişimi:

yåhud (yahut) 15/13

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi: Şarkışla ve yöresi ağzınında içinde bulunduğu Batı Grubu Ağızları VIII. grubun belirleyici özelliklerindendir.[33]

[33] Karahan, age., s. 176

u > ı değişimi:

mıhdar (muhtar) 1/14, davıl (davul) 1/14, hatın (hatun) 6/24, yavrım (yavrum) 3/43, nămıssız (namussuz) 9/33, mısdafa (mustafa) 3/5, çamır (çamur) 19/14, yāmır (yağmur) 113/4

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Bölgemiz ağızlarında genellikle vurgusuz olan orta hece ünlülerinin kısaldığı bazen de düştüğü görülür. Metinlerimizdeki örnekler şu şekildedir:

1- Akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerden sonra gelen dar ünlüler çoğu zaman düşer.

nirde (nerede) 4/24, ice (iyice) 3/7

2- Ünlü ile biten bir kelime ünlü ile başlayan diğer bir kelime ile bağlantılıysa, bu kelimenin son hecesindeki ünlü düşer ve ikinci kelimenin önses ünlüsünü kendi açık hecesi gibi içine alır.

ik üş (iki üç) 9/13, oñunçün (onun için) 7/12

3- Birleşme halinde iki kelime çok heceli yeni bir kelime oluştururken, yeniden bazı büzülmelere uğrar. Bu büzülme sırasında iki kelimeden birinin son veya ilk ünlüsü düşer.

ġaynata (kayın ata) 3/29

ÜNLÜ TÜREMESİ

Bazı fonetik sebeplerden bazı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ünlü türemesi meydana gelir.

Ön Türeme(profix):

Türkçede bazı ünsüzler kelime başında bulunmazlar. Fakat Türkçede bu tür ünsüzlerle başlayan yabancı kelime çoktur. Bunlardan r, l, ş ile başlayan kelimelere, Anadolu ağızlarının gösterdiği tepkiden ve onları kurallı bir ses yapısına uydurma gayretinden, öntüreme adı verilen dil olayı ortaya çıkmıştır.

1) ı- türemesi:

ıraf (raf) 4/62, ıramazan (ramazan) 15/2

2) i- türemesi:

iremzim (remzim) 4/40, ilāan (leğen) 6/9, ilāzım (lazım) 11/2

İç Türeme(infix):

Kelime içinde ünsüzle biten bir heceden sonra yine ünsüzle başlayan bir hecenin gelmesi durumunda ortaya çıkar.

-ı-, -i- türemesi:

yalıñız (yalnız) 3/162, fayide (fayda) 5/7, pilan (plan)12/16

-u- türemesi:

ġuduretli (kudretli) 12/1

Son Türeme(suffix):

Bazı durumlarda kapalı bir hecenin sonunda 'a, e, ı, i' ünlüleri bulunur. Birkaç Türkçe kelimenin bölge ağızlarında eski şekline yakın kullanıldığı görülür.

iniyollarkene (iniyorlarken) 13/9, kúccúkkene (küçükken) 16/23, otururkene 13/4, indiriyollarkene 13/9, kúccúkkene 13/23, sürüdeykene 14/3

ÜNSÜZLER

(Consanants)

Ünsüzler, ses yolunun genel olarak daralma bazen de kapanıp açılma durumunda ortaya çıkar. Yazı dilinde kullanılan b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z ünsüzlerinin yanında Anadolu ağızlarında kullanılan başka ünsüzler de vardır. Bu ünsüzlerden bazıları şunlardır:

b: b~m arası ses (bk. Türk ilmi Transkripsiyon Kılavuzu, s.11)

ġ: kalın g harfi

h: Arap alfabesindeki (ha) harfi.

h: Arap alfabesindeki hırıltılı h harfi.

ḳ: Türk alfabasindeki kalın k harfi.

ñ: Türk alfabesindeki sağır k harfi, dil tetkiklerinde aynı ses değerini gösteren işaret.

w: çift dudak v'si.

: Arap alfabesinde ayın harfi; a'ya benzeyen gırtlak sesi.

Teşekkül noktaları bakımından Türkçedeki ünsüzler çeşitli gruplara ayrılır. Bu grupların teşekkül noktaları gırtlaktan dudaklara kadar boğaz ve ağız yolunun çeşitli noktalarında bulunur. Bu noktada başta dil olmak üzere hareket eden uzuvlar birbirine yaklaşır veya temas ederler. Önden arkaya doğru ünsüzler teşekkül noktalarına göre şöyle sıralanır:[34]

Dudak ünsüzleri: b, p, m. Bunlar iki dudağın teması ile dudaklarda oluşan ünsüzlerdir.

Diş – dudak ünsüzleri: f, v. Bunlar alt dudağın üst ön dişlere teması ile teşekkül eden ünsüzlerdir.

Diş ünsüzleri: d, n, s, t, z. Bunlar dilin ucunun veya ön tarafının üst ön dişlerin arkasına veya yuvalarına teması veya yaklaşmasıyla oluşur.

Ön damak ünsüzleri: g k, l, r, y. Bunlar dilin ucunun veya orta tarafının sert ön damağa teması veya yaklaşmasıyla oluşur.

Arka damak ünsüzleri: g, ğ, h, k, ñ. Bunlar dilin arka tarafının yumuşak damağa teması veya yaklaşmasıyla teşekkül eden ünsüzlerdir.

Gırtlak ünsüzleri: h. Bu ünsüz gırtlaktan önce hançerenin sonunda teşekkül eder.

Türkiye Türkçesindeki 21 ünsüz ve Anadolu ağızlarında görülen boğumlanma noktaları ve ses karakterleri bakımında gösterdikleri özellikler şöyledir:[35]

b: Çift-dudak, patlayıcı, tonlu.

c: Sert damak, ön, patlayıcı, tonlu.

ç: Sert damak, ön, patlayıcı, tosuz.

d : Diş - diş eti, patlayıcı, tonlu.

f : Diş - dudak, sızıcı, tonsuz.

g: Sert damak, arka, patlayıcı, tonlu.

---

[34] Ergin, age., s. 70.
[35] Gülensoy, age., s. 48.

ġ: Yumuşak damak, arka, patlayıcı, tonlu

h: Nefes borusu ağzı, sızıcı, tonsuz.

h: Gıtlak, sızıcı, tonlu

j: Sert damak, ön, sızıcı, tonlu.

k: Sert damak, arka, patlayıcı.

ķ: Yumuşak damak, arka, patlayıcı, tonsuz.

l: Diş - diş eti, yan boğumlanmalı, tonlu.

m: Çift dudak, genzel, tonlu

n: Diş - diş eti, genzel, tonlu.

ñ: Yumuşak damak, ön, genzel, tonlu.

p: Çift dudak, patlayıcı, tonsuz.

r: Diş - diş eti, titreyici, tonlu.

s: Diş, sızıcı, tonsuz.

ş: Sert damak, ön, sızıcı, tonlu.

t: Diş - diş eti, patlayıcı, tonsuz.

v: Diş - dudak, sızıcı, tonlu.

y: Sert damak, ön, yarım ünlü, tonlu.

z: Diş, sızıcı, tonlu.

Muharrem ERGİN, " tonlu- tonsuz " sınıflandırmasını, " sedalı- sedasız" olarak tasnif etmiştir. Bu tasnifinde sadece yazı dilindeki ünsüzleri değerlendirmiştir. Ayrıca sedasız konsanantların sedalılar arasında birer karşılığı olduğunu belirterek bu durumun onların teşekkül noktalarının aynı yerde olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.[36]

Sedasız karşılığı olan sedalı ünlüler şunlardır:

b-p, c-ç, d-t, g-k, ġ-ķ, ğ-h, j-ş, v-f, z-s.

Sedasız karşılığı olmayan sedalı ünsüzler şunlardır:

---

[36] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. M. Ergin, **Türk Dil Bilgisi,** s. 46.

l, m, n, ñ, r, y.

Bu ünsüzlerden bazılarının bölgemiz ağızlarında gösterdiği özellikleri şöyle belirtebiliriz:

1- **ġ ünsüzü:** Bölgemiz ağızlarında k > ġ değişmesi sonucu çok kullanılmaktadır. Bazı yabancı kelimelerde de görülür. Bölgemiz ağızlarında sık rastladığımız bir sestir. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılmasında Şakışla'nın da içinde bulunduğu Batı grubu ağızları alt grup sekizin belirleyici özelliklerinden biridir.[37]

ġırh (gırk) 4/59, ġara (kara) 2/21, ġız (kız) 1/13, ġardaş (kardeş) 3/40, ġoyun (koyun) 3/29, ġına (kına) 2/11, ġalabalıhca (kalabalıkça) 2/18, ġızım (STİAT. s150)

2- **h ünsüzü:** Hırıltılı, sızıcı ve sedasız bir arka damak ünsüzüdür. Bölgemizde k > h değişmesi ve bazen de h > h değişmesiyle oluşan ünlüdür. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılmasında Şakışla'nın da içinde bulunduğu Batı grubu ağızları alt grup sekizin belirleyici özelliklerinden biridir.[38]

çoh (çok) 5/11, şıhlıh (şeyhlik) 5/51, mıhdar (muhtar) 2/19, yaharıh (yakarız)1/5, bahdım (bakdım) 3/11, ġırh (kırk) 4/59.

3- K ünsüzü: g-k arası bir sesdir.

beK (pek) 3/122, böyüK (büyük) 3/121, süzdürürüK (süzerik) 1/1, överiK (överiz) 2/9,

4- **ḳ ünsüzü:** Tonsuz art damak ünsüzüdür. Çoğunlukla ḳ > ġ değişimiyle ġ veya h sesine dönüşür.

cahaldıḳ (cahildik) 1/23, yaparıh (yaparız) 18/10, bahıyım (bakayım) 3/115, ġoruyacah (koruyacak) 3/163, dolaşıḳ 4/13, karşılıḳ 4/42, ġırhına (kırkına) 4/59, ġulaḳları (kulakları) 4/65.

5- **ñ ünsüzü:** Yumuşak damak geniz ünsüzüdür. Kelime köklerinde olduğu gibi ilgi hali, ikinci şahıs eklerinde Eski Türkçe'deki gibi devam etmektedir.[39] Batı Grubu ağızlarında korunurken Doğu ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolmuştur.[40]

---

[37] Karahan, a.g.e, s. 176
[38] Karahan, a.g.e, s. 176
[39] Gülensoy, a.g.e, s. 49.
[40] Karahan, a.g.e, s. 19.

sorarsañ 5/107, etdiñ 5/109, soldurduñ 5/108, búkdüñ (büktün) 5/40, dúñcü (düğüncü) 6/7, vurduyduñ 9/24, nolursuñ 13/10, górsüñ 22/17

6- **P ünsüzü:** b-p arası bir ünsüz olan bu ses p > b değişmesinin bir ara aşaması durumundadır. Ayrıca zarf-fiil ekinide bazı kelimelerda P sesiyle görüyoruz.

merkeP (eşek) 13/14, alıP 17/17, takiP (takip) 17/12, sürüP 9/28, çoraP 22/14, süzüP 21/18, ġaldırıP (kaldırıp) 20/9, yéyiP (yiyip)17/16.

7- **T ünsüzü:** t-d arası bir ünsüz olan bu ses t > d değişiminin bir ara aşaması durumundadır.

avraT (kadın) 4/1, giTdi 6/27, pasTa 6/9, ekseriyeT (ekseriyet) 1/20, sepeT 2/30, eTdiñ 5/32

ÖN SES ÜNSÜZLERİ

(İnitial consanants)

Yazı dilinde olduğu gibi, bölgemiz ağızlarında da h, j, ğ, ñ ünsüzleri ön seste bulunmazlar. h ünsüzü ise, k'den değişme bir ünsüz olup, bölgemiz ağzında bazı örneklerine rastlanır. 'f, l, m, n, p, r, ş, z' ünsüzleriyle başlayan kelimeler genellikle yabancı kaynaklıdır.

1- **r ünsüzü:**

rüsvay (rezil) 3/35, resulü 5 /76

2 – l ünsüzü:

lāleli 2/33, lisan 2/24, laflar 3/47.

3 -z ünsüzü:

Zabanan (sabahleyin) 3/39, zencirli (zincirli) 3/28, zikirde 5/53, zālim 4/8

4- h ünsüzü: Türkçe kelimelerin başında h sesi bulunmaz. Bu gün bazı kelimelerde görülen ön ses durumundaki h sesinin bir kısmı k sesinden dönüşmüştür:

kanı> hanı > hani > hanı 2/12

katun > hatun > hatın 6/39

kangı > hangi 17/2

Bunların dışında ön ses durumunda h sesi ancak bazı ünlemlerde ve yansımalarda karşımıza çıkar.[41]

hā 3/158, hey 16/32, hay 14/13, haydi 13/38

herif 3/56 (Ar.), herkeş (herkes) 21/35, hayal (Ar.) 23/9, hatır (Ar.) 23/9, hediye (Ar.) 22/20, hepsi 22/18, hókúmdar (hükümdar) 16/41, havlı (avlu) 3/120, haber (Ar.) 4/18.

5- **n, ñ ünsüzleri:** n sesi Türkçede yalnızca "n" ve bunun türevleri olan kelimelerde görülür.[42]

níşan (nişan) 2/39, nāder (ne kadar) 2/56, nasıl 3/18, nereye 17/11, niyet 13/14, nörecạk (ne yapacak) 3/159, nāmıs (namus) 3/4, neyse 3/39, nōlacah (ne olacak) 3/67.

6- **c ünsüzü:**

cenābı 3/23, cümle 3/27, can 5/106, cahilem (cahilim) 5/4.

7- **ç ünsüzü:**

çicā (çiçeği) 2/43, çohdur (çoktur) 2/43, çīnıcām (çiğneyeceğim) 3/114.

8- ş ünsüzü:

şartı 3/49, şindi (şimdi) 3/55, şu 2/16, şağır şağır (şakır şakır) 3/109

9- **f ünsüzü:**

felek 4/40, faizcilik 5/50, fōtŭrafın (fotoğrafını) 2/51 filcan (fincan) 2/25

10- **p ünsüzü:**

puār (pınar) 2/42, peçe 2/47, pasTa 6/9, pıçah (bıçak) 6/36, peşine 2/19

11- **m ünsüzü:** Alıntı kelimelerde, yansımalarda ve ikilemelerde görülür.

sürtüşürken mürtüşürken 9/32, mum 2/14, mercan 2/26, mezer (mezar) 3/1, mesele 3/66, memur 3/75, mūkāt ol- (sahip çıkmak) 3/148, mapus (hapis) 4/13, māni 4/44, merdivan (merdiven) 4/58

Türkçede bazı ünsüzler her nekedar kelime başı ünsüzü olarak aslî değiller ise de dilin genel olarak bunlara karşı yoğun bir tepkisi yoktur. Daha sonraki bir ses evresini temsilen de olsa lehçe lehçe ya da yer yer Türkçe kelimelerde kelimelere geçmiş

---

[41] Özkan, age., s. 103.
[42] Özkan, age., s. 100.

durumdadır. Bundan dolayı yukarıdaki bölgemize özgü durumlar, doğrudan doğruya Türkçenin bütünü için geçerli olan genel eğilimin bu bölgenin ağız özellikleri ile bağdaşan görüntüleri niteliğindedir.[43]

Bunların dışında kalan Türkçe kelimelerin ön seslerinde bulunan ünsüzlerin değişmelerinin örnekleri metinlerimizde şöyledir:

1- k > g değişimi:

Bilindiği gibi k- ünsüzü, Eski Türkçe döneminden bu yana tarihi bir gelişme içinde Doğu ve Kuzey Türkçelerinde varlığını korurken, Batı Türkçesinin tarihi gelişimine uygun olarak, ince sıradan kelimelerde tonlulaşarak yerini g-'ye bırakır. Dolayısıyla bu durum, bugün Batı Türkçesinin içinde yaşadığımız Türkiye Türkçesi devri için de bir kural halindedir[44].

ET. kentü > kendü > kendi > gendisi 2/54

giTdik 3/40,

ET. kel- > geldi 3/40

ET. keltür- > getir- 3/140

ET. kun > gün > gún 5/28

ET. kez- > gez- 16/1

2- ķ- > ġ- değişimi: Yazı dilimizde kelime başında kullanılan tonsuz art damak ünsüzü ķ- diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bölgemiz ağızlarında da genellikle tonlulaşarak ġ-'ye dönüşmüştür. Bu değişim Türkçe kelimelerin yanında yabancı kelimelerde de görülür.[45]

ġuma (kuma) 2/ 19 , ġınalı (kınalı) 2/35, ġızına 2/39, ġurban (kuban) 3/24

3- t > d , d > t değişimi:

dutmuşlar (tutmuşlar) 2/55, depe (tepe) 3/10, datlı (tatlı) 3/140, dene (tane) 16/2, tolu (dolu) 19/17

---

[43] Korkmaz, age., s. 78.
[44] Günşen, age., s. 60.
[45] Gülensoy, age., s. 53.

4- t > T değişimi:

avraT 4/1, giTdi 6/27, pasTa 6/9, ekseriyeT (ekseriyet) 16/2

5- p > b, b>p değişimi:

barnah (parmak)14/20, sübürge (süpürge) 15/19, pahlava (baklava) 15/15, pıçah (bıçak)6/32, pahır (bakır)6/1, paca (baca) 21/24

İç ses Ünsüz Değişmeleri:

İç seste Tonlulaşma

Yöremiz ağızlarında iç seste çift ünsüz bulunan yerlerde birinci ünsüz tonsuz olsa bile, ikinci ünsüz genellikle tonlu ve tonlulaşma eğilimindedir. Bir kelime içinde veya bağlantı halinde iki ünlü arasında bulunan ünsüzler genellikle tonlulaşır.[46]

çıhdım 2/37, basdı 2/24, kesdi 2/22, fahırlıhdan (fakirlikten) 13/1, açlıhdan (açlıktan) 11/19, yapdım 22/13, isdediler 22/3, yōdu (yoktu) 22/3, çekdiririk 18/19, yuha (yufka)18/6, bāırddı (bağırttı) 17/1, dohdur (doktor) 5/26

Bölgemiz ağızlarında yarı tonlu dediğimiz d-t arası T ve b-p arası P sesiyle oluşan tonlulaşma olayı vardır:

alıP 17/15, ekseriyeT 15/2, geTir 12/16, sürüP 9/28, giTdim 7/4, ġaldırıP 6/37.

İç seste Tonsuzlaşma

-c- > - ç-:

güverçin (güvercin) 17/28

-v- > -f -:

tüfālet (tuvalet) 9/23

-z- > -s-:

teskire (tezkere) 7/6

[46] Gülensoy, age., s. 56.

İç seste Sızıcılaşma

h > y:

ġayfe (kahve) 6/16

v > ğ:

suvan (soğan)15/7

ķ > h: Bölgemizde en fazla görülen sızıcılaşma olayıdır.

yahınımış (yakınmış) 3/51, vahıt (vakit) 3/62, yoh (yok) 2/42, ġahmış (kalkmış) 7/10, oturduhdan (oturduktan) 9/18, ahraba (akraba) 9/31, bırahır 10/4, vahdı (vakti) 10/8, uzahdan 10/31, yapılacahmış 11/5, pahlava (baklava) 15/14, balıhcı (balıkçı) 16/9, yohuş (yokuş) 14/11, yahalanmış (yakalanmış)13/24.

-ç- > -ş-:

aāş (ağaç) 17/30, geşdi (geçti) 13/17

Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Akıcı ünsüzlerin birbirlerinin yerlerine geçmeleri seyrek de olsa, Türkçenin her alanında görülebilen olaylarındandır. Bunlardan bazısı, özellikle r ~ l ve l ~ n sesleri arasındaki geçişler Anadolu ağızlarında daha sık görülen değişim türlerindendir[47].

-r- > -l-:

ireli (ileri)13/16, melhem (merhem) 5/11

l > n: Bu değişim "ile" son çekim edatının genişletilmiş ya da hece kaynaşmasına uğramış şekillerinde sık görülür:[48]

tencereynen 1/10, salçayınan 15/9, tabahlarınan (tabaklarla) 6/6, hizmetiynen 7/6, beyliknen 9/7, avşarınan 9/19, yımırtayınan (yumurtayla) 21/13, kúranen (kürekle) 6/36

m > n:

şindi (şimdi) 1/12, çarşanba (çarşamba)1/13

---

[47] Korkmaz, age., s. 91.
[48] Korkmaz, age., s. 91.

İç Seste Ünsüz Benzeşmesi

(Assimilaton)

İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında bazen biri kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir.[49]

1- **İlerleyici benzeşme:** Bir kelime içinde bulunan iki ünsüzden birincisinin ikinciyi kendine benzetmesi olayıdır.

nl > nn:

onar (onlar) 9/28, bunnar (bunlar) 15/2

nm > ññ:

biliyoñ ñu? 6/17

2 – Gerileyici Benzeşme: Bir kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetmesidir.

rl > ll : Bölgemiz ağızlarında ençok görülen benzeşme türüdür.

gȯtürüller 2/14, çīrıllar (çağırılar) 2/15, almıyollar 3/37, ġonuyollar 9/12, alıyollar 9/13, ġapıyollar 12/12.

zs > ss:

gelmesse 3/31

ğn > nn:

inneynen (iğneyle) 12/10

Son ses Ünsüz Değişmeleri

ç > c:

sādıc (sağdıç) 2/15

t > d:

dadlı 6/16

---

[49] Gülensoy, age., s. 60.

p > b:

harb 3/163

s > z:

müendiz (mühendis) 12/14

s > ş:

herkeş (herkes) 1/18

ç > ş:

üş (üç) 11/10, geş- (geç-) 13/17

k > h:

ġırh 4/58, yoh 3/57, çoh 5/7

Bölgemiz ağızlarında, tonlulaşma olayı, yarı tonlu olan ünsüzlerde de görülür:

-t- > -T-:

avraT 4/1, giT- 6/27, ekseriyeT 1/20, sepeT 2/30, eT- 5/32

-p- > -P-:

merkeP 13/14, alıP 17/17, takiP 17/12, sürüP 9/28, çoraP 22/14, süzüP 21/18, ġaldırıP 20/9, yéyiP 17/16

-k- > -K-:

beK (pek) 3/122, böyüK (büyük) 3/121, süzdürürüK (süzdürürüz)1/1, överiK (överiz) 2/9

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Kelime içinde ve sonunda olmak üzere iki düşme yeri vardır. Düşen ünsüz genellikle yanındaki ünlüyü uzatır**.**

f düşmesi:

kóte (köfte) 16/1, yuha(yufka) 21/14

ğ düşmesi:

Yöremiz ağzında ğ sesinin hem iki ünlü arasındayken hem de ünlü ile ünsüz arasındayken düştüğü görülür.

yōurd (yoğurt) 1/11, dúñ (düğün) 1/12, sādıc (sağdıç) 2/15, āyana (ayağına) 3/110, āa (ağa) 3/118, āar (eğer) 1/17, dāal (değil)1/10, yā (yağ)1/5, giTdim (gittiğim) 2/1, kāad(kağıt) 2/11, dātmıycām (dağıtmayacağım) 3 /129, ōlan (oğlan)11/8

h düşmesi:

pādişān (padişahın) 13/35, māsus (mahsus) 3/160, talin (talihin) 11/35, bāce (bahçe) 1/2, şére (şehre) 36/14, tōmu (tohumu) 8/130, ġāvaltı (kahvaltı)21/4

l düşmesi:

ġahıyo (kalkıyor) 3/124, ānaşa ānaşa (anlaşa anlaşa) 3/52

r düşmesi:

sōna (sonra)1/1, bi (bir) 4/9, söylüyo 10/13, yekiniyo (kalkmak) 3/114, sayyosañız 3/150

n düşmesi:

oã (ona) 3/77

k düşmesi:

āşam (akşam) 2/8, yōmuş (yokmuş) 4/2, yōsa (yoksa) 1/18, diyecąse (diyecekse) 3/125.

v düşmesi:

eveli 3/7, gódesi (govdesi) 13/26.

t düşmesi:

doslara (dostlara) 4/45

y düşmesi:

ice (iyice) 4/7, olūm (oğlum) 3/128, öpüm (öpüyüm) 3/150

Ünsüz İkizleşmesi

Bölgemizde bu olay, ses değişmelerinden doğmuştur. Bazı durumlarda da iç sesteki tek bir ünsüz ikizleşir.

aşşā (aşağı) 3/51, amma 4/61, daḳḳa (dakika) 3/62, kúccúk (küçük) 3/35, pezzik (pezik) 19/10

İkiz Ünsüzün Tekleşmesi

Bölgemiz ağzında ünsüz tekleşmesi, ünsüz ikizleşmesine oranla daha az görülen bir ses olayıdır. Arapçadan geçmiş bazı ikiz ünlülü kelinelerdeki ünsüzlerden birisinin gevşeyerek erimesi sonucunda oluşmuştur.[50]

eveli 3/7

HECE KAYNAŞMASI

(Contraction)

Kelime içinde ġ, ğ, h, k, n, r, v, y gibi aşınmaya ve düşmeye elverişli olan ünsüzlerin yanlarındaki ünlülerle birlikte düşmesi ve bunun sonunda hece sayısının azalmasına hece kaynaşması denir. Hece kaynaşması sonucunda genellikle bir önceki hece uzamaktadır.

ireçberli (rençperliği) 2/7, yasdīmız (yasdığımız) 3/1, sāken (sağken) 5/124, ice (iyice) 6/11, padişā (padişaha)13/35, góde (gövde) 13/26, nāder (ne kadar) 2/56, yanındanā (yanındakine) 16/15, verecạm (vereceğim) 12/1, nörecạk (ne yapacak) 3/159, çīnıcām (çiğneyeceğim) 3/114, madımā (madımağı)1/6.

ÜNSÜZ TÜREMESİ

Daha çok kelime içinde ve sonunda görülen bir ses hadisesidir. Şarkışla ağzında instrumental eki durumuna gelmiş olan "ile" edatından türemesi kaideleşmiş durumdadır.

tencereynen 1/10, inneynen (iğneyle)12/10, mumunan 2/14, ilāannen (leğenle) 6/9, sırasıynan 2/20, zabanan (sabahleyin) 3/39

[50] Gülensoy, age., s. 67.

YER DEĞİŞTİRME[51]

(Metatheis)

Kelime içindeki iki sesin yer değiştirmesiyle ortaya çıkan ses olayıdır. Ses aktarımı olarak da nitelendirilen bu olay, genellikle komşu sesler arasında meydana gelir. Eğer yer değiştirme birbirini izleyen, yani komşu sesler arasında ise yakın yer değiştirme, uzak iki ses arasında ise uzak yer değiştirme denir. Söyleyişi kolaylaştırmak amacıyla ortaya çıkan bir ses olayıdır. Metinlerimizdeki örnekler şu şekildedir:[52]

pr > rp:

torpahları (toprakları) 3/152

lr > rl:

ireli (ileri) 13/16

rp > br:

kibrik (kirpik) 14/24, fabrika (fabrika) 11/3

VURGU

(Accent)

Bir kelime içinde bulunan heceler hep aynı şekilde söylenmezler. Konuşma sırasında, soluk hamleleri yer yer ve derece derece yükselir ve alçalır. Böylece bazı heceler yanlarındaki hecelerden daha kuvvetli olurlar. İşte, konuş veya okuma esnasında bir heceyi veya kelimeyi yanındakilerden daha yüksek bir ses tonuyla daha baskılı olarak seslendirmeye vurgu denir.[53]

Türkçede kök kelimelerden isimlerde, fiillerde, sıfatlarda ve zamirlerde genellikle son hece vurguludur.

gúzel' 1/2, böyüK' 3/29, yımırta' (yumurta) 15/10, mantı' 15/1,

---

[51] Geniş bilgi için bk: Ahmet Caferoğlu; **"Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi",** TDAY (Belleten-1955), TDK Yay., Ankara, 1988, s. 1-7, Hasan Eren; **"Türk Dilinde Metathese Olayı",**TDAY 1953, TDK Yay., Ankara, 1988, s. 161-180.
[52] Özkan, age., s. 117
[53] Özkan, age., s. 118

Yer adlarında ve akrabalık isimlerinde vurgu baştadır. Ancak yer adlarında ilk hecenin sonu ünlü ile biterse vurgu ikinci heceye geçer.

'antep (Antep)5/86, 'edremit 8/2, māsuT'lu (Maksutlu) 5/123, 'albusdan (Elbistan) 9/26, lüle'burgaz 7/4, 'ġardaş 6/21, 'dayı 9/20, 'abla 2/ 52

Türkçede ünlemlerde vurgu ilk hecededir:

'hā 3/158, 'ey 3/81, 'haydi 13/38, 'hey 16/32, 'hay vah 14/13, 'yā 16/48, 'ē 17/5

ŞEKİL BİLGİSİ

ŞEKİL BİLGİSİ

Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini inceleyen gramer dalıdır.[54] Bu bölümde biz yöremiz ağzının şekil özellikleri üzerinde duracağız.

1. İSİMLER

İsimler, evrende var olan canlı cansız bütün varlık ve nesnelerle, zihinde var olan soyut kavramları, bunların nitelik ve özelliklerini çok yönlü olarak karşılayan ve onlara ad olan kelimelerdir.[55]

1.1. İSİM YAPIM EKLERİ

Yapım ekleri ad ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni ad ve fiil gövdeleri yapan eklerdir. Derlediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz yapım ekleri şöyledir:

1. 1.1.İsimden İsim Türeten Ekler:

+ CA:

Aslında eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde ve ad çekimi olan +CA eki, kalıplaşma yoluyla sınıf değiştirerek zamanla bir yapım ekine dönüşmüştür. Yapım eki olarak sıfat, zarf ve ad türetir.

gúzelce (güzelce) 1/1, beylece (böylece) 3/ 78, ice (iyice) 3/7, góñünce (gönlünce) 15/9

+ CAk/ + CIk / + CÜk:

Küçültme, sevgi, pekiştirme ve acıma anlamları katar.

geyicek (geyikcik) 3/14, ecicik (azıcık) 3/34, ufacıḳ 4/ 11, kúçúcük 3/105

+CI / +CU:

Meslek, uğraş isimleri yapar.

davılcı 1/14, avcu 3/16

---

[54] Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesinin Grameri-Şekil Bilgisi, TDK Yay., Ankara, 2003, s. 5.
[55] Korkmaz, age., s. 195

+(I)ncI / +(U)ncU: Sayı adlarından sıra sayı sıfatları türeten bir ektir.

birinci 9/2, ikinci 9/2

+sIz / +sUz: Addan yokluk eksiklik bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten bir ektir.

susuz 5/68, nămıssız 9/33, túsüz (tüysüz) 3/146, mutsuz 10/5

+ gil: Konuşma dilinde ve halk ağzında çok kullanılan bir ektir. Ek ünlü veya ünsüz uyumuna girmeden şahıs, akrabalık ve unvan adlarından sonra gelerek o şahıs ve akrabaların mensuplarını gösteren aile adları yapar.[56]

annemgil 3/57, asımgil 9/4, amcamgil 3/38

+lIk/ +lUk /+lIķ/+lUķ/+lIh: Eklendiği kelimeye tahsis, bir şey için anlamı veren adlar türetir. Yazı dilin +lIk, +lUk şekilinde kullanılan isimden isim türetme eki, bölgemiz ağızlarında +lIk, + lUk, + lIķ, +lUk, + lIh, şeklinde görülür.

demlik 1/8, varlıh 5/24, kocalıh 3/16, karşılıķ 4/42, aclıh (açlık)12/19, ireçberli (rençperliği) 2/2, analıhdan 3/32, pilavlıķ 18/18, kóteliK (köftelik) 18/18, gúnlüK 17/9, fahırlıh (fakirlik) 16/14, haşlıķ (harçlık) 11/20, içliK 11/22

+lI / +lU: Adlardan sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma yetkili olma anlamları katar.

samırsaklı 1/11, sürmeli 2/35, lāleli 3/33, borçlu 5/18, ġınalı 2/35, kúpeli (küpeli) 6/1, yālı (yağlı) 6/4, kóylü 12/20, hayırlı 12/23, mesli 2/21, zencirli (zincirli) 2/28, hacımetli 2/40, osmanpuārlı 2/52, marahlıymış (meraklıymış) 2/52, haymalı 3/80, hareli 3/88, yaralı 3/89, zilliler 3/100, boronşitli (bronşitli) 3/105, yālı (yağlı) 3/117, sevgili 3/118, morlu 10/17, bāçeli (bahçeli) 20/1, datlı (tatlı) 18/10

+An:

ōlan (oğlan) 2/14

+dAş:

arhadaş (arkadaş) 4/21, ġardaş 3/32

---

[56] Korkmaz, age., s. 23.

+ġa:

başġa 1/5

1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-mAk

yemek 1/20

-ü

ölü 5/107

-k, -h

dolaşıḳ 4/13, ışıḳ 4/11, yuvarlah 21/21

-mA

sürmeli 2/35, yarma 6/6, duvā açma (duvak açma) 1/23, yolmıya 2/3, ġına yahmıya 2/15, ġıyma 6/3, dolma 21/7

-n

ekin 2/2

-mır

yāmır (yağmur)13/4, çamır (çamur) 18/14

1.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+lA-

söyle- 3/125, mühürle- 3/135, düzle- 4/9

+n-

hazırla-n- 1/18, evle-n- 2/57, níşanla-n- 8/1, yaşla-n- 3/50

+l-

dōrul- (doğru-l-mak) 3/11

+Ar-

ever- (evlendirmek) 22/1

1.1.4.Fiilden Fiil Yapan Ekler

Bölgemiz ağızlarında kullanılan fiilden fiil yapma ekleri yazı dilinde pek farklı değildir.

-mA - / - mI -/ -mU-: Olumsuzluk bildirir.

bilmiyom 1/22, górmedim 1/22, bulamıyo 17/3, ġırmaḳ 15/4, vérmem 10/3, sormadı 5/79, durmadı 5/80, gúlmedi 5/78, sönmüyor 5/30

- n- : Edilgen dönüşlü ya da hem edilgen hem de dönüşlü olarak kullanılabilen fiiller oluşturur.

toplanırdı 1/13, seviniyom 3/164, ġapandı 5/130, dolandım 3/22

-l- : Hem çatı eki olma hem de özel anlamda yeni kelimeler türetme özelliği taşır. Genellikle ünsüzle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden "olma" ya da "yapılma" bildiren edilgen fiiller türetir.[57]

bozulmasıñ 1/4, çekildi 3/36, yazılır 3/168, dikilirdi 1/13, biçildi 3/126, bōulduñ 6/20, sarılmış 6/39, verilmedi 7/6

-ş- : eklendiği fiil kök ve gövdelerinden **"**kendiliğinden oluş" bildiren edilgen filer türetir.[58]

dolaşırlarmış 9/6, sürtüşürken 9/32

- r- : Geçişsiz fiilleri geçişli fiillere çevirir.

çıhart- (çıkartmak)3/163, doyuran (doyurmak) 5/23, bişirirdi(pişirmek) 6/ 13, yitir- 5/93

-dIr / - dUr /-tIr / -tUr: İki ayrı ettirgenlik ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Geçişsiz veya fiil kök ve gövdelerine gelerek "oldurma" ve "yaptırma" bildiren gaçişli fiiller türetir.[59]

süzdürürük 1/1, soldurduñ 5/89, giydiren 5/17, yahıştırmışsıḳ 3/26, evlendürdü (evlendirdi) 16/45

---

[57] Korkmaz, age., s. 127
[58] Korkmaz, age., s. 132
[59] Korkmaz, age., s. 126

İSİM ÇEKİM EKLERİ

İsim çekim ekleri, cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağları kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.[60]

1. 2. Hâl Ekleri:

1.2.1. Yalın Hâl: Yalın hâl isimlerin başka unsurlara bağlı olmayan şekilleridir. Yalın hâldeki bir isim, karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmez. Türkçede yalın hâl eksizdir. Kelimelerin kök ve gövdelerinden başka, çokluk ve iyelik eki almış şekilleri de yalın hâlde bulunurlar.[61] Bölgemiz ağzında da yalın hâl yazı dilinden farklı değildir.

meyva 20/2, tahda 1/2, mezer (mezar) 3/1, sızılar 3/17, pıçah (bıçak) 6/32, yémekler 1/22, ayaḳ 6/58, dörd 5/2, zamanlar 1/22, gúnler 2/7, ġızlar 14/18, yārim 14/23, sazım 23/1, gúnümüz 21/1, anam 19/14, yémạmız (yemeğimiz) 15/1, ġocası 10/11, nísanlım 8/1

1.2.2. İlgi (genitif) Hâli: İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi olduğunu kendisinden sonra gelen isme tabi olduğunu gösterir. İlgi hâli, ET'de +Iñ, +Uñ şeklindedir. EAT'de ilgi hali eki küçük ünlü uyumuna uymaz ve sürekli yuvarlak ünlü uyumuna uymaz ve sürekli yuvarlak ünlülü şekliyle kullanılır. TT'de ise, ünlü uyumuna bağlı olarak, +In, +Un, +nIn, +nUn şeklindedir.[62]

Bu ek ben ve biz zamirinde +Im şeklindedir Bölgemiz ağzında da kullanışı şu şekildedir:

bizim 9/16, benim 14/23

+ In / +Un /+ Iñ /+ Uñ:

dúnúñ (düğünün)1/14, çocūñ (çocuğun)3/125, ōlanıñ (oğlanın) 4/21,kútúñ (kütüğün)1/3, kúpüñ 21/6, anamın 19/18, ahırıñ 18/2, hókúmdarıñ (hükümdar) 16/42

+nIn / + nUn/ +nIñ /+ nUñ:

tahdanıñ 1/2, māzemenin (malzemenin)1/6, davılcınıñ 1/16

---

[60] Ergin, age., s. 120.
[61] Buran, age., s. 57.
[62] Buran, age., s. 61.

Hece kaynaşması ile +āñ:

madımāñ (madımağın)1/4, hacıbāñ (hacıbeyi) 3/63, yatāñ (yatağın) 3/64, pādişāñ (padişahın) 17/7

İlgi hâli ekinin bölgemiz ağızlarındaki fonksiyonları şöyledir:

a) Tamlama kurar:

evinin mirescileri (ev-i-nin mirasçıları) 3/121, derdimiñ ilacı (derdim-in ilacı) 5/13, kútúñ üsdü (kütüğ-ün üstü) 1/3, davılcınıñ peşi (davulcu-nun peşi)1/16, şarġışlanıñ ġızı (Şarkışla-nın kızı)2/1, pādişāñ ōlu (padişah-ın oğlu)17/7

b) İlgi ve yakınlık kurar:

onuñ serayı (o-nun sayrayı)12/16, balıhcınıñ yeri (balıkçı-nın yeri) 16/11, dúñ aşı (düğün-ün aşı) 19/21

c) Bölümün parçasını gösterir:

misāfiriñ biri (misafir-in biri)17/31, ġızıñ bōazı (kız-ın boğazı) 17/18

1.2.3.Yükleme (accusative) Hâli: Cümle içinde fiilin doğrudan tesir ettiği isim belirtme hâlinde bulunur. Karşıladığı hareket doğrudan bir isme tesir eden fiiller, geçişli fiilllerdir. Yükleme hâli, ismi kendisine tesir eden geçişli fiile bağlayan hâldir.[63] Yükleme hâli eki, ET'de +g, +ġ, +ıġ, +ig, +uġ, +üg; iyelik eklerinde sonra ise, +nI şeklindedir.[64] EAT döneminde bir yandan –seyrek de olsa- eski şekiller devam ederken diğer yandan da Oğuz Türkçesinin kendine has özelliği olan +I(+yI,+nI) şekilleri ortaya çıkmıştır. Bölgemiz ağzında yükleme hâl eki yazı dilinde olduğu gibi +I,+U,+ yükleme hâl eki yazı dilinde olduğu gibi +I,+U,+yI, +yU, +nI, +nU şeklindedir. İyelik üçüncü şahıstan sonra yükleme hâli ekinin +n veya eksiz biçimde kullanılması Anadolu ağızları ile ET bağını gösterir.[65] Bölgemiz ağzında kullanılışı şöyledir:

---

[63] Ergin, age., s. 231.
[64] A Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri, s. 64.
[65] Ahmet Caferoğlu, Sivas ve Tokat Ağızlarından Toplamalar, TDK Yay., Ankara 1994, s. 137-138

+I / +U/+(y)I/ +(y)U:

kóşeyi (köşeyi) ice temizlerik 18/13, kāadı (kağdı) çıharıyo 16/47, ahırı temizlerik 21/3, ōlanı (oğlanı) damad alıyo 16/48, memleketi icene yönetiyo 13/40, birinciyi iç 13/34, yoncayı kim biçecek 11/16, túkúyü (türküyü) söylüyo 10/13,

+(n)I / +(n)U:

ucunu buluruk 3/8, başġasını (başkasını) sevdim 10/12, öldüreceklermiş birbirlerini 3/42, gendini (kendini) vurmuş 4/24, pilanını (planını) çiz 12/16, ạmanetini (emanetini) vermem 10/2, hepisini yaparım 3/142

Hece kaynaşmasıyla:

ortalī (ortalığı) temizlerik 21/30, döşşē (döşeği), yasdī yapmaya ġayred ederik 22/15,

ġısa dilemiş dilē (dileği)11/23

Diftong ile:

hatırīı (hatırını) sora sora oturuyoh 3/59, beylii (beyliği) 9/5, sevdii (sevdiği) ōlanda küser 10/6

Bazı örneklerde yükleme hâlinin düştüğünü görüyoruz.

fotūrafın (fotoğrafını) sal 2/51, lisanın (lisanını) verdim 3/24, neyin(neyini) alırıh 21/4

1.2.4.Yönelme (dative) Hâli: Yönelme hâli, iş, hâl, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı belirtir. Fiilin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşan nesne cümlede yönelme hâlinde bulunur.[66] Eki yazı dilinde olduğu gibi +A dır. Bölgemiz ağzında kullanılışı şöyledir:

+ A:

eve 1/14, lüleburġaza 7/4, bize 9/26, ōluma 17/1, yanıma 17/14

+ (y)A:

tencereye 1/15, depeye 1/10, ġayseriye 8/7, oruya (oraya) 9/17, geziye 16/21, māniye 4/44

[66] Ergin, age., s.233-234

+ (n)A:

üsdüne 1/9, kóyüne 9/26, serayına (saraya) 12/16, babasına 12/24, şekline 13/35, eline 16/27, neye 16/34, iline 13/26, içine 8/8

Hece kaynaşmasıyla:

padişā (padişaha) 13/23, bã (bana) 4/42, sã (sana) 5/24

Diftong ile:

döllüē (döllüğe) 5/53

Yönelme hâli cümlede yer tamlayıcısı kurar:

kimseye vermem 10/3, dünyăya geldi 17/9

Zamanla ilgili tümleç kurar:

ġışa (kışa)18/5

Fiyatla ilgili tümleç kurar:

üş beş liraya sat 12/11

1.2.5.Bulunma (locative) Hâli: İş, hareket, şahıs ve eşyanın yerini bildirir. Bunun yanında değişik fonksiyonları da vardır. Zaman, iş, şekil- tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, vasıf, parça v.b. bildirir.[67] ET döneminde bu ekin bulunma hâlinin yanında ayrılma hâli gibi de kullanılır. Anadolu ağızlarında bulunma ve ayrılma hâli görevinde kulllanıldığını görüyoruz.[68]

Eki , +dA,+tA dır. Bölgemiz ağzında sadece +dA'lı şekli kullanılır.

evde 1/15, ġapıda 11/5, içinde 2/11, sufrasında (sofrasında) 3/85, cemelde 4/21, ġayseride 8/7, zamanında 9/1, elinde 9/7, uçuhda (Uçuk'ta) 9/10, orda 9/10, kóyünde 9/26, burda 9/23, ahlımda (aklımda) 11/9, diyarda 12/15, bayramlarda 21/23

Bulunma hali ekini bölgemiz ağzındaki görevleri şunlardır:

Yer tamlayıcısı kurar:

evde otururuh 18/1, ofisde satıyo 3/152, yerlerde yatmış 4/57, kibriñde (kirpiğinde)14/24, ġaşında (kaşında)14/24

---

[67] Ergin, age., s.234-235
[68] Geniş bilgi için, Buran, a.g.e, s. 177-193

Zaman tümleci kurar:

bayramlarda 15/2, ıramazanda 15/2

1.2.6.Ayrılma (ablative) Hâli: Ayrılma hâli, iş, hâl ve hareketin çıkma başlama noktasını gösterir. Genellikle fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığı veya çıktığı isim, cümlede ayrılma hâlinde bulunur.[69] Yazı dilinde, +dAn , +tAn şeklinde olan ayrılma hâli eki bölgemiz ağzında sadece tonlu şekilleri +dAn kullanılır. Bölgemiz ağzında kullanılışı şöyledir:

çekdikden sōna 1/7, anamdan 2/6, demirden tuzaḳ 5/111, yarmadan 6/6, haymalıdan 3/80 başından 9/1, evden 9/9, bizden 9/27, buradan 9/25, samanlıhdan 10/14, yuhadan (yufkadan)18/7, yazdan 18/12, ordan 9/13, albustandan (Elbistan'dan) 9/25, perşenbeden 22/22, birden 11/7, dilinden bezdim 14/9

Yer tamlayıcısı kurar:

aşşādan(aşağıdan) sesleniyo 13/12, ordan geçiyor 9/13

Zaman tümleci kurar:

ondan sōna 9/21, sōnadan 6/12, eskiden 1/12, ġapıdan geçerken 4/60, gúndüzden (gündüzden) 17/14

İkilemeler kurar:

başdan āya (baştan ayağa)3/78

Edatlarla kullanılışı:

ondan sōna 4/48, çekdikden sōna 1/7

1.2.7. Eşitlik (equqtive) Hâli: Bölgemiz ağızlarında +cA, +cAnA ekleriyle karşılanır. Esas fonksiyonu ismi fiile bağlamak olan eşitlik hâl eki, eşitlik ve benzerlik ifade eder. Bu ek kalıplaşma aşamasından geçtikten sonra işlek bir zarf türetme ekine dönüşmüştür.[70]

Eşitlik ve benzerlik, gibilik ifade eder:

ice 3/7, ġarerce (kararınca) 21/12, çohca (çokça) 6/14, icene (iyicene) 13/40

---

[69] Ergin, age., s. 235
[70] Korkmaz, age., s. 162.

‘kadar’ karşılığı olan miktar ve zaman ifade eder:

āşamaca (akşama kadar)18/1

‘olarak’ karşılığında zarf bir zarf hâli ifade eder:

gúzelce 1/1, gúzelcene 21/22

1.2.8. Vasıta (instrumental) Hâli: Adın belirttiği varlık ve nesnenin fiildeki oluş ve kılışta vasıta olarak kullanıldığını veya birliktelik ifade ettiğini gösterme durumudur.

+ n Türkçenin temel ve eski vasıta halidir[71]**.** Bölgemizde kullanılan vasıta durumu eki ile edatının kısmen ekleşip ünlü uyumuna girmesi ve ek yığılması sonucu +IlAn +IlA-n ve l > n değişimi sonucu +nAn, +InAn şeklinde kullanılır.

tencereynen 1/10, davulcuynan 1/19, mumunan 2/14, sırasıyan 2/20, sıdḳınan (sıdk ile) 2/42, irendeynen (rendeyle) 6/13

Bu ek Eski Türkçede + In /+Un şeklindeydi. Ancak bu ek zamanla canlı kullanılışını yitirip yazın, kışın, güzün**,** gücün, “zorlukla” ansızın, için için, ilkin örneklerinde görüldüğü gibi kalıplaşmış zarflar oluşturduğundan yerini ile edatına bırakmıştır[72].

ġışın 18/1, yazın 18/12

1.2.9.Yön Gösterme (direktif) Ekleri:[73] Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi yönünde yapıldığını göstermek için isim yön gösterme haline girer.[74] Yön gösterme eki ET.’de +gArU, +kArU, +rA, +rU, EAT’de +rA, +ArU, TT’de ise +rA, +rU, +ArI şeklinde kullanılmaktadır. TT’de olduğu gibi, Anadolu ağızlarında da pek işlek olmayan bu ek, belli sayıda kelimede kalıplaşmış olarak kullanılır. Ancak bu kullanışda ek, bir hâl eki olmaktan çok kalıplaşmış bir zarf yapma ekidir. Yer ve zaman isimlerine geldiği için zarf olmaya yatkındır.[75]

Bölgemiz ağızlarında bu ek + ArI, + ra şeklindedir.

içeri 3/37, dışarı 21/8, sōna (sonra) 1/7, oruya 16/12, buruya 3/13, şurdan 3/70

---

[71] A.Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri (çev. Mehmet Akalın), Ankara, 1988, s. 64.
[72] Korkmaz, age., s. 318.
[73] Bu ekin yapısı ile ilgili bkz. Z. Korkmaz, Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yay., Ankara 2000.
[74] Ergin, age., s. 341.
[75] Buran, age., s. 287.

1.3. İsimlerde Çokluk

Bölgemiz ağızlarında görülen çokluk ekleri +lAr, + gIl, l > n değişimi ile + nAr şeklindedir.

dúñleri (düğünleri) 1/12, davılcular 1/19, eller 2/5, amcamgile 3/38, onnar 8/8, gúnler 2/7, túrkúleri (türküleri) 2/16, dünyǎlar 2/36, ġurbanlar 3/24, dúñcüler (düğüncüler) 6/7, onnar 13/13, bunnar 3/46

1.4. İyelik Ekleri

Adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ad ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir.[76] Bölgemiz ağızlarında bu ekler şu şekildedir:

TEKLİK 1. Şahıs iyelik eki: + m

2. Şahıs iyelik eki: +n, +ñ

3. Şahıs iyelik eki: +I, +U, +sI, + sU

ÇOKLUK 1. Şahıs iyelik eki: + mIz, +mUz

2. Şahıs iyelik eki: +nIz,+nUz, + ñIz,+ñUz

3. Şahıs iyelik eki: +lArI

Metinlerimizdeki örnekleri şu şekildedir:

TEKLİK:

1. Şahıs: anam 2/6, ġaynanam 2/21, ġardaşım 3/32, dizime 4/14, ġızım 2/1, ġuzuma 3/18, dúñúme (düğünüme) 3/27, dizlerim 3/81, góñüm (gönlüm) 3/88, sözüm 3/112, evlādım 16/4

2. Şahıs: evine 2/15, foturāfıñ (fotoğrafını) 2/31, ismin 3/6, işin 3/24, lisanın 3/24, emmiñ 7/96

3. Şahıs: anası 2/53, túrkúsü (türküsü) 3/78, sufrası (sofrası) 3/85, suyunu 1/7, yavrusuna 3/15, düşmanı 3/56, imzası 16/35, ġarısı 13/35

---

[76] Ergin, age., s. 222.

ÇOKLUK:

1. Şahıs: yimạmız (yemeğimiz) 1/11, yasdīmız (yastığımız) 3/3, didimiz (dediğimiz) 3/32, düşmanımız 3/35, dosdumuz 3/35, suyumuz 1/8, yorġanımız 3/2

2. Şahıs: ġardaşıñız 13/39

3. Şahıs: ahrabaları 9/35, ellerini 12/22,muradlarına 16/48

1.5. Aitlik (ilgi) Eki

İçinde bulunma ve aitlik bildirir. Zaman ve yer bildiren adlara doğrudan eklenir. Yazı dilinde olduğu gibi +ki şeklindedir. Bölgemiz ağızlarında +ki ilgi eki genellikle ünlü uymuna uymamaktadır. Bazen bu ekin hece yutumuyla eridiğini görürüz. Bölgemizde kullanılışı şu şekildedir:

géceki 2/4, ırafdaki 4/62, bunuñki 21/19, avradınki 15/19, gósündāki (göğsündeki) 16/34, yaşındāna (yaşındakine) 4/1, yanındāna (yanındakine)16/10

1.6. Soru Eki

Bölgemiz ağzında soru eki +mI, + mU ve yazı dilinden farklı olarak ileri benzeşme yoluyla +ñI, +nU şeklindedir.

biliyon ñu? 6/24, ġuş mu? 22/2, āşıḳ mı olmuş? 3/104, bitdi mi? 3/60, vardıñız mı? 1/37, bilir misiñ? 16/11.

2. ZAMİRLER

Şahıs gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan kelimelere zamir denir.[77] Şarkışla ve yöresi ağızlarında kullanılan başlıca zamir türleri ve çekimleri şöyledir:

2.1. Şahıs Zamirleri (personal pronoun)

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir. Çekim tablosu şöyledir:

[77] Gülensoy, age., s. 89.

YALIN HALİ	İLGİ HALİ	YÜKLEME HALİ	YÖNELME HALİ	AYRILMA HALİ	BULUNMA HALİ
ben 2/1	benim 3/113	beni 2/2	bana,baña, bã 2/92	benden 22/2	bende 5/67
sen3/34, señ	senin, seniñ5/37	seni 3/114	sana, sã 3/44	senden 5/41	sende 5/13
o 5/128	onun, onuñ6/3	onu 3/160	oña 3/136 oã3/77	ondan 3/2	onda
biz 1/23	bizim 3/9	bizi 2/159	bize 3/4	bizden 9/27	bizde 3/30
siz 16/46	sizin 3/115, siziñ13/37	sizi 12/14	size3/137	sizden 3/7	sizde
onlar, onnar 18/22	onlarıñ, onnarıñ 21/8	onları, onarı 36/18	onlara,onnara 10/22	onlardan, onnardan 9/35	onlarda, onnarda 1613

Şahıs Zamirlerinin Edatlara Bağlanması:

Bölgemiz ağızlarında ile, için, gibi edatlarına ilgi hal ekiyle bağlanır.

onunçün 7/12, beniminen 3/46

Görüldüğü gibi yöremizde kullanılan şahıs zamirleri yazı dilinden farklı olarak ñ'li şekillerini ve ilerleyici benzeşme ile 'nn'li şekillerini görüyoruz.

2.2. Dönüşlülük Zamiri (reflexsive pronoun)

Dönüşlülük zamiri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamiridir. Bunlara dönüşlülük zamiri denilmesinin sebebi, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır.[78] Yöremizde dönüşlülük zamiri k > g değişimi ile gendi şeklinde kullanılır tekrarından oluşan kelime grubuda kullanılır.

gendim 3/82, gendini 4/29, gendimiz 6/13, gendi 1/7, gendisi 2/54, gendileri 22/11, gendilerine 8/10, gendi gendine 3/50

[78] Korkmaz, age., s. 414.

2.3. İşaret Zamirleri (demonstrativ pronoun)

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir. Birinci ve üçüncü çoğul şahıs zamirinin yazı dilinden farklı olarak benzeşme sonucu olşan bunnar ve onnar şeklinde kullanıldığını görüyoruz. Bölgemiz ağızlarında çekimi şu şekildedir:

Yalın durum	İlgi Durumu	Yükleme Durum	Yaklaşma Durumu	Ayrılma Durumu	Bulunma Durumu
bu 1/10	bunun bunuñ	bunu 3/75	buña 20/8	bunda	bunda
şu 2/7	şunuñ	şunu 16/15	şuña 16/33	şundan	şunda
o 8/8	onuñ 16/22	onu 3/160	oña oã 5/51	ondan	onda 10/2
bunlar bunnar 3/46	bunnarıñ 20/1	bunları bunnarı 18/19	bunnara 6/26	bunnardan	bunnarda
şunlar	şunlarıñ	şunları	şunlara	şunlardan	şunlarda
onlar onnar	onlarıñ onnarıñ	onları onarı	onlara onnara 9/5	onlardan onnardan	onlarda onnarda16/13

2.4. Soru Zamirleri(interrogative pronoun)

Soru zamirleri, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir.

Bölgemiz ağızlarında kullanılan soru zamirleri şunlardır:

ne (genel): insan dışında kalan canlı ve cansız varlıklar için kullanılır.

ne 1/23, neyin 21/4, neler 3/99

nere 3/99, kimi 5/59, neresinden 3/28, neymiş 11/39

kim17/26, kimin 3/111

Ne zamirinin datif eki almış şekli neye, niye (3/90) şeklinde dar ünlüyle kullanılır. Sonunda y türemesiyle ney (12/9) şeklinde de kullanılır.

Bunların yanında ne ve ol- yardımcı fiilinin hece kaynaşmasına uğramasıyla nolacah (3/26)şekliyle kullnımına da rastlanır.

2. 5. Belirsizlik Zamirleri (indefinite pronoun)

Belirsizlik zamirleri, kişileri ve nesneleri belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir. Metinlerimizde şu örnekleri görülmektedir.

herkeş 1/19, başga 1/5, hepisini 3/7, bişey 3/47, kimse 3/110, kimi 5/54

hepiniz 3/124, hiç bişeyi 4/51, birisi 6/30, ötekiler 6/36, başġası 10/9, hepisi 15/2, herkeş 21/35

3.SIFATLAR (adjective)

Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözcüklerdir.

3.1.Niteleme Sıfatları(qualifikativeadjective)

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.

ġuru sevdā 4/6, ġara mesli 2/21, zencirli sıçan 2/28, el ahıllı 3/44,táze gelin 3/95, gúmúş ġaşıḳ 3/85, ufacıḳ ışıḳ 4/11, yüce pádişah 5/25, üvey ġardaşıma 3/32, fuhara adam 22/4, kúccúk ġardaş 13/8, dişi ġuş 12/25, éyi insanlar 22/5, böyüK ġız 22/2, böyüK bāçeli ev 20/1

3.2. Belirtme Sıfatlları

3.2.1.İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Metinlerimizde şu örneklere rastlıyoruz.

bu geyik 3/23, o avraT 4/3, bu sözden 3/3, şu çocū (çocuğu) 3/125, şu túrkú (şu türkü)10/13, şu felēn (şu feleğin)10/21, bu túkúleri 10/1, bu yonca 10/16, şu fiyet (şu fiyat) 22/11, bu gece 13/13

3.2.2.Sayı Sıfatları:

Sayı sıfatları, adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Metinlerimizde şu örneklerine rastlıyoruz:

bir demlik 1/8, beş parmān (beş parmağın) 2/27, bir entire (entare)3/43, iki ġız 3/146, üç yıl 6/25, iki gún 3/15, üç ev 9/24, otuz hane 9/2, yedi kóy 3/28, beşinci tümen 7/3

3.2.3. Soru Sıfatı:

Soru sıfatları, varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.

ne iş 3/130, ġaç vahıt (kaç vakit) 12/17, ġaç horanta (kaç aile, kişi) 3/136, hangi memlekeT 17/2, ġaç yıl 22/6

3.2.4. Belirsizlik Sıfatları:

Varlıkları ve nesnelerin sayı ve miktarlarını açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak bildiren sıfatlarıdır.

bi geyik 3/9, başġa konşu 1/17, hiç kimse 3/148, bütün malım 3/148, başġa tencere 1/5, başġa diyar 12/7

4. ZARFLAR (adverb)

Zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Zarflar sıfatın veya başka zarfların manasını değiştirmekte kullanılmakla beraber asıl kullanış sahaları fiillerdir, en çok fiillerle birlikte kullanıldığı görülür. Bu bakımdan zarflara fiillerin sıfatları denir[79].

4.1. Yer ve Yön Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır. Metinlerimizdeki örnekler şu şekildedir:

geri 3/8, içeri 3/30, aşşā 3/115, ireli 13/16, şurdan 3/70

4.2. Zaman Zarfları

Bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren sözcüklerdir. Metinlerimizdeki örnekler şu şekildedir.

şindi 17/27, zabanan (sabahleyin) 3/39, āşam (akşam) 3/24, sōna 4/1, eveli 6 /7,

dayim 5/100, geri 6/15, şindi 3/32, bóún 13/4, gece 13/13, āşamınañ (akşamla) 11/24, ġalan 3/49, şimdik (şimdi)3/61, bayah 3/7

---

[79] Ergin, age., s. 258-259.

4.3. Niteleme Zarfları

Bir hareketin oluş biçimini ve niteliğini bildiren zarflardır. Metinlerimizdeki örnekler şu şekildedir:

gúzelce 1/1, ice 1/2, sırasıynan 2/20, yana yana 2/57, beylece 3/78, şeyle 3/25, beyle 3/48, eyle 3/42, ālaya ālaya 2/13, şaġır şaġır 3/109, alel usül 3/39

4.4. Azlık- Çokluk Zarfları

Bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır.

bu ġadar 3/26, birez ecicik (birazcık) 3/33, çoh 11/26, biraz 3/43, beK (pek) 3/122, ice 18/11

4.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.

nasĭ olurdu? 1/12, niye bouldun? 6/20, nasıl ġıydıñ? 3/18, nasıl olurdu? 1/12, nasıl éderik? 15/10, nasıl geçer? 21/1

5. FİİLLER

Fiiler, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış ve durumları bildiren sözcüklerdir[80].

ŞAHIS EKLERİ

1. Birinci tip şahıs ekleri:

Birinci tip şahıs ekleri, şahıs zamiri kökenli olup, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir. Bu eklerin bölgemiz ağzında kullanımı şu şekildedir:

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Şahıs	+ Im,+Um	+ Iz,+Uz
2. Şahıs	+ sIñ / +sUñ	+ sIñIz, +sU ñUz
3.Şahıs	Eksiz	+ lAr

[80] Korkmaz, age., s. 527.

Metinlerimizdeki örnekler şöyledir:

1-Şahıs Teklik:

alacām (alacağım) 3/30, dahılmışım (takılmışım) 16/23, getirecạm (getireceğim)3/140, yapacām 3/141, bilmiyom 1/22, içiyim 2/34, āleyim (eğleneyim) 2/51

2. Şahıs Teklik:

edersiñ 5/100, dersiñ 5/99, nōlursuñ 13/10

3. Şahıs Teklik:

varımış 13/1, vurmuş 4/64, gitmiş 3/65, uyyacah 20/5 çabalamış 2/55

1. Şahıs Çokluk:

giderik 21/32, inerik 21/32, ġurutmalıyıh(kurutmalıyız) 21/16, ġarışdırırıh 21/18, seçerik 1/2, dönerisek 3/3, buluruḳ 3/8, yıharıh 1/1, uyuyaḳ 3/62 ġurarıh (kurarız)18/15, ġoruḳ 1/3,bişiririk 1/10.

2. Şahıs Çokluk

olmalısıñız 8/20,

3. Şahıs Çokluk:

çalallar (çalarlar) 3/15, çīrıllar (çığırmak)3/15, ġaçımamışlar 2/55, almıyollar 3/37, daşırlarımış 13/2, sevüşmüler 2/52, vurmuşlar 3/70, ġurtarmışlar 3/41, yapıyollar 3/60

2. İkinci Tip Şahıs Ekleri

İkinci tip şahıs ekleri iyelik kökenli olup bölgemiz ağızlarında görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılır.

	TEKLİK	ÇOKLUK
1. Şahıs Eki	+m	+k,+ḳ,+K,+h
2. Şahıs Eki	+n, +ñ	+nIz,+nUz,+ñIz,+ñUz
3. Şahıs Eki	Eksiz	+lAr

1. Teklik:

seyiTdim 3/10, gitdim 2/1, ġoydum 2/26, çıhdım 3/10, górmedim 1/22, buldum 2/45, ġaldırdım 2/47

2. Teklik:

ġıydıñ (kıydın) 3/18, geldiñ 3/113, bōulduñ (boğuldun)6/20, eTdiñ 3/35 itiydiñ 3/112, búkdüñ (büktün)5/40, soldurduñ 5/82, yaPdıñ 16/46, düşdün 3/16

3. Teklik:

kesdi 2/22, basdı 2/24, indi 1/21, öldü 2/57, gelmedi 3/13, aldı 10/24

1. Çokluk:

derdik 3/68, cahaldıh 2/23, bindik 3/39, olduh 3/43, yapdıh 3/52

2. Çokluk:

górdüñüz mü? 4/37, vardıñız mı? 4/37.

3. Çokluk:

götürdüler 2/2, sahladılar 3/161

I.BASİT ÇEKİMLER

5.2. Şekil ve Zaman Ekleri:

5.2.1.Bildirme Kipleri:

5.2.1.1.Görülen Geçmiş Zaman Kipi (simple past perfedct)

Fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunduğu zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Yazı dilinde +dI, +dU,+tI,+tU şeklinde kullanılırken bölgemiz ağzında sadece ‘d’ li şekleri +dI,+dU kullanılmaktadır.

TEKLİK

1. Şahıs :+dIm, +dUm

dōruldum 3/11, çıhdım 3/10, seyiTdim 3/10, söyledim 2/3, ġaldım 10/26, giTdim 2/1, vardım 2/1, ġoydum 2/26, aldım 2/46

2. Şahıs : +dIñ,+dUñ

düşdüñ 3/16, ġıydıñ 3/18, búkdüñ 5/40, ġıydıñ 3/18, geldiñ 3/113, ġurduñ 5/34, yazdıñ 16/6

3. Şahıs : +dI,+dU

çekildi 3/36, sormadı 5/8, geldi 10/20, açıldı 13/27, kesdi 2/22, basdı 2/24, yapdı 3/34

ÇOKLUK

1. Şahıs :+dIḳ, +dUḳ,+dIh,+dUh

cahaldıh (cahidik) 1/23, bindik 3/39, olduh 3/43,

2. Şahıs : +dIñIz,+dUñUz

aldıñız 10/12, geldiñiz 3/102, górdüñüz mü? 4/37, vardıñız mı? 4/37, sorduñuz mu? 1/39

3. Şahıs : +dIlAr,+dUlAr

götürdüler 2/2, çıhardılar 10/14, sahladılar (sakladılar) 3/161, yapdılar 3/39,

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu yazı dilinde olduğu gibi + mA olumsuzluk ekiyle yapılmaktadır.

bulamadım 5/26, sormadı 5/8, süremedim 5/27, süpürmedim 11/18, gōrmedim 1/22

5.2.1.2.Duyulan Geçmiş Zaman Kipi (past indefinite)

Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini veya farkında olmadan işlendiğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir zaman kalıbıdır. Bölgemiz ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki yazı dilindeki gibi + mIş, +mUş şeklindedir.

TEKLİK

1. şahıs : +mIşIm,+mUşUm

dimiş miyim? 2/8

2. şahıs :+mIşsIñ, +mUşsUñ,+mIşIñ

dimişsiñ (metin dışı)

3. şahıs: +mIş,+mUş

giymiş 2/45, ateşlenmiş 5/30, dilemiş (dilemiş) 11/23, giymiş 2/43, ġoymuş 2/39, çabalamış 2/55, ġatmış (katmış) 4/55

ÇOKLUK

1. şahıs :+mIşsıḳ,+mUşsUḳ+mIşsIh, +mUşsUh,+mIşIk

yahıştırmışsıḳ 3/26, bellemişik 3/26

2. şahıs :+mIşsIñIz, +mUşsUñUz

yahıştırmışsıñız (metin dışı)

3. şahıs : +mIşlAr, +mÜşlAr

yerleşmişler 13/22, sevüşmüşler 2/52, vérmemişler 2/53, beklemişler 2/55, ġaçıramamışlar 2/55, girmişler 3/40,çekmişler 3/40, ġurtarmışlar (kurtarmışlar) 3/41

5.2.1.3.Şimdiki Zaman Kipi (present tense)

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, içinde bulunan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir. Bilindiği gibi – yor şimdiki zaman eki yorı- "yürümek"fiilinin yorı-r geniş zaman şeklinden çıkmıştır.[81] Bölgemiz ağzında –r ekinin düşmesiyle ortaya çıkan –yo kullanılmaktadır. Ayrıca r-l benzeşmesiyle –yol, şekli de vardır. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırlması'nda Leyla Karahan bu sınıfları belirleyen özelliklerden birinin şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişiklikleri olduğunu belirmiştir. Batı Grubu ağızlarının birçoğunda yöremizde kullanıldığı şeklini görüyoruz. Bölgemiz ağızlarında kullanılışı şu şekildedir:

TEKLİK:

1. Şahıs : +yorum,+ Iyom,+Uyom

alıyom 3/157, bahıyom 3/157, yenemiyom 3/103, bulamıyorum 5/92

2. Şahıs: +Iyoñ,+Uyoñ

biliyoñ ñu? 6/17

3. Şahıs: +Iyo,+ Uyo

dutuyo 3/69, geliyo 3/99, yönetiyo 13/40, yanıyor 5/134, ġohuyor 5/58, diyo 17/21

[81] Ergin, age., s. 296.

ÇOKLUK

1. Şahıs:+Iyoḳ, +Uyoḳ,+Iyoh,+Uyoh

oturuyoh 3/59

2. Şahıs: +IyosUñUz,+UyoñUz

oturyosuñuz (metin dışı)

3. Şahıs: +IyollAr,+UyollAr

diyollar 3/92, ġonuyollar 9/12, almıyollar 3/37, ġonuşuyollar 3/51, götürüyolar (STİA. S.175)

Şimdiki zamanın olumsuzu yazı dilindeki gibi –mA olumsuzluk ekiyle yapılır. Şimdiki zaman çekiminde bu ek ünlü değişimine uğrar. Bu bölgemiz ağzında da yazı dilindeki gibidir.

bilmiyom 1/22, sönmüyo 5/30, dinmiyo 5/31

5.2.1.4.Gelecek Zaman Kipi (future)[82]

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın henüz gerçekleşmediğinini ancak gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir.[83] +AcAk eki yapısı bakımından sıfat- fiil kökenlidir. Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkan bu ek önce sıfat-fiil olarak kullanılmış, daha sonraki dönemlerde şahıs ekleri ile genişletilerek gelecek zaman kipi oluşturulmuştur.[84] Yazı dilinde olduğu gibi bölgemiz ağzında da gelecek zaman eki + AcAk şeklindedir.

TEKLİK

1. Şahıs :+AcĀm,+IcĀM

verecem 22/15, alacām 3/30,çīnıycām (çiğneyeceğim) 3/114, yapacām 3/41, getirecạm 3/40,

---

[82] Zeynep Korkmaz, Türkçe'de -acak/-ecek Gelecek Zaman (futurium) Ekinin Yapısı Üzerine DTCFD XVII/1-2, Ankara, 1959, s. 159-168.
[83] Korkmaz, age., s. 623
[84] Zeynep Korkmaz, Türkçe'de -acak/-ecek Gelecek Zaman (futurium) Ekinin Yapısı Üzerine DTCFD XVII/1-2, Ankara, 1959, s. 159-168.

2. Şahıs : +cAñ

gebereceksiñ 3/145, vereceksiñ 3/146, alacāñ 15/6,

3. Şahıs : +AcAk,+ AcAh,

biçecek 11/16, ġalacah 3/7, yazılacah 3/6

ÇOKLUK

1. Şahıs : +AcIk,+AcĀh, +AcĪh

yapacāh, gelecik (metind dışı)

2. Şahıs : +AcAñIz, +AcAhsIñIz

gelecạñız (metin dışı)

3. Şahıs : +AcAklAr,+AcAḳlAr, +AcAhlAr

gelecekler (metin dışı)

Şarkışla ağzında, gelecek zaman çekiminde, teklik I. ve çokluk II. şahıslarda gelecek zaman ekinin "k"ünsüzü hece kaynaşması sonucunda kaybolmakta ve ekin son ünlüsü uzamaktadır. Teklik III. ve çokluk I.şahıslarda da k> h, k >K değişimini görmekteyiz.

5.2.1.5.Geniş Zaman (timeless)

Geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır.

Geniş zaman eki yöremiz ağzında +Ar,+ Ir.+Ur dur.

TEKLİK

1. Şahıs : + r,+IrIm,+UrUm,+ArIm

ġaldırırım 3/142, yaparım 3/142, ġatarım 2/18, almam 3/31, yatarım 2/20, alırım 3/31, vermem 3/97, giderim 7/13, vermem 10/3

2. Şahıs : +IrsIñ,+UrsUñ

bulursuñ 13/33, gezdirirsiñ 5/35, gidersiñ 5/98, dersiñ 5/101,

3. Şahıs : +r,+ Ar,+Ir,+Ur

fenalaşır 10/8, yatar 10/9, böler 5/121, açar 3/165, ālar 3/12, ġahmaz 11/8,

ālar 3/12, söyler 5/133,

ÇOKLUK

1.Şahıs :+ArIk,+ArIk+ArIh

iderik 2/8, dutarıh 2/8, ġavururuh 1/6, yıhamaḳ 1/4, süzdürürük 1/1, toplarıh 1/1, ġoruh 1/2, indiririk 1/11, yanarıh 2/48, gelirik 3/8, gidemek 21/33

2. Şahıs : ArsIñI,+IrsIñIz, +UrsUnUz

Gelirsiñiz (metin dışı)

3. Şahıs : +lAr

iniler 4/ 63, gótürüller 2/14, çalallar 2/15, çīrıllar 2/15, verirler 10/10.

5.2.2.1.Emir Kipi (imparative)

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden gramer kalıbıdır. Emir kipinde kip ekleriyle şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez. Dolayısıyla her şahıs için ayrı emir eki vardır.[85]

TEKLİK

1.Şahıs : +Am,+Im

ġalıyım 4/19, alıyım 4/18, ġazanıyım 11/2, anlatıyım 9/1

2.Şahıs: eksiz

giT 3/48, góTür 11/11, otur 4/50, sakin ol 3/115, uyañ 3/83, ġoy 3/106, çīna(çiğne) 3/111, yat 4/14, geTir 4/43, ġalh 3/98, yaşa 3/5

3. Şahıs: +sIñ,+sUñ

söylesiñ 3/25, górsüñ 3/59, gelsiñ 2/13,gúvensiñ 4/24, ālasıñ 3/25, yıraġ olsun 3/113, duymasıñ 3/162, bozulmasıñ 1/4,dursuñ 3/7, insiñ 3/17, getirsiñ 3/29, bālasıñ 14/15

ÇOKLUK

1. Şahıs: +AlIm

buyuralım 4/44, gidelim 4/46,

[85] Korkmaz, age., s. 665.

2. Şahıs: +In, + Un, +Iñ, +Uñ

oturuñ 3/124, dāmeyiñ (değmeyin) 6/22, ġoyuruñ 3/129, gónderiñ 10/12, götürüñ 13/31, dineñ (dinleyin) 3/116, desiñ 3/125, bırahıñ 3/41

3.Şahıs: +sIñlAr, +sUñlAr

gelsiñler 17/27

5.2.2.2. İstek Kipi (optative)

Bu kip, fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir. İstek eki + A'dır.

TEKLİK

1.Şahıs: ölū̄m (ölüyüm) 2/36, alam (alayım) 2/49, āleyim (eğleyim) 2/51, düzleyim 4/15, içeyim 2/34, veriyim 3/107, bahıyım 3/115, gózleyim 4/10, ġazanıyım 11/2, kesiyim 20/5

2. Şahıs: olasıñ 18/4

3. Şahıs: ġala 14/4, ala 14/5

ÇOKLUK

1.Şahıs: buyuralım 4/44, doyuralım 4/ 47, söyleyek 3/8, uyuyah 3/52, gidek 3/98, satah 13/8, içek 16/30

2. Şahıs: bakasıñız (metin dışı)

3. Şahıs: bahalar 13/7

5.2.2.3. Şart Kipi (desiderative)

Bir oluş ve kılışı "şart "a veya "dillek, istek ve niyete" bağlayan bir tasarlama kipidir. Yazı dilinde olduğu gibi bölgemiz ağzında da şart eki +sA'dır. Yöremiz ağızlarındaki çekimi şu şekildedir:

TEKLİK 1.Şahıs: bulsam 5/11, ġul olsam 5/12, seçsem 5/67, içsem 5/68, yaralasam 23/13

2. Şahıs: dérseñ 15/5, sorarsañ 5/123, bilmesseñ 4/51, olsañ 23/20.

3. Şahıs: öldürürse 3/159, diyecāse 3/125, kesdiyse 2/23, evlendiyse 2/57

ÇOKLUK

1.Şahıs: dönerisek 3/3

2.Şahıs: gelseñiz

3. Şahıs: gelseler (metin dışı)

5.2.2.4.Gereklilik Kipi (necessitative)

Bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kiptir. Yöremiz ağzında da yazı dilinde olduğu gibi +mAlI şeklindedir. Bölgemizde ayrıca gereklilik görevinde " lazım gel- " kelimesi de kullanılır. Gereklilik kipinin olumsuzu +mA olumsuzluk ekiyle yapılır.

ġahmah ilazım (kalkmalı) 21/1, yapmalısıñ 18/4, olmalı 21/10, ġaynamalı 21/8, ġurutmalıyıh 21/16, olmalısıñız 21/20

EK- FİİL (substantive verb)

Eski Türkçedeki er- "olmak "yardımcı fiilinin er- > ir- > i- değişimi ile ekleşmiş olan biçimidir. İ- ek-fiilinin dildeki görevi ad soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı fiillerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır.[86] Ek-fiilin bildirme niteliğinde sadece dör kipi vardır. Bunlar, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipidir. Ünlü seslerden sonra araya bazen –y- sesi girer. Metinlerdeki örneklerimiz şu şekildedir:

Görülen Geçmiş Zaman: yazdıydım 5/51, ġızıydım 2/2, itiydiñ 3/111, kótüydü 6/34, boşudu 5/62, alırdı 4/53, súleymandıḳ 7/ 12, cahaldıh 2/23

Duyulan Geçmiş Zaman: ahıllıymış 13/8, ġuyusuymuş 13/8, yōmuş 4/2, boronşitliymiş 3/105, yōsulumuş 10/2, dolaşırlarmış 11/2

Geniş Zaman: hasTayım 5/15, ırahatım 8/8, birdir 5/3, çohdur 5/6, yohdur 15/7

Şart Kipi: sorarsañ 5/123

[86] Korkmaz, age., s. 702

II. FİİLLERİN BİRLEŞİK ZAMANLI ÇEKİMLERİ (compound tense)

Çekimli fiiller, taşıdıkları kip sayısına göre basit kipli veya basit zamanlı kipler ve birleşik kipli ve birleşik zamanlı kipler olmak üzere iki gruba ayrılır. Basit kipli fiiller, yapılarında şekil ve zaman kavramı taşıyan tek kip bulunan fiillerdir. Birleşik fiilerde ise, birden fazla kip eki vardır.

2.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi (imperfect)

Birleşik kipli fiillerin hikâyesi, bir kip eki almış esas fiile i- ek-fiilinin –DI / - DU geçmiş zaman kipi getirilerek yapılır. Çekim sırasında i- ek- fiili kaybolur. Bölgemiz ağızlarında sadece +dI, +dU şeklindedir.

Geniş Zamanın Hikâyesi:

geçinirdim 7/7, ayrılmazıdım 14/1, varırdı 3/135,dikilirdi 1/13, söylerdiñ 4/42, giderdi 3/138, alırdı 4/48, olurdu 6/1, hazırlanırdı 3/137,alırdıḳ 6/2, seçerdik 6/2,

giderdik 4/41, ġaynadırdıh 6/4, düzellerdi 1/16, çalallardı 1/15, götürdüler 2/2, çıhardılar 10/14

Şimdiki Zamanın Hikâyesi:

bilmiyodum 2/2, yapıyorduñ 3/53,geliyordu 3/31, ahdarıyorduh (aktarıyorduk)6/4, yéyollardı 1/22

Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

yazdıydım 5/51, söylediydim 3/7, vurduyduñ 9/24, bozulduydu 5/52, vurduyduh 9/24, götürdülerdi 2/2

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

olmuşudum 7/2, varmışıdı 3/74, çıhmışıdı 3/21, çarpımışdıh 9/21, ġonuyollarıdı 9/12

Gelecek Zamanın Hikâyesi:

yapacādım 7/13, öldürecēdiñ 16/47

Şart Kipinin Hikâyesi:

górseydi 23/27

İstek Kipinin Hikâyesi:

bileydim 14/8, biçeydiñ 11/7, gideydik 12/18, bahaydıh 12/18, geleleridi 3/31

2.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti:

Birleşik kipli fiillerin rivayeti bir kip eki almış esas fiile, i- fiilinin duyulan geçmiş zaman biçimi olan -mİş,-mUş veya bundan kısalmış -mIş, - mUş ekinin getirilmesiyle ile oluşturulur. Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyma ve rivayete dayanarak anlatan kiplerdir.

Şimdiki Zamanın Rivayeti:

dürtüyorumuş 3/5, ahsıyorumuş 17/30, geliyomuş 6/38, gidiyollarımış 16/15

Gelecek Zamanın Rivayeti:

kesecạmış 17/32, yapılacāmış 11/5, öldüreceklerimiş 3/42

Geniş Zamanın Rivayeti

gúderimiş 12/6, gelirimiş 12/6, olurmuş 7/10, daşırlarımış 13/2, gezerlerimiş 16/1, ġaldıramazlarımış 20/2

Şart Kipinin Rivayeti:

gitseymişsim 7/10

2.3.Birleşik Fiillerin Şartı:

Birleşik zamanlı fiilerin şartı, kip eki almış bir esas fiile, i- ek-fiilinin şart kipinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu birleşik kip, kendi yapısındaki şarta bağlı bu oluş ve kılışı cümledeki asıl fiille ilişkili kılarak asıl fiilin tamamlayıcıları görevini yüklenir.

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:

gitseydim 7/10**,** evlendiyse 2/57, kesdiyse 2/23, yandıysa 2/56

Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı:

hazırlanmadıysa 1/18

Şimdiki Zamanın Şartı:

sayyosañız 3/150, şāpıyollarsa 1/24

Gelecek Zamanın Şartı:

düzecạseñ 12/7

Geniş Zamanın Şartı:

gidersem 23/1**,** dönerisek 3/3**,** gelirlerse 22/8

Fiillerde Olumsuzluk: çekime girmiş fiileri olumsuz bir anlam sokabilmek için fiil kök ve gövdeleri ile fiil çekim ekleri arasına –mA- olumsuzluk eki getirilir. Ek- fiil dışında bütün fiillerde kullanılır. Şimdiki zamanda ses değişikliğine uğrar –mI-, mU biçimine dönüşür. Geniş zaman çekiminde olumsuzluk eki –mAz'dır. Metinlerimizde şu örnekleri vardır:

soramıyorum 5/93, bulamıyorum 5/92, bilmiyom 1/22, górmedim 1/22, virmemişler 2/53, gelmedi 3/13, ġomuyo 3/154, unutmaz 10/10.

BİRLEŞİK FİİLLER

Birleşik fiiller, bir ad ve bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklini yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşur. Metinlerimizdeki örnekleri şöyledir:

güç oluyor 15/17, terhis oldum 7/2, ġurban oldūm 3/156, heder olmuş 3/100, aşıḳ oldum 3/87, şen olsuñ 19/22, ġarerler verilirimiş 9/8, fark etmiyo 13/20

haşlıḳ etmiş 11/20, seyir etdim 2/38, dāvet etmedik 3/154, ġusur etmez 10/5 asgerlik yapdım 7/7, bulamadım 17/5, unutamamış 10/6

6. ÇEKİMSİZ FİİLER (infinite verb forms)

Çekimli fiiller, fiil kök ve gövdelerine kip, zaman, şahıs ekleri alarak oluştururlar ve çekime girerek bir yargı bildirirler. Çekimsiz fiiller ise, yine fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için, yargı bildirmeyen fiillerdir.

6.1. AD-FİİLER (infinitive)

Ad-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılş ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan göstern fiil adlarıdır. Türkçede –mAk, -mA, ve –Iş /-Uş ekleriyle kurulan üç ad-fiil vardır.

-mA: Osmanlı gramerlerinde hafif mastar (mastar-ı muhaffef) diye adlandırılan mA'lı ad-fiil yapınca bir ünlüden ibaret ad çekim ekleriyle genişletilmiş +mAk hareket adındaki son ses +k'sinin ünlüler arasında yumuşayıp kaybolmasından

oluşmuş görünüyor.[87] Hareket ifade etmeyen iş isimleri yapar. Kalıplaşarak isimler oluşturur.

duvā açma 1/23, yolma 2/2, yarma 6/6, dolma 18/9, ġıyma 6/3, sırma 3/16

sevda çekmek 4/6, ġonuşma 3/60, anlaşma 3/53

-mAk: fiildeki soyut oluş ve kılışları adlandıran, onları ad durumuna getiren ektir.

ekmek 20/18, yémek 1/20, çehizi görmeye 22/19

-Iş:

diyiş 11/9

6.2 SIFAT- FİİLLER (participle)[88]

Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleriyle geçici olarak vasıflandırırlar. Metinlerimizde geçen sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-An:

, tilveren kóy 9/17, gelen 4/18, geçen 4/18, ahan yaş 5/31, bilmeyen 5/55, davranan 1/17, buyuran 5/22, doyuran 5/23, ahan 5/31, dōan 16/5, yazan 16/46, olmayan 21/15, giydiren 5/17, bilmeyen 5/15, góren 13/26

-AndAn:

ġaynayandan sōna 15/14,

-dıh, -dIk

tanıdıh insanlarıdı 22/5, giTdim yollar 2/4, başladī gún 22/23, gōrdū̄m ġara gunler 2/7

-miş:

geçmiş laflar 3/46

---

[87] Banguoğlu, age., s. 229, 360.
[88] Geniş bilgi için bkz. Ahat Üstüner, Anadolu Ağızlarında Sıfat Fiil Ekleri, TDK Yay., Ankara, 2000.

-AsIcA:

geberesice 3/103, allahından bulasıca 6/26, olmaz olasıca 2/56

-ecek:

diyecek diyo 3/116

6.3. ZARF- FİİLLER (gerund)[89]

Gerundiumlar, hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket halini karşılarlar. Şu halde gerundiumlar fiillerin zarf şekilleridir.[90] Yazı dilinden farklı olarak -şIn zarf fiilinin kullanıldığını görüyoruz.

Bölgemiz ağızlarında görülen zarf-fiil ekleri şunlardır:

-A, -I, -U:[91] Eski Anadolu Türkçesinde hem tek başına hem de tekraralnarak kullanıldığıhalde Türkiye Türkçesine uzanan tarihi gelişme sürecinde tek başına kullanılış gittikçe zayıflamıştır.[92] Bugün kalıplaşmış bir zar, bir edat ve bağlaç olan diye (di-y-e) de yalnız başına kullanılmaktadır.[93]

-A, -I

ānaşa ānaşa 3/52, ālaya ālaya 2/13, yana yana 2/57, sora sora 3/59, döne döne 11/13, ata ata 11/19, vura vura 16/18, dolanı dolanı 10/29, bulanı bulanı 10/27, diye 3/107

-p,-P: Yazı dilinde olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da yaygındır.

geliP 8/9, sürüP 9/28, sürüküP 9/35, evlenmeyiP 10/7, hasdalanıP 10/10

sünüP 13/7, dönüP 16/10, alıP 13/7, yaratıP 5/23, ġaldırıP 4/8, mühürleyiP 3/135.

-IncA,-UncA,-IncI: Yazı dilinde olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da yaygındır.

górünce 5/117, ġaynayıncı 21/9, söyleyinci 10/30, varıncı 4/23, oturuncu 9/15

düşüncü 4/3, gelinci 13/38, boyunca 11/15, olmayıncı 11/17

oluncu 3/1, varıncı 4/22.

---

[89] Geniş bilgi için, Bilal Yücel, "Türkiye Türkçesi'nde Zarf Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine", Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas, 2000.
[90] Ergin, age., s. 338.
[91] Korkmaz, age., s. 57.
[92] Korkmaz, age., s. 984.
[93] Korkmaz, age., s. 988.

-IncIk: -IncA zarf fiil ekinin sonuna –k almış şeklidir. Kırşehir ve yöresi ağzında da bu şekilde kullanıldığını görüyoruz.[94]

çarpışıncıḳ (çarpışınca) 9/19, inincik 9/18, çapışıncıḳ 9/19, gelincik 9/30, gidincek[95]

-şIn: -IncA eki yerine kullanılır. Kırşehir ve yöresi ağzında da +şIn zarf fiil ekini görüyoruz.

déyişin 6/39, vérmeyişin 2/53, çatlayışın[96]

-ken,-kene

genciken 5/108, otururkene 13/4, indiriyollarkene 13/9, kúccúkkene 13/23, sürüdeykene 14/3, sürtüşürken 9/32, geçerken 4/60, gelirken 4/61, deşerken 13/15, beyleyken 15/13

- AlI

olalı 3/51, dōalı 2/6

-dIḳcA, -dUḳcA

durduḳca 2/36, yaşlandıḳca 3/50

-mAdAn

söylemeden 4/23, dāmeden 4/63, górmeden 3/110

-dIk,-dUk,-dAn

döüşdükden 4/22, seçdikden 1/2, çekdükden 1/7, bişirdikden 615, içdikden 17/16

-dUhcA

vurduhca 20/17,

-r….-mAz:

alır almaz 16/27

---

[94] Günşen, age., s. 271
[95] Günşen, age., s. 271
[96] Günşen, age., s. 271

7. EDATLAR (postposition)[97]

Edatlar yalnız başlarına anlamları olmayan, sadece gramer görevleri bulunan sözcüklerdir. Dilin mantıki kuruluşunu teşkil eden cümle yapısının harcıdır. Edatlar çekime gelmeyen donmuş ve kalıplaşmış sözlerdir. [98]

7.1. Ünlem edatları:

Ünlem, söz içinde konuşmanın acıba, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, hayret gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçinde anlatmaya; karşısındakine seslenmeye, cevap vermeye yarayan sözcük türleridir.

oy oy 4/30, vah 4/69, hā 3/158, aman 3/66, ey 3/81, haydi 13/38hey yārabbi 16/32, lan abō 13/5, hay vah 14/13, ya allāh 16/48, ē 17/5

7.2. Gösterme edetları: Bir kimseyi, bir şeyi, bir yeri veya düşünceyi işaret ederek gösteren edatlardır.

aha 3/26, işde 6/16, yāhu 16/24

7.3. Son çekim edatları: İle çok kullanılan son çekim edatlarıdır. Bölgemizde yazı dilinde olduğu gibi ekleşmiştir.+lA-n şeklinin yanında ilerleyici benzeşme ile +nAn şeklide görülür.

tencereynen 1/10, davulcuynan 1/19, mumunan 2/14, sırasıyan 2/20, sıdḳınan 2/42, irendeynen 6/13, onun úçún 7/12, söz ile 23/14, ġapah gibi 20/9, etli gibi 15/6

ki edatı: Farsça asıllı bir edat olup, Türkçeye çok eskiden geçmiştir.

ilāzım ki 21/1, bahıyo ki 20/14, bahsa ki 20/7, bahmış ki 20/6, démiş ki 20/3,bırddı ki (bağırttı) 17/1, ohuyo ki 16/35, diyollar ki 13/10, evlendiyse de 2/57, hemi de 10/11, deyiP de 1/23, onu da 1/24, oña göre 3/136

7.4. Cümle Başı Edatları: Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır**.**

amma 3/61, emme 2/53, māar 13/2, yōsa 1/18

7.5. Denkleştirme Edatı: birbirinin yerini tutabilecek iki unsuru birbirine bağlar.

yåhud

---

[97] Geniş bilgi için bk. Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974, s. 385-389, T. Necat Gencan, Dilbilgisi, TDK Yay., Ankara, 1979, s. 438-445.
[98] Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984, s.1.

7.6. Karşılaştırma Edatları: İki ya da daha fazla unsuru belli açılardan karşılaşlaştırarak bir birine bağlayan edatlardır.

ya yōurd ya salça 15/9, ne anaşma var ne hókúmet 3/55, ne el tutar ne ayak 4/61

8. İKİLEMELER

Anlamı güçlendirmek, ifade gücünü arttırmak, kavramı zenginleştirmek maksadıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. İkilemede yan yana gelen iki kelimeyi anlam ya da şekil ilişkisi birbirine yaklaştırır. Bu yüzden ikilemeler ya aynı kelimelerin tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan yahut sesleri birbirini andıran kelimelein yan yana gelmesiyle oluşurlar. Metinlerimizdeki ikileme örnekleri şunlardır:

sürtüşürken mürtüşürken 9/32, ālaya ālaya 2/13, şaġır şaġır 3/109, bulanı bulanı 10/27, döne döne 11/13, ata ata 11/19, sora sora 16/29, uşā devşā 21/28

SONUÇ

1. SES BİLGİSİ

1.1. Ünlülerde:

Şarkışla ve yöresi ağızlarında yazı dilinde kullanılan ünlülerin yanında, çeşitli ses etkileriyle oluşmuş ünlüler görüyoruz. Yöremiz ağzında kullanılan ünlüler şunlardır:

ạ, å, á, é, ė, í, ó, ö, ú.

Eski ve Orta Türkçedeki ön ve iç ses durumunda olan kök hece i'lerini olduğu gibi devam ettirme eğilimindedir.

Bölgemiz ağızlarında, Eski Türkçede ve bazı Türk lehçe ve şivelerinde bulunan aslî uzun ünlülere rastlanmamakla birlikte, hece kaynaşması, ünsüz düşmesi vurgu vb. sebeplerle oluşmuş uzun ünlüler bulunmaktadır.

ā, ē, ī, i, ō, ö, ū, ṻ

Bazı kelimelerde de kısa ünlülere rastlanmaktayız.

Bazı Anadolu ağızlarında görülen nazal ünlüler yöremizde sadece a sesinde görülür.

Bölgemizde ğ, k(ğ), h, v, y ünsüzlerinin düşmesiyle oluşan yükselen ikiz ünlüler, eşit ikiz ünlüler ve alçalan ikiz ünlülerin örneği fazladır.

Ünlü uyumu bölgemizde ileri derecededir. Yazı dilinde uyuma uymayan bazı kelimelerin yöremiz ağzında uyduğu görüyoruz.

Dilimizin ses örgüsüne dayalı olarak, yabancı asıllı kelimeleri Türkçeleştirilmesi gayretiyle, ön, iç ve son seslerinde ünlü türemesi olayını çok görüyoruz.

1.2. Ünsüzlerde:

Şarkışla ve yöresi ağızlarında en belirgin özelliklerinden biri de ön seste görülen ḳ- > ġ-, k- > g- değişmeleridir. Bu değişmeler iç ses tonlulaşmaları olarak da görülür.

Kelime başındaki ḳ- ve k- tonsuz damak sesleri, tonlulaşarak g- ve ġ' ye dönüşür.

t > d değişimi ileri derecededir.

Yöremiz ağzında Eski Türkçe'den kalma ñ ünsüzünün genitif ekinde ve ikinci şahıs iyelik eklerinde kullanıldığını görüyoruz.

b > p değişiminden ortaya çıkn P sesi vardır.

t > d değişimi ileri derecededir.

Bölgemizde iç seste bulunan çift ünsüzlerden birincisi ya da ikincisini genellikle düştüğünü görüyoruz: evel "evvel" gibi.

-ḳ- > -h- değişmi ileri derecededir.

İlerleyici ve gerileyici benzeşme örnekleri fazladır.

Ünsüz düşmesi sonucu ortaya çıkan ünlü ikizleşmesi yaygındır.

Bölgemizin belirgin özelliklerinden biri de ünsüz düşmesidir. f, ğ, h, k, n, r, v, y ünsüzleri iki ünlü arasında eriyip kaybolarak uzun ünlüleri oluşturur.

2. ŞEKİL BİLGİSİ

İlgi hâli eki genel olarak +Iñ, +Uñ, +nIñ, +nUñ şeklindedir. Ayrıca hece kaynaşmasıyla +ān, +ēn şeklini de görüyoruz.

Yükleme hâlini yazı dilindeki şekilleri yanında, hece kaynaşmasıyla oluşmuş -ā, -ē, -ī ve diftong ile +ıı, +ii şekillerini de görüyoruz. Bazı kelimelerde de bu ekin düştüğünü görüyoruz.

Yönelme hâli ekini hece kaynaşmasıyla uzun ünlü şekliyle görüyoruz.

Vasıta hâli eki +nAn şeklinde kullanılmaktadır.

Çokluk eki +lAr şekillerinin yanında benzeşme sonucu +nAr şekilleri de kullanılır.

İyelik eklerinin ikinci teklik ve çokluk şahıslarında nazal n sesi kullanılmaktadır.

Dönüşlülük zamiri olan kendi zamiri bölgemiz ağızlarında k > g değişimi ile gendi şeklinde kullanıldığını görüyoruz.

Belirsizlik zamiri olan "herkes"in s > ş değişimiyle herkeş şekliyle kullanıldığını görüyoruz.

Görülen geçmiş zaman eki ile ablatif ve lokatif hal ekleri daima d'li şekilde kullanılmaktadır.

Gelecek zaman eki birinci teklik şahısta kip ekinin "k" ünsüzü düşmekte ve yanındaki ünlüyü uzatmaktadır:

Şimdiki zaman eki olan "-yor" yöremiz ağzında çekim sırasında "r" düşmesiyle "-yo" şeklinde ve genel olarak üçüncü çokluk şahısta gerileyici benzeşme sebebiyle "-yol" şeklinde karşımıza çıkar.

İkinci teklik şahıs zamiri yaygın olarak ñ li olarak kullanılır.

-IncI- ve –I zarf-fiili yaygındır. Ayrıca -şIn zarf fiil ekini görüyoruz.

METİNLER

DERLEME YERİ : Şarkışla
KONUŞAN : Fadime Öksüz
YAŞI : 71
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
KONU : Yemek Tarifi –Gelin Alma

-1-

1- madımā toplarıh gúzelce yıharıh yıhadıhdan sōna gúzelce süzdürürüK
2- tahdanın üsdüne ġoruh madmā temiz temiz seçerik gúzelce secdikden
3- sōna tekrar bir gúzel kútū̃ñ üsdüne ġoruh ġıyarıh bunu ġıydıhdan
4- sōna daha yıhamah madımān dadı bozulmasıñ déyi tekrar madımā
5- tecereye soharıh yānı yaharıh yāı duzu māzemesi neyse başġa
6- tencereye yaparıh madımā māzemeniñ içine ġoruh gúzelce ġavururuh
7- sulandıhdan sōna ataşda gúzel ġavururuh suyunu çekdikden sōna gendi
8- suyunu tekrar bóründe bir demlik ılıh suyumuz olur üstüne ahdarırıh
9- bunu eyle diyek madımān üsdüne ġoruḳ tekrar bulġurunu atarıh gúzelce
10- bu madımaḳ bişer sulu mulu da dāal bişiririk gúzel tencereynen
11- indiririk bir samırsahlı yōurd yaparıh āfiyet olsuñ yémạmız.
12- şindi eskiden dúñleri nası olurdu ? eski yöreler eskinin dúñleri bāzar
13- gúnü bayraḳ dikilirdi sali gúnü çarşanba gúnü ġız toplanırdı ġız nasıl
14- davılcı zurnacı bir tane de dúnúñ mıhdarı her eve varırdı davıl
15- çalallardı evde ġızlar gelinler mi var ne varısa hanımlar giyer ġuşanırdı
16- davılcınıñ peşine düşellerdi davılcı getirir onu dúñ evine bırahırdı
17- tekrar başġa ġonşuya giderdi āar tez davranan varısa mahleyi birden
18- toplar getirirdi ġalbalıhca yōsa herkeş hazırlanmadıysa hep her üç gún
19- bu ġarıların peşine düşerdi davılcılar davılcıynan mıhdar herkeş
20- gelirdi çalardı çārırdı yémek bişerdi ekseriyeT pilav bişerdi pilav
21- yéyollardı bir hafda neyse çarşanba gúnü de gelin indï gún türlü türlü
22- yémekler yéllerdi tekrar neyse ben bilmiyom ben górmedim o zamanlar
23- tabi biz cahaldıḳ bir duvā açma varıdı duvā açmayı da ne diyip de
24- şāpıyollarsa onu da ben héç górmedim.

DERLEME YERİ : Şarkışla
KONUŞAN : Lütfüye Tuncer
YAŞI : 77
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
KONU : Hatıra-Türkü

-2-

1- ben şarġışlanıñ ġızıydım.mergesene gelin giTdim ġızım oruya vardım.
2- ben hiç ireçberli bilmiyorudum. duTdu beni yolmıya götürdülerdi ekin
3- yolmıya ben de şunu söyledim.
4- géceki géTdim yollar
5- eller derdim ne bilir
6- anamdan dōdum dōalı
7- şu górdū̄m ġara gúnler
8- iyi dimiş miyim?ġızı gelin iderik āşam insan dolar doldu bille dutarıh
9- ġızı överiK.
10- sandıh içinde valası
11- kāad içinde ġınası
12- hanı bu ġızın anası
13-gelsiñ ālaya ālaya
14- ondan sonramayım götürüller mumunan götürüller ġızım ōlan
15- evine ġına götürüller gúvāya sādıca yahmıya oruya çalallar çīrıllar.
16- túrkúleri de şu
17- arpa ekmā yaparım.
18- birbirine ġatarım.
19-ġuma bã nórecąk
20- sırasıynan yatarım.
21- ġaynanam ġara mesli
22- ōluna beni kesdi.
23- kesdiyse ūurlar olsuñ.
24- āşam bārına basdı.
25- dolaba filcan ġoydum.
26- içine mercan ġoydum.
27- ġaynanamıñ adını

28- zencirli sıçan ġoydum.

29- dolaba kepek ġoydum.

30- içine sepeT ġoydum.

31- ġaynanamıñ adını

32- zencirli kópek ġoydum.

33- osmanpuārınıñ başı lāleli

34- bir su ver de içiyim eli ġınalı

35- eli ġınalı da gózü sürmeli

36- dünyălar durduķca dur ben ölem

37- bende çıhdım beş barmān yüzüne

38-seyiretdim şarġışlanıñ düzüne

39- babam nışan ġoymuş gelin ġızına

40- ben isdiyom hacımetli ġızını

41- puāra vardım ki löbetci çohdur.

42- sıdķınan bahdım ki nāfiyem yohdur.

43- bir entire giymiş çicā çohdur.

44- ben gózele gózel bã yanarıh

45- isķarpin giymiş de buldum izini.

46- ebesi sultandan aldım sözünü.

47- ġaldırdım peçeyi öpdüm yüzünü.

48- gózel bā ben gózele yanarıh

49- āal ġavaķ āal bir gúl alam.

50- góñül arz eyliyor năsı duram.

51- sal da fotūrăfıñ góñül āleyim.

52- osmanpuārlı bir ōlana maraklıymış nāfiye ablagil sevüşmüşler

53- emme vérmemişler biliyon nu vérmeyişin ġız dolanmış çevrinmiş

54- polisimiş gendisi komiserimiş bu arbıya ġaçırmaya

55- çabalamış bunu bir beklemişler ġaçıramamışlar dutmuşlar bunu bir

56- olmaz olasıca ıhdíyar herife vérmişler vérişin bu yanmış nāder yandıysa

57- yana yana ōlan öldü evlendiyse de öldü.

DELEME YERİ : Şarkışla
DERLENEN KİŞİ : Kadriye Adıgüzel
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 75
KONU : Hikâye - Düğün- Anı

-3-

1- yasdīmız mezer daşı
2- yorġanımız ķar olsuñ
3- biz bu sözden dönerisek
4- nāmıs bize ar olsuñ
5- yāşa mısdafa kemal paşa yāşa
6- ismin yazılacah müzekker daşa
7- çok hepisini sizden eveli söylediydim ice bayah o da ġalan şorda dursuñ da
8- belki geri gelirik ucunu buluruķ inşallah dąşik söyleyek
9- şindi bi geyik
10- seyiTdim çıhdım depeye
11- dōruldum bahdım yuvuya
12- bir geyicek neler ālar
13- yavru gelmedi buruya
14- bir geyicek neler ālar
15- yavrusuna yanar ālar
16- bir avcı düşdüñ izime
17- sızılar insiñ dizime
18- nāsı ġıydıñ tek ġuzuma
19- bir geyicek neler ālar
20- yavrusuna yanar ālar.
21- şindi geyii şeyetmişler bir yavrusunu avcılar vurmuş bu da çıhmışıdı.
22- gelmiş geyik, geyik bahsa ki yavru yoh yuvada dolanıyo dolanıyo
23- geyik allāh bir lisan veriyor ki bu geyik yalvarıyo cenābı allahdan bir
24- nidā geliyo diyo ġurbanlar oldūm ben diyo işin verdim lisanın
25- verdim diyo bāya söylesiñ ālasıñ diyo geyik beyle diyo.
26- işde bizler túrkmenik aha bu āder bellemişik nolacah yahıştırmışsıh dúñ
27- oldu bā şindi cümle ālem toplandı yedi kóy dúñüme toplandı yedi

28- kóy bunnar üç gún davul çalındı dúñ oldu ondan sōna dedik ki
29- böyüK ābim vardı ġaynataya haber saldı ki yolu getirsiñ
30- ben ġınacıyı içeri alacām bizde ġınacı derdik biliyoñ mu? gelir óden ġına
31- yahmıya geliyordu ġınacıyı içeri alırım yōsa yol gelmesse almam dédi
32- yolunan gelelerdi ortaya bir iddā giTdi o ġardaşım üvey ġardaşım
33- analıhdanikide anadan var onun da onunan farhı yok o birez ecicik daha
34- şeymiş bunnar ġavġa yapdı ki sen nediyi beyle arayı açdıñ da bu
35- ġadar bizi ele gúne rüsvay eTdiñ bizim de dosdumuz düşmanımız var
36- dedi ġardaşlarım ikisi de çekildi āladı anamda yanlarına giTdi āladı
37- ben ortada ġaldım şindi yenge geldi içeri almıyollar dışarıda ġaldılar
38- amcamgile giTdiler oruya vardı beni géce götürdüler orda ġına yandı
39- orda neyse bir ālel usül bir oyun yapdılar ondan sōna zābanan bindik
40- geldik giTdik iki ġardaşlarım allah ġorusuñ birbirlerine girmişler
41- birbirlerine ġurşun çekmişler berket versin ki ġurtarmışlar yōsa
42- öldüreceklermiş birbirlerini éyle bir ġavġaya daldılar gendim ġurban
43- oldūm al bebek gúl bebek olduh bāya bir gelin olduh birez geçim
44- şartı uyġun olmadı adam el ahıllı bi de şindi sã belle ki adamınan bir
45- ġonuşsuñ desiñ ki seniñ ġarı çoh iyice ādaleTli terbiyeli yerinde
46- derseñ gelir bir ara dér ki he beniminen bir iyi bunnar hep geçmiş
47- laflar bir şey yapañ bahan ki gitmiş bir ahıl daha almış gelmiş bahan ki
48- hadi sen git hadi git sen git sen git ben gúnümü béyle geçirdim.
49- ġurban oldūm béyle geçirdim. adamınan sōna sōna ġalan gendi
50- yaşlandıhca bir parça gendi gendine gelir oluncu o zaman ara
51- yahınmış hemen hemen āşşa yuharı biz birbirimize şey olalı beş altı
52- sene birarada bir parça dédimiz ānaşa ānaşa yapıyordıh ondan önce héç
53- ne anlaşma var ne huzur beyle bir yaşantıynan yaşadım ġadasın
54- aldīm işde dúñüm beyle oldu.
55- şimdi hacıbey geliyo bizim o taraflarla misāfir oluyo bunun da
56- düşmanı var hacıbeyinde düşmanı var. hacıbeyin peşine düşüyo
57- geliyo hiç kimsenin haberi yoh iki de çocū yanında hacıbeyin ordan
58- sōna neyse misāfir oldū yere kafir şeyle geliyo allah góñúnüzü
59- górsüñ otuyoh birbirimizin halını hatırīı sora sora beyle oturuyoh bir
60- ġonuşma yapıyollar bitdi mi diyo ev sabisi diyo ki bitdi mi?

61- ġonuşuyollar bitdi diyo amma diyo şimdik diyo ġalan diyo
62- bize de birez vahıt geşdi diyo bizde diyo beş dakka bir uyuyah diyo
63- ġalhıyollar hacıbāñ yātanı ediyollar çocuhları da ayrı ġoyyollar
64- içinde bir elemi varımış nasılsa yanına gelmiş yatān içinde vurmuş
65- giTmiş birde bacısı varmış hacıbañ bacısı geliyo. diyollar ki
66- ġardaşına bişey oldu. birden bire düşdü diyollar aman işde nasıl ne
67- dāal o zaman işde nolacah ġalp meselesi yōdu hasda olurdu birden ölürdü
68- derdik adama bişey oldu birden öldü derdik. ġurban oldūm adam
69- dutuyo ölüyo. vay şeyleydi vay beyleydi bahsalar ki ġurşun
70- yarası depesinin şurdan vurmuşlar şurdan girmiş ġurşun diyolllar ki
71- işte ahlıma gelmiyo
72- sā yanında ġurşun yarası
73- uyañ hacıbey uyañ
74- bi diyo bi diyo dünyayı diyo ordan sōna bi de memur varmışıdı o da
75- bunu duyuyo geliyo bu bacı söylüyo memur yazıyo bacısı ġardaşına
76- diyecek diyo memur yazıyo bu ġoca bir dosya ediyo beyle alıP
77- gidiyo o zamanda ġalan beyle şeyler mi varmış neymiş oā çekmişler
78- beylece başdan ayā bu hacıbey túrküsü ġonuşulur ġurban oldūm
79- beyle ġonuşulur
80- haymalıdan çıhdım yayan
81- dayañ ey dizlerim dayañ
82- beyim atda gendim yayan
83- uyan hay hacıbeyim uyañ
84- odasında yanar ışıh
85- sufrasında gúmúş ġaşıh
86- bā ālama diyollar
87- ben ġardaşıma āşık oldum
88- hāreli góñüm hāreli
89- dāmeyiñ yarim yaralı
90- ben niye gelin olam
91- ġardaş burada yaralı
92- bā ālama diyollar
93- ben ġardaşıma oldum āşıḳ

94- anam gelmiş ōlan arar
95- tạze gelin kekiliñ darar
96- gelmiş emmiñ ġuzuların arar
97- vermem senin ġuzuların
98- ġalh ġardaş gidek eline
99- neler geliyo dilime
100- çifde zilliler heder olmuş
101- ġurbanlar ōlam dayısı
102- geldiñiz bunun başına
103- kimseyi yenemiyom
104- āşıḳ mı olmuş eşine
105- kúcücük yaşında bir ōlu varımış gendi de beyle boronşitliymiş
106- démiş ki tabi ġalan can hırta toplandıya amca şu çocū döşüme ġoy ki
107- ben canımı ġolay veriyim bu benim gózümde ġalacah diye çocū
108- dutuyollar şuruya otuyollar adam teslim oluyo birde bahan ki işde
109- zengin atınan şaġır şaġır geliyo bu oniki yaşında ġızda oradan giriyo
110- kimse górmeden geliyo atın āyāna dayanıyo diyo ki beni çīna diyo o
111- adama beni çīna diyo sen kimiñ itiydiñ ki benim malıma geldiñ
112- diyo oniki yaşındā ġız kimiñ itiydiñ ki diyo sözüm sizlerden yīraġ
113- olsun ordan sōna diyo niye benim malıma geldiñ diyo ondan sōna
114- ġıza diyo ki çīnıycām diyo ġadı yekiniyo ġahıyo yavaş diyo acele
115- étme mal benim dạāl yine siziñ diyo birez sakin ol in bahıyım aşşā
116- bir dineñ diyo çocuh ne déyecek diyo
117- omuzunda yālı martin mahir yuhanet ediyo
118- āmın sevgili ōlu mahiriñ ġarın kúrüyo
119- ġoyun meler ġuzu meler
120- gelirde havlıya dolar
121- āmın böyüK evinin mirascıları malıñ böler
122- zeyneP ġızı beK ālıyo gendi can veriyo
123- on iki yaşındā ġızı duTuyollar bunu ġaldırıyollar atıyollar ġapıya
124- ġız geliyo geri düşüyo yekiniyo ġahıyor diyo ġadı hepiniz oturuñ
125- bu çocūn keyfi yetene ġadar ne diyecāse desiñ diyo söyle ġızım
126- tarlaya çızı dutuldu söüde ġıymet biçildi

127- yaz gúnüne bahar vahdı
128- ġurban olūm şemsi bacı diyo belledim çitin dutā çit sürecạm diyo
129- beni ġoyuruñ ben hiç kimseye şeytmiycạm malımı dātmıycām
130- ben burda tōmu ekecạm işimi górecạm ġurban oluyum şemsi bacı
131- ne diyecạse çitin duta şehna kişi ġoca odasında bir tüccar yatar
132- babasınıñ odasını tüccara verecekler diye şeydiyor biliyoñ mu? ayā
133- ġırılıyo şehna diyo ġızın hoca diyo burda bir tüccar yatā diyo şehna
134- harmanlar hazırlanırdı gençler toplanırdı gelirdi adam etrafını şeyle
135- mühürleyiP giderdi zabah olurdu varırdı millet kāadları varıdı herkeş
136- ekinin başına şindi ġaç horanta belleki on beş bir iki kişi oña góre
137- bişeye dókerdi size bize herkeşin yiyecạnı hazırlardı verirdi oña góre
138- gerisini bütün hökúmete giderdi ġurban oldūm hoca démiş ki
139- bitdi mi? ġızım dimiş bitdi demiş şindi ben seni bir öpüyüm
140- démiş benim datlı ġızım démiş babañı da geri getirecạm démiş
141- gelmez de demiş ben ireçberlimi yapacām beni bırahıñ çitimi de
142- sürerim ekinimi de ekerim ġaldırırım hepisini yaparım odamıñ
143- ġapısına bu geberesice kafir gelmesiñ dimiş eniştesine kafir diyo ġurban
144- oldūm dutuyo içerde ne varısa ne varısa hepisini ortaya yīdırıyo
145- gene ġadı yekiniyo ġalhıyo diyo ki sen diyo gebereceksiñ canını
146- hayla verceksiñ diyo bunnar hep túsüz yetim diyo tek iki ġız gelin
147- ōlanda beyle kúcücük ġalıyo babam bunnar böyüdüyo ġadasın aldīm
148- bunnar bütün malına da mūkāt oluyo babam büyüdüyo héç kimseye
149- bişey yedirmiyo diyo ki ben diyo bu çocuhları ġapıdan sallana ġadar
150- diyo beni sayyosañız diyo elinizi āyañızı öpū̄m ġadıdan kāad
151- alıyo o çocuklar böyyene ġadar kimse ġapıya basmıyo tarlaya çīzı
152- dutuluyo torpahları ekdiriyo diyo götürüyo ofisde satıyo çocuklara
153- tạze ev yapdırıyo ġızları gelin ediyo biri de içinde ġalıyo ōlana da
154- sünnet dúñü yapdırıyo dāvet etmedik şey ġoymuyo etref kóyleri
155- bütün çārıyo ōlana bir ev yapdırıyo bir górsen nasıl işde beyle
156- saldı ġurban oldūm.
157- annemgil ālıyo ben de ālıyom ġardaşlarım diyo ki bir bahıyom
158- diñiyom tekrar bi daha alıyom ġız sen ne diye alıyoñ ha diyom
159- atatürk öldü ha diyo düşman bizi öldürürse nörecạk diyom bacım

160- öldürmezler onu māsus sahladılar da diyo atatürk ölmedi diyo
161- ġardaşım atatürk sā diyo māsus sahladılar ġavurlar
162- duymasıñ déyi diyo yalıñız diyo ġavurlar āşam yatdīnda diyo
163- atatürk onların üstüne asgerini ġoyuracah harb idecek çıhartacah diyo
164- seviniyom
165- izmirin dālarında çiçekler āçar
166- altın gúmüş orda sırmalar saçar
167- bozulmuş düşmanlar yel gibi ġaçar
168- ismin yazılır müzekker daşa

DERLEYEN YERİ : Cemel Köyü
DERLENEN KİŞİ : Fethiye FARAŞ
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 55
KONU : Hatıra- Mani

-4-

1- cemel bir avraT ġırh yaşından sōna onbeş yaşındāna āşıḳ olmuş ōlanın
2- haberi yōmuş avraT yanmış dutuşmuş neyse ōlanda ānamış ōlan
3- duTmuş askere gitmiş avraT sevdaya düşüncü o avraT ġahmış oña bir
4- şarḳı söylemiş
5- amanın yollarda bu da varımış
6- ġocalıhda ġuru sevda çekmek
7- verdiin aynayı ġoydum ġoynuma
8- el ġaldırıP ġol ġoymadım ġoynuma
9- yat dizime kekiliñ düzleyim
10- gelin ḍalim ki yolun gózleyim
11- hapisde yanıyo ufacıḳ ışıḳ
12- osmanı gitmiş ġınalı ġaşıḳ
13- o yar mapus kekil dolaşıḳ
14- yat dizime kekiliñ düzleyim.
15- yat dizime kekiliñ düzleyim.
16- gelin ḍalim ki yolun gózleyim.
17- yol üsdünde ġara çalıyım.
18- gelenden geçenden haber alıyım.
19- gelin ḍalim ki burda ġalıyım.
20- yat dizime kekiliñ düzleyim.
21- gene cemelde arhadaşı varımış birbirinin ōlanıñ sevdini arhadaşı
22- almış onu döēcạmış sōna hadi senle bir ava gidek ava varıncı
23- ġuzuāl dirik ġuzuāl dereye varıncı ōlanı vuruyo söylemeden
24- geliyo onlara haber veriyo anasna ki iremzi gendini vurmuş nérde
25- ġuzu ālın dersinde hiç kimse bilmiyo aradan yıl geçiyo üç yıl geçiyo
26- ondan şüpheleniyor ōlandan kimse çıhmıyo cemel ondan sōna
27- anası túrkü söylüyo

28- néresinden néresinden

29- yālınıñ arasından iremzi gendini vurmuş

30- ġuzuālin deresinden ġuzum oy oy

31- iremzim gel gel

32- bacısının adı nutu

33- ġavaḳlar dóküyor dutu

34- ġurban olam izzeT ġaynım

35- kúccükden talin kótü

36- ġuzum oy oy oy iremzi gel gel

37- ġuzuāla vardıñız mı iremzi górdüñüz mü?

38- iremzim gendini vurmuş

39- derdi neymiş sorduñuz mu?

40- ġuzum oy oy iremzim gel gel

41- şindik gene aynı kóyde bulġura giderdik imeceye giderdik beş ġız bir

42- olurduh sen bã söylerdiñ ben sã söylerdim birbirimize ġarşılıḳ māni

43- söylerdik

44- māniye buyuralım.

45- doslara duyuralım.

46- buyur bize gidelim.

47- ġarnını doyuralım.

48- ondan sōna óbür arhadaş alırdı.

49- māniye māni getir.

50- yanıma yahın otur.

51- hiç bişeyi bilmezsen

52- bir ġuru selam getir.

53- bu sefer óbür arhadaşım alırdı.

54- māni bilirim atmış.

55- gúle zencefir ġatmış.

56- gúl yüzlüm kómür gózlüm

57- ġuru yerlerde yatmış.

58- merdivānım ġırh ayaḳ

59- ġırhına vurdum dayaḳ

60- yar ġapıdan geçerken

61- ne el tutar ne ayaḳ.

62- ırafdaki siniler.

63- el dāmeden iniler.

64- yāri ġurbetde ōlanıñ

65- ġulaḳları çiniler

DERLENEN YER : Maksutlu Köyü
DERLENEN KİŞİ : Abdürrezzak ŞİMŞEK
ÖĞRENİM DURUMU : İlkokul
YAŞI : 77
KONU : Hatıra – Şiir

-5-

1- insanōlu aç ķalP gózünü
2- dörd yanına bah.
3- allah birdir peygamber haķ
4- ben cahilem gúnām çoh
5- affına muhtācım yārab.
6- mevlāyı sorarsañ ihsānı çohdur.
7- çoh ilaclar içdim fayidesi yohdur.
8- amaliyat etmedi o zālim dohdur.
9- dohdurlar dohduru sensiñ yārab.
10- mevlām izin verse ben de iyi olsam.
11- arasam derdime bir melhem bulsam.
12- mevlānıñ aşķına yansam ġul olsam.
13- derdimiñ ilācı sende yarab.
14- midede derdim var bahdım ġaralı.
15- genç yaşda hasdayım mide yāralı.
16- elālem al giymiş gendim ġaralı.
17- giydiren ġarayı sesin yārab.
18- mevlāya borçluyum ġalbimde durur.
19- midenin sancısı ġafıya vurur.
20- kimse halim bilmez damarlarım ġurur.
21- derdinen öldürme beni yārabbi.
22- dertlere derman buyuran sensiñ.
23- yaratıP ālemi doyuran sensiñ.
24- bütün canlı varlıh sã güvensiñ.
25- senden yüce padişah yoh yārabbim.
26- dohdur ilācından fayda bulamadım.
27- bu dünya fānidir demler süremedim.

28- anne baba gúnü filan górmedim.

29- derdimin devāsı sende yārabbi

30- mide ateşlenmiş artıḳ sömüyor.

31- gózlerimden ahan yaşlar dinmiyor.

32- eller beK muhānet hālim bilmiyor.

33- hālim sana mālúm dāyim yārabbi.

34- yaratdıñ ālemi ġurduñ dúnyāyı.

35- gezdirirsiñ dāı daşı ovayı.

36- münāfıḳlar almış bütün dünyāyı.

37- bunnara bir çāre senden yārab.

38- ġayseri dohduru abdullah ökdem

39- géce gúndüz gózlerimden yaş dókdüm.

40- genç yaşımda felek boynumu búkdüñ.

41- almadım muradım senden yārab.

42- mevlānıñ emriyle dünya ġuruldu.

43- nizām terāzide haḳdan verildi.

44- o sürat kóprüsü bize ġuruldu.

45- o kóprüde yardım senden yārabbi.

46- abdürrezāı sorarsañ beK hasda.

47- hanımı oturumuş ġaralı yasda.

48- sabiha mevlādan bir imdat ister.

49- sizlerin yüzüne bahsıñ yārabbi.

50- bir döllüē giTdim. şıhlarnan bir münaḳāşaya daldıh cayır cayır fāizcilik

51- yapıyollar ondan sōna şıhlıh yapıyollar ordan gelirkene yazdıydım.oã da

52- ġafa bozulduydu

53- döllüē vardım ki şıhlar zikirde

54- kimi fāiz alır kimi şúkúrde

55- gendini bilmiyen dāyim kúfúrde

56- bunnar sã mālum dāyim yārabbi

57- döllūn içinden sular ahıyor.

58- açmış mor menekşe gúller ġohuyor.

59- ben sen söylerim şıhlar altdan bahıyor.

60-bunnar sã mālum dāyim yārabbi

61- döllükden gelirken midem üşüdü.

62- çoh çalışdım çalışdım boşudu.

63- bazı şıhlar yolunu şaşırdı.

64- yollar düzelticisi sensin yārabbi.

65-şıhların iyisin bilsem de seçsem.

66-ahlım yetse ben de serimden gitsem.

67-kevser ırmāndan doyunca içsem.

68-susuzlar sultanı sensin yārabbi.

69- allāh birdir haḳ resúlü bilene.

70-zayıf ġulun ġapınızda dilene.

71-şıhlıh múşāyıhlıḳ nedir bilene.

72-bütün varım ġurban oña yārab.

73-abdurrezak söyler gendi özünden.

74-cümleyi ayırma dōru izinden

75-herkes medet alsıñ dōru sözünden

76-dōruları dosdu sensin yārab

77-bu da bizim ġız varıdı o öldü oã söyledim

78-antebe vardım da yüzüm gúlmedi.

79-o yavumda hatırımı sormadı.

80-ahdı gózyaşlarım bir an durmadı.

81-genciken soldurduñ gúlümü felek.

82-dāyim bã etdiñ zúlümü felek.

83-ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.

84-sanki bülbül etdiñ dilimi felek.

85-anteb dedikleri bir böyüK şehir

86-ahar gózyaşlarım sanki bir nehir

87-yiyip içdiklerim ġuzum hep bã zehir.

88-genciken soldurduñ gúlümü felek.

89-dāyim bã etdiñ zúlümü felek.

90-ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.

91-sanki bülbül etdiñ dilimi felek.

92-yitirdim yavrumu bulamıyorum.

93-hal ve hatırını soramıyorum.

94-ālamayım diyom duramıyorum.
95- genciken soldurduñ gúlümü felek.
96-ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
97-sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
98-üç yavrunu ġoyuP nére gidersiñ.
99- ġırdıñ ġanadımı kolumu felek.
100-ġuzum dāyim bã sitem edersiñ.
101-ölüm haḳdan geldi kime ne dersiñ.
102- genciken soldurduñ gúlümü felek.
103- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
104- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
105- sābiha derler antebin gúlü.
106- felek bülbül etdiñ ahraz dili.
107- babā sorarsañ ġuzum sāken ölü.
108- genciken soldurduñ gúlümü felek.
109- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
110- antabin yolları uzahdır uzah.
111- ġoydular yoluma demirden tuzah
112- ġuzum şifan için mevlāya yazah.
113- genciken soldurduñ gúlümü felek
114- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
115- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
116- ālaya ālaya yollara düşdüm.
117- yavrumu górünce tebdilim şaşdı
118- dolandıñ çevrildiñ ġuzum kóyüne düşdüñ.
119- genciken soldurduñ gúlümü felek.
120- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
121- sanki bülbül etdiñ dilimi felek
122- vilayetim sıvas şarġışla ilim.
123- kóyümü sorarsañ māsuTlu kóyüm.
124- sāken ölmüşüm suyumu ġoyuñ.
125-genciken solduduñ gúlümü felek.
126- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.

127- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
128- sabiha derlerde o benim ġuzum.
129- ġadir mevlām yazmış ġaralı yazım.
130- genciken soldurduñ gúlümü felek.
131- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
132- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.
133- abdúrezzak söyler yanıyor içim.
134- yúkletdim yúkúnü ġuzum gidiyor góçün.
135- bunda nedir felek benimde suçum.
136- genciken soldurduñ gúlümü felek.
137- ġırdıñ ġanadımı ġolumu felek.
138- sanki bülbül etdiñ dilimi felek.

DERLEME YERİ : Merkez Hüyük Köyü
DERLENEN KİŞİ : Bedriye SOYSAL
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞ : 65
KONU : Düğün yemekleri - Türkü

-6-

1- kúpeli ġazanlar olurdu pahır ġazan ordan sōna üzümü yurduh bir
2- batman üzüm alırdıh. ice gene seçerdik yurduḳ birde mal kesersek
3- çok gene et ġıyma bir ḳat altına et döşerdik onuñ üsdüne üzüm gene bir
4- et gene üzüm kemi de ġaynadırdıh onun yālı suyunu üstüne ahdarıyoduh
5- onu bişirirdik. dúñlerde misafirlere dúñcülere servis yapardıh.
6- tabahlarınan tarhana çorbası bişirirdik yarmadan tastlara da onu
7- ġorduh etli pilav bişirirdik bulġur pilavı dúñcüler evel onu yirdi şimdi
8- etli bide yapdırıyollar ne biliyim meyva dādıyollar kola dādıyollar
9- pasTa dādıyollar eveli éyleydi şimdi bunnar böyüK ilānnen
10-yarma getirirdik. çólmāmız olurdu onu ġorduh suyunu ġorduh ikide
11-kemiK atardıh. tandıra indirirdik o ice tandırda bişerdi kemi ice
12-gene bişenden sōna tabahlara ġorduh yüzünü yālardıh misafir olsuñ
13-gendimiz olsuñ yérdik. boranı bişirirdik pancar boranısı irendeynen
14-çırpardıh onu da tandıra indirirdik oñada çohca kemiK atardıh onu da
15-geri tabaklarnan bölerdiñ bişirdikden sona yérdiñ tahana çorbası
16-bişirirdik. sōna da ġayfe dadlı veririrdik işde yémekler onlarıdı.
17- esme emem yahmışıdı bu túrkúyü biliyoñ ñu?
18- yāıldıñ ġardaşım yāıldıñ.
19- ġurşun bilekli haydarım
20- kediye niye bōulduñ.
21- evlikde ġardaşım düşdü.
22- yaralı ġardaşım murādın olmadı.
23- dạmeyiñ geline evinde dursuñ.
24- eliye hatına biliyon mu? bu kúranen su sulamıya gitmiş tahdalı dérik
25- yanı düşmanlı üsdü boş gitmiş dabancasını pıçānı evde bırahmış bizim
26- ġonşu biz sevda hala dérik allahdan bulasıcahemen gelmiş bunnara eliye hatına
27- su sulamaya giTdi sevdā hala démiş ġızım démiş üsdü boş muydu? démiş

28- dabancasını pıçānı aldı mı démiş āmā démiş sevdā hala bahıyım hele
29- çeketinde var mı dimiş çeketine varmış bahmış dabancası pıçā cebinde
30- vah démiş üsdü boş gétmiş démiş dabancayıda burda bırahmış pıçāda
31- démiş ġoparah varmış düşman tarafına dimiş ki boş gitmiş démiş ne
32- dabanca almış ne pıçah almış dimiş bunnar da toplanıñ yedi gişi o da
33- kúranen gelirimiş suyu dutmuş çayıra oúne geçmiş ne o şey mi
34- varmış dimiş gendi onnarı mēsinmemiş gendi babayiit onlar kótüydü
35- ġorhmamış neyse acık dóüşmüş arhadan birisi kótü adamın biri
36- kúranen vuruşun oruya düşürmüş. ötekiler bütün pıçahlamış
37- on yedi yerinden pıçahlamış ġaldırıP suya atmışlar ordan onlar ġaçmış
38- gitmişler bahri ābi ne daha yeni yetişmiş geliyormuş bahmışlar ki
39- suyun içinde ġarısı varmış haydar déyişin sarılmış eliye hatının
40- ġoynuna canı çıhmış ölmüş.

DERLENEN YER : Merkez Hüyük Köyü
DERLENEN KİŞİ : Kazım SOYSAL
ÖĞRENİM DURUMU : İlokul
YAŞI :71
KONU : Askerlik Anısı

-7-

1- otus ġasım bin dohuzyüz elli beşde asgere dūulum otuz ġasım bindohuz yüz
2- elliyedide terhis olmudum yirmi dört ay asgerlik yapdım dört ay edremitde er
3-eytim tuġayında eytim górdüm ondan sōna atmış beşinci tümende
4-lüleburġaza giTdim orda tümende hizmet bölūnde yazıcı olarak yirmi ayda
5-orda ġaldım ġırh beş gún izinim var mezuniyet elli yedi seçim aralī
6-hizmetiynen mezuniyetimiz verilmedi mezuniyetim geldi senede ben tezkire
7-aldım böylecene bir asgerlik yapdım arhadaşlarınan çoh iyi geçinirdim
8-gendim hizmet bölūnde yazıcıydım. bir sıkıntıda ġalmadım bizim
9-gúnúmüzde çoh iyiydi ben istedim ki ordu malında ġalayım diye bir sene
10-evel gitseymişsim olurmuş ben ellibeşde giTdim için o ġanun ġahmış
11-ne yazıh ki dolandıh geri memleketimize geldik. benim asgerlik yapmam
12-böyle oldu sultan súleymandıh asgerlik çoh irahat çoh iyi aha onuñçün şimdi
13- yetmiş bir yaşındayım daha yapācadım asgere çārsalar giderim.

DERLENEN YER : Samankaya Köyü
DERLENEN KİŞİ :Kaya YILDIZ
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI :70
KONU : Anı

-8-

1- níşanlım asgerdeymiş níşanlandım geldi. dúñúr geldi. ġaynanam çerkez
2- ġayvepuārında allah da yazmış ābim verdi. ondan sōna ekinin içinde
3- gelin geldim. ġaynanam ıhdíyarıdı onnar yolma yoldular ben gitmedim.
4- yemek bişirdim ev górdüm. yohlūa düşdüm. ġocam hapise düşdü. iki ġız
5- çocūm ġaldı biri kúccúk ġız biri böyúK sekis sene hapis yolu
6- bekledim. sekis seneden sōna allah vergisi bir ōlum oldu. çoh şúkúr
7- ohudu hoca góçdük ġayseriye geldik. ġayseride gelinim var iki de
8- torunum var alah el içine ġatmış ırahatım iki ġızı oldu. onnarın yanına
9- geliP gidiyom. sizden yıraġ herif erken öldü hapisde hastalī ġapmış gendine de
10- ice bahmadı öldü. ben de beyle uşahnan ġaldım. gendilerine yetene ķadar
11- böyüTdüm işde.

DERLENEN YER : Merkez Hüyük Köyü
DERLENEN KİŞİ :Ahmet SOYSAL
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞ : 78
KONU : Hikâye

-9-

1- kóyüñ başından geçeni anlatıyım evvelā beylik zamanında hókúmet yoh
2- beylik olarah da kóyümüz üç beyimiş. birinci mĭsa bey ikinci abdiōlu
3- bey birisi de ōsüzōlu bey ōsüzōlu dedi mahmıtgil hacıbekirgil emimgil
4- falan abdiōlubey dédi de hasankāal āsımgil bulgaristandan gelme
5- sōnadan gelme ġayagil eyipkāal onnara ġarışmaz. mĭsabeyōlu beyli de
6- bizimkiler mĭsabey zamanında aynı cingan gibi çadırınan dolaşırlarımış.
7- hókúmet yoh hanı beyliklerin elinde seni elinde var bin atlın benim
8- elimde var beşyüz atlım. yāni beylikinen idare edilirimiş ġarerler vérilirimiş.
9- bizim kóyü uçuā ġuruyollar beylik olarak üç ev ora üç evden ibāret
10-başġa yoh uçuh kóyünüñ tapusunu da alıyollar bizim orda kóyümüzüñ
11- yeri var üyüklü yurdu dérler uçuhda orda bir müddet otuduhdan sōna
12- ġahıyollar uzun yaylanıñ hayriye kóyü var hayriye ġonuyollarıdı.
13- çerkezlerin yanına oranıñ da iki üş ev tapusunu alıyollar ordan góçüyor. nériye
14- gidiyor bilyoñ nu? ġahıncıya ācaölüe ġonuyor mezerler āıllar falan var.
15- orda da bir müddet oturuncu ġahıyollar geliyollar tile ġonuyollar tilde
16- bir mezerlik varā bizim o mezerlik bütün bizim ġabile yabancı yoh.
17- oruya tilveren kóy derler eskiden eski tapularda daha tilveren kóy çıhar.
18- ora orda bir müddet oturduhdan sōna çayıra iniyollar çayıra inincik oruya
19- yerleşiyollar orada avşarınan mı çerkezinen mi çarpışıyollar çarpışıncık
20- mısa dayımın bir ōlunu vuruyollar ilk mezeri o ġoyar bizim dedemiz
21- ġoyar o tile ondan sōna çarpışdıh avşarlarnan neynen burdan yıldız
22- eline ġaçıyollar yıldızelinde orda da var üyük yurdu déye oradan sōna
23- burda bir müddet oturduhdan sōna tüfāletde bir adam vuruluyor kimin
24- vurdū belirsiz siz vurduyduñuz biz vurduyduh derken üç ev birbirine
25- giriyor burda burdan ġalhıyollar bizimkiler gidiyor albustandan geliller
26- ya bize albustanıñ evzāniye kóyüne ġonuyollar maraşın evzāniye
27- kóyünde şindi bizim otuz hāne var bizim bizden gitme otus hāne var.

28- onlar orada bir müddet duruyollar ordan sürüP buruya geliyollar.

29- ġardaşınıñ biri geliyor burda geri malın üstüne geliyo arāzinin üsdüne

30- oradan da çoh yer alıyollar ya buruya gelincik bu kez gene aynı pisliK

31-çıhıyor ġarışıyollar mahmutgilnen ahrabada yabancı dāal bunlarınan

32-sürtüşürken mürtüşürken bu kez dedi ġodunuñ yüzünden arāziniñ

33-yüzünden ırızayı nāmıssızlar öldürüyo bizimkiler fidan kelömere níşanlıyımış

34-bu da dutuyor úmmete ġatıyo fidan benim dedemin ġadaşınıñ ġızı bu

35-ordan sürüküP geliyo belāya onnardan düşdüler. belā burdan çıhdı.

DERLEME YERİ : Döllük Köyü
DERLENEN KİŞİ : Fadime ALTIN
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 55
KONU : Türkü ve hikâyesi

-10-

1- bir adamın üç ġızı varımış .ġardaşınıñ da üç ōlu varımış. bu adam bi gún
2- ölür ġarısıynan üç ġızı ġalır onda ġızların emmisi de ben ābimiñ ạmanetini
3- kimseye vermem der. ġızlarınan ōlanları everir amma kúccük ġızın sevdi
4- varımış. evleninci sevdini bırahır. böyüK ġızların evlili ice yürür amma
5- kúccük ġız çoh mutsuzmuş evde datsızlık çıharır hizmetde ġusur etmez
6- amma gúler yüz de góstermez. çünki eski sevdini unutamamış sevdi ōlanda
7- ġıza kúser amma gene de sever hatda evlenmeyiP ġızı bekler. bir gún ġız
8- ōlana haber éder ānaşırlar géce vahdı ġaçarlar ġızın ahrabaları kimsenin
9- yüzüne bahmazlar iş inada biner emmisi gidip ġızı getirir.sōna başġasına
10- verirler amma nāfile ġız sevdini unutmaz.hastalanıP yatahlara düşer he mi
11- de yeni ġocası çoh kótú davranır. bir gün ġız ġaynanasına siz benim
12- başġasını sevdimi bile bile aldıñız allah aşḳına beni gónderiñ diyo sōna şu
13- túrkúyü sölüyo.
14- samanlıhdan çıhardılar.
15- baba saçıñ kelep kelep
16- düşdüm düşmanıñ ōluna
17- morlu ġoşum çifde yelek
18- çıhdım dam başına
19- altını yıhdım ġaşıma
20- zorunan ġurbete düşdüm.
21- bah şu felēn işine
22- yārimde ciritden geldi.
23- vardım atının başna
24- çekdi gemi elimden aldı.
25- ġanatlı döndü başıma
26- ġapımızıñ óú puār
27- ahar bulanı bulanı

28- yitirdim evim bulamam

29- ġaldım dolanı dolanı

30- ġız túrkúyü söyleyinci son dilē ōlanı górmekmiş ġızın sevdini bir

31- bahaneynen kóye çārmışlar ġız uzahdan górmüş ölmüş

DERLEME YERİ : Altınyayla

DERLENEN KİŞİ : Hanım POYRAZ

ÖĞRENİM DURUMU : Yok

KONU : Türkü ve hikâyesi

-11-

1-eveli hep bu túrkúleri söylerdik altınyaylada celāl ōlan

2-varımış. yōsulumuş níşanlanmış. dúñe para ilāzım ya gidiP ġazanıyım

3-dimiş. suvasa çimonto farbikasına girer burda çalışa çalışa üşüdür

4-hasdalanır. hastalanıncı şarġışlaya geri döner babası hemen dúñü yapmah

5-ister dúñ ġurulur yaz gúnü dúñ ġapıda yapılacahmış amma ġapınıñ

6-óúnü yonca almış yürümüş ġonu ġonşu ırahat etsiñ déyi anası celala

7-ōul burayı biçeydiñ dimiş celal tırpanı alıP girmiş yonclıā öle vahdı birden

8-fenalaşır gidip yatar daha da ġahmaz herkeş tırpan dādi der celal ōlan

9-ölür beyle níşanlısı āaT yahar deyiş der bu túrkúyü ahlımda ġalanı söyleyim.

10- ipek mendil dāne dāne

11- yūdular serdiler gúle

12- ana celalımı yūdular

13- baş ucunda döne döne

14- evlerinin önü yonca

15- yonca ġahmış dam boyunca

16- bu yoncayı kim biçecek

17- celal ōlan olmayıncı

18- süpürmedim ā odayı

19- pullu bürük ata ata

20- celal bā haşlıḳ etmiş

21- ġuru yerde yata yata

22- ālı içliK mor yelek

23- ġısa dilemiş dilē

24- daha āşamınan geldi.

25- celalın ā gómle

26- diye söylemiş níşanlısı çoh üzülmüş.

DERLEME YERİ : Polatpaşa Köyü
DERLENEN KİŞİ : Şenaz YILMAZ
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞ : 57
KONU : Masal

-12-

1- vahdıñ zamanında ġuduretli bi hókúmdar varımış. bi dene ġızı var bi gún
2- ġızına diyo ki ġızım yuvayı diş ġuş mu erkek ġuş mu yapar? diyo ġızda baba
3- yuvayı dişi ġuş yapar diyo. baba erkek ġuş yapar diyo bir çekişme sürüyo
4- sōna pādişah ġızına ġızıyo dur ġızım seni bir fuharā adama veriyim bah kim
5- yapar yuvayı diyo năsı yapacāsañ yap diyo gezip dolanıyo kóyüñ birinde
6- tenbel memmed dirler bir ōlanı buluyo ġoyun gúderimiş ōlan ġızı veriyo aha
7- düz diyo evi năsı düzecạseñ diyo sōna ġızı başġa diyāra bırahır gelir. ġız
8- memmed diyo memmed buyur hanım diyo bi kilo yün alacah ġadar paran
9- var mı ney? diyo beceririk hanum efendi bi kilo yün alacah ġadar bi kilo yünü
10- getiriyo ġızın elinden her bişey gelirimiş inneynen şişinen ik üş ġazah
11- çıharıyo bunları götür. şu fiyete sat diyo üş beş liraya parasına daha çoh yün alıyo
12- daha çoh ġazah çıkıyo memmed götürüP satıyo. ġapıyollar herkeş
13- alıyo. beylece memmed zengin oluyo sōna ġarısı diyo memmed bā bir
14- müendiz çār diyo gidiyo bizim hātun sizi istiyo diyo müendiz geliyo ġız
15- diyo ki efendi sā çoh para verecām filanca diyarda benim babam var
16- hókúmdar onuñ serayına git pilanını bā çiz getir dédi aynısını bā yap
17- ġaç vahıt geçiyo müendiz buluyo çiziyo gelip ġıza yapıyo aynısını sōna
18- hókúmdar ġarısına diyo ki hanım ġızı verdik gideydik bahaydıh sā mı? ölü mü
19- aç mı toḳ mu? bellki çocū bile ölmüşdür açlıhdan diyo. kóye geldiler. sordular
20- tenbel memmed nirde diyi ama kóylü diyo ki tenbel memmed yoh burda
21- memmed ā var diyo hókümdar inanmıyo evi nirde diyo gidiyo köşke ġızı
22- camda górüyo memmed git ġarşıla diyo ellerini öp diyo hókúmdar yānış
23- mı geldik allah allah diyo sōna ġızını górüncü inanıyo sōna ġızına hayırlı
24- olsun diyo ġız babasına bah baba yuvayı dişi ġuş yaparmış diyo sōna
25- yapdıhların anlatıyo hókümdar ġabul ediyo sōna diyor yuvayı dişi ġuş
26- yapar diyo hepsi mutlu oluyo.

DERLEME YERİ : Elmalı Köyü
DERLENEN KİŞİ : Hanife KILIÇ
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 63
KONU : M asal

-13-

1- çoh evel zamanlarda üç ġardaş varımış bunñar fahırlıhdan devamlı odun
2- daşırlar ımış, bi gún gene zabanan üçü bir çıhıyollar ormana. odun getiryollar
3- millete satıyollar bununan geçiniyollar gene bi gún çıhıyollar dāa .aynı
4- bounki gibi yāmır yāyo. bunnar bir ġayanıñ altına giriyollar otururkene biri
5- yeri şeyle çıbīnan dürtüyorumuş derken yer deliniyo lan abo bura delindi
6- diyo. beri gelin geri gidiñ derken bir ġapah çıhıyo. ġapā gúç bela ġaldıyollar
7- bir ġuyu varımış uzun bi çıbī sallıyollar bahalar ki sünüP geliyo bişey bal
8- ġuyusuymuş māar kúccük gardaş ahıllıyımış bunu şēre götürek satah para
9- édek diyo alıP satılyollar neyse bal ala aşşā indiriyollarkene
10- uzanamıyollar. sōna kúccüē ikisi hile düşünüyollar diyollar ki nolursuñ
11- ġardaş sen buruya iñ sen ver biz çekek sōna seni çıharah diyollar. ipinen
12- sallıyollar ġuyu derin ya aşşadan sesleniyo geldi mi? geldi mi? diyo yoh diyo
13- héc yoh diyo. sōna onnar aman ġardaş can ġardaş sen bu géce burda ġal
14- diyollar onnar merkePle sürüP gidiyollar o da bārıyo çārıyo niyeti kesiliyo bir
15- iki gún ġuynuñ içinde ġalıyo bi gún sā sōlu deşerken bir ışık görüyo ulan
16- bura aceb ne diyo yanaşıyor. ġafasını ireli yitiyo ki ġoca bi seray sōna bir
17- şahmaral varımış orda bir insanōlu geşdi burdan gel bu yana diyor geliyo
18- otur şeyle oturuyo bütün yılanlar onun emrinde tabi insanōluna saldırıyollar
19- şamaral diyo ki dokunmayıñ buña onnar çekiliyo o yatıyo az çoh yatdīnı
20- farketmiyo aradan yedi sene geçiyor şahmaral insanōlu gel buruya seni
21- dünyăya gónderiyim mi diyo? kúccúk bir yılanıñ üsdüne biniyo çıhıyo
22- bahıyor ki gardaşları almış yürümüş evleri terketmiş şēre yerleşmişler
23- ġonuya ġonşuya soruyor onnar diyo yav sen nérdeydin? memleketin padişā
24- ġanġırana yahalanmış sade şahmaralın ġanıyla ileşirimiş. pādişah şahmaralı
25- góren var mı? diyo kimse çıkmıyo sōna vezir diyo bir hamam ġurah
26- şahmaralı góreniñ gódesi ala olur diyo bilirik sōna suvas iline bir hamam
27- açıldı mutlak herkeş gidecek gitmeyen haber verilecek diyo. sōna herkeş

28- gidiyo ama kúccük ōlanın gitmedini söylüyo. pādişah buluñ diyo buluyollar
29- soruyo pādişah şahmaralı górdüñ mü? górmediñ mi? olan diyo
30- górmedim. cellad geliyo sona can datlı diyo tamam söylüyom diyo işde felan
31- yérde diyo. iniyollar ġuyuya şahmaral diyo alın beni götürüñ vahtım tamam
32- diyo kesiyollar bu zehiri pādişah ġarısı birde ordan çıhan içecek amma
33- şahmaral oña insanōlu bah benim zehrimi sen iç şifa bulursuñ dimişimiş.
34- amma birinciyi iç diyo ne et iç yōsa ölürsüñ diyo. ōlan bunu hatırlıyo
35- zehirleri dạşiyo pādişānañ ġarısı ölüyo bu pādişān şekline giriyo pādişah
36- oluyo. pādişah oluncu falanca adamları çār diyo ġardaşlarıñı çārıyollar pādişah
37- diyo siziñ bi ġadaşınız varımış nirde diyo yoh diyollar bilmiyoh canavar
38- haydi diyollar sōna celladı çārıyollar. cellad gelinci bunnar söylüyo. sōna bu
39- affediyo ben sizin ġardaşıñızım diyo kimseye söylemeñ aramızda ġalsıñ
40- diyo memleketi yönetiyo.

DERLEME YERİ : Kanak Köyü
DERLENEN KİŞİ : Fadik ÖZTÜRK
YAŞI : 52
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
KONU : Türküler

-14-

1- sandıh üsdünde boya.
2- bizde evlendik ġoya.
3- bize evli diyeniñ.
4- malı mirasa ġala.
5- yārini eller ala.
6- sandī sıra dizdim.
7- altını ġola dizdim.
8- bileydim ayrılmazıdım.
9- kóyüñ dilinden bezdim.
10- kilimiñ ucuna nahış diyollar.
11- ġurbetiñ yoluna yohuş diyollar.
12- ġız anam yérine yahış diyollar.
13- hay vah, hay vah ben anamdan ayrıldım.
14- éşidin ġızlar ben sizlerden yād oldum.
15- babam ġır atı çayıra bālasıñ
16- anamıñ ġızı var beni neylesiñ
17- hay vah hay vah ben anamdan ayrıldım.
18- éşidin ġızlar ben sizlerden yād oldum.
19- sübürge düşürmüş gelir ırmahdan
20- yúsüKler górünür biyaz barnahdan
21- benim gónüm şu yārı sarmahda
22- sübürgesi ġalmış ġaya başında
23- benim yārim on üş on dörd yaşında
24- ġalem oynar kibriñde ġaşında

DERLERME YERİ : Osmanpınar
DERLENEN KİŞİ : Hatice DURMUŞ
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 56
KONU : Yemek Tarifi

-15-

1- şindi beK çoh yémạmız var amma en çoh mantıyı kóteyi datlıyı bilirik buralar
2- ekseriyeT bunnarı yaparıḳ dúñlerde, bayramlarda, ramazanda ölüde
3- bunnar olur. genişce bi ilāaniñ içine yımırtayı bi dene ġırañ bir
4- beziye bi dene yımırta ġırmaḳ ilazım gelir iki üş ġaşıḳ yōrd ġoñ her yérde
5- ġomazlar amma datlı olsuñ erimesiñ dérseñ ġoy duzunu atañ ice gene yūruñ
6- içinide şeyle hazırlarıh çekilmiş eti alacāñ et yōsa patitis de olur o da etli gibi
7- datlı olur içine suvanı dōra baharadı at ġarışdır. hamırı ġarerce aç kes içine
8- etini ġoy sōna sıh, sōna suyunu ġaynat genişce bir ġazanda ġaynayıncı
9- mantıları at góñüñce ya yōurdunan ya salçayınan yé mantı beyle olur.
10- pahlavayı nasıl éderik bir siniye góre üş dene yımırta ġırañ yānı ġoñ içine
11- ġarerince yōurdūnu ġoñ kāad gibi açañ sereñ cevizi alıP ayıklañ kúccúk kúccúk
12- dōrañ bir sıra ceviz bir sıra yuhayı ice döşeñ sōna yānı dókeñ fırında bişiriñ
13- sōna kesdirmesini yapañ kesdirmesi nasıl olur? yarım yåhud bi dene limonu
14- sıhañ sōna ġaynasıñ pahlavayı çıhar fırından ılıh olmalı ki şiresini çeksiñ
15- onu ice üsdü basa dókeñ pahlavanıñ üsdünü daha örtmek kesdirmeyi
16- çekince ġapaT afiyetinen yerik.
17-işli kóteniñ işi ecik daha zordur. yūrması gúç oluyo.ġıymayınan bulguru ecik su
18-ahdarıp yūururuḳ içine baharatları atarıh duzunu ġarerlerik işli kóteniñ hası ince
19- olur içiniñ eti çoh olur her avradınki gúzel olmaz sōna onnarı ġaynar suya at bişsiñ
20- kóte sert olması ilazım gevşek iyi olmaz sōna da isterseñ tereyāda ġızart üstüne
21- salçayı da gezdir. hepisi bu.

DERLEME YERİ : Mergesen Köyü
DER LENEN KİŞİ : Nafiye TAMER
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 48
ÖĞRENİM DURUMU : İlkokul
KONU : Masal

-16-

1- vahdıñ zamanında hókúmdarlar gezerlerimiş yanında veziriynen
2- biliyoñ nu? gezerken bir çöle varırlar bahsalar ki bi dene adam oturuyo
3- böyüK bir kitab almış óúne yazıyo çızıyo yazıyo çızıyo kitabı
4- oruya varıyo selām, āleykümselām evladım bu kitabı ney úçún yazıyoñ
5- efendim cenabı allāhıñ emri üzere dōan çocuhları ōlanı ġızı birbirine
6- yazarım diyo. eyle déyince hókúmdar diyo benim tek ġızımı kime yazdıñ
7- senin o ġız çocūnu felanca diyarda yaşayan bi balıhçı var onuñ evlādına
8- yazdım diyo. allāh allāh diyo hókúmdar ben bir ġoca hókúmdarım benim
9- ġızımı balıhcınıñ ōluna nası yazañ olmaz beyle iş diyo adam allāh isdedi
10- ben yazdım. hókúmdar yanındāna beyle olmaz diyo.adama dönüP sen bu
11- balıhcınıñ yerini yurdunu bilir misiñ? diyo. adam bilmem mi diyo? felanca
12- diyarda diye söylüyo dōru oruya varıyollar hoşbeşden sōna neñiz var?
13- siziñ diyo hókúmdar onnarda bir kólemiz var bi de ōlan çocūm var diyo o
14- zaman kóle zamanıymış biliyoñ nu? bā sat diyo ōlanı fahırlıh var ya
15- satıyo ōlanı alıP gidyollarımış. yanındāna diyo hókúmdar şunu at dereye
16- ölsüñ atıyo ōlanı dereye. hanı ġızını alacah diye ġorhuyo öldürmek istiyo
17- ōlanı zengin bi herife vérecek ya ġızı. neyse öldürmeyen allāh öldürmüyo
18- dalġa vura vura ōlanı bi balıhcınıñ āna dahıyor. balıhcı çekiyor ki ulan bi
19- ōlan şaşırıyo ulan diyo benim de çōcūm yōdu iyi denk geldi diyo.
20- alıyo çōcū bunu böyüdüyo. fidan gibi deliġanlı oluyo. gene hókúmdar
21- geziye çıhıyo gene aynı yere gidiyo. bir handa ōlanla ġarşılaşıyo diyo sen
22- kimsin? diyo ben de bimiyom bi üvey babam var balıhcı onuñ āna
23- dahılmışım kúccúkkene hókúmdar ānıyo diyo yanındana bu bizim
24- atdırdīmız ōlan yāhu diyo nolacah şindi diyo.ōlana dönüP ōlum sā bir
25- nāme versem bizim vezire götürüñ mü? diyo.ōlan hay hay efendim
26- diyo. yazıyo nāmeyi diyo başvezir size bi deliġanlı yolluyom bu nāmeyi

27- alır almaz ġafasını vurasıñız diyo.eline verir çōcūñ ohumuşlū da yōmuş
28- o zaman ohul felan yōmuş ohumamış. sohuyo kāadı gósüne güverçin gibi
29- düşüyo yola sora sora varıyo seraya varıyo ki bir bāce. çeşmeler
30- ahıyo, gúl āaşları, gózel gózel meyva āaşları.ōlan diyo çeşmeden su içek
31- şurıya yatıP dineniyim. oruya upuzun oluP yatıyo hókúmdārıñ ġızı da
32- bāceye inmiş gezmiye hanı allāh yazdı ya. hey yārabbi bu ōlan kim diyo
33- bahıyo.allāh beni şuña yazmaz mı? diyo.ne gózel deliġanlı ben beylesini
34- górmedim diyo.neye geldi aceb buralara.allāh yazdı ya gósüñdāki kāadı
35- górüyo alıyo ohuyo ki babasınıñ imzası hemen kāadı yırtıyo atıyo başġa bi
36- kāad çıharıyo yazıyo.başvezirim size bir deliġanlı yolluyom ben bunu
37- damad edindim ġızımınan bir dúñ ġurasıñız diyo.varıyo ōlanıñ oruya
38- ġısdırıyo ġoyuyo. ōlan uyanıyo yüzünü yūyo ferahlıyo kāadı varıyım
39- gōtürüyüm vezire diyo.ġapısıñı çalıyo diyo vezir giriyo ānadıyo olanları
40- veriyo kāadı vezir ohuyo ōlana bahıyo ne bahtlısıñ sen diyo çōcuh
41- bahıyo vezir diyo hókúmdar seni damad edinmiş diyo.yārın size dúñ
42- ġuracām diyo.sen hókúmdarıñ damadı olmuşsuñ ġayrı kāadı onunçün
43- yollamış.bir dellal nidā ediyo hókúmdarıñ ġızı bir deliġanlıyınan evleniyo
44- diye. sōna dúñ oluyo bunnar ġavuşuyo.hókúmdar dolnıP çevriniP geliyo
45- allāh allā yav bu nōlmuş beyle diyo bunu kim evlendürdü? veziri çārıyo
46- ne yaPdıñız siz diyo oda kādda yazanı yaPdıh diyo.hókúmdar diyo ben oñú
47- öldürüñ diye yolladım öldürecādıñ diyo vezir kāadı çıharıyo gósderiyo,
48- hókúmdar diyo ya allāh seniñ yazdīñ yazı bozulmazmış.ōlanıdamad
49-alıyo.muradlarına eriyollar.

DERLEME YERİ : Samankaya Köyü
DERLENEN KİŞİ : Selahattin GÜLTEKİN
EĞİTİM DURUMU :İlkokul
YAŞI : 54
KONU : Masal

-17-

şindi bir pādişāñ bir ōlu var ıdı. pādişah dellal bāırddı ki benim bu ōluma
bir ġız bulacām. hangi memlekeTde varısa bu ōluma āar paraynan
vérçąñız. oruya giTdi ġız yoh şuruya giTdi. ġız yoh bulamıyo. dédiler
ki seniñ ōlūñ daha alacān ġız dünyǎya gelmemiş dédiler pādişā.pādişah
ōluna geldi ōlum dolandım, çevrüldüm bir ġız bulamadım.ē işde filan
yerde seksen yaşında pir ıhdıyar var mārada duruyo, oruya gideceksiñ
danışacaksıñ dédiler. oruya vardı pādişāñ ōlu hābeyi doldurdu altunla
doldurdu çekdi giTdi. vardı pir ıhdíyarıñ yanına varmış pir íhdíyar dédi
ki daha seniñ alacāñ ġız üş gúnlüK yeni dünyaya geldi. yeni ġızı olan
adam sığır gúder imiş. gidiyo buluyo. boún senin misafirinim diyo
padişañ ōlu adam diyo ben fahırım, sığırcıyım, seni neriye alıyım.
gendini atını āşam oluyo sığırcı kóye geliyo. bu sığırcıyı tākiP ediyo
geliyor ġapıya atı çekiyo sığırcı ġarısına ġarı beyleyken beyle oldu
diyo. adam gúndüzden yanıma geldi misafirinim dedi. ē bu şindi pādişah
ōlu mu? kürklü börklü bir adam bu nére alah?çul serek yatsın atı da şu
yıhıh yere çek diyollar .bunnar yéyiP içdikden sōna bizim gibi fahır çulu
alıP ōlanda öte yanda yatıyo.ōlanıñ ġalbine şeytanlıh giriyo. ġızı
kesecek bahıyo bunnar ahıllı uyuyo. beşiñ yanına varıyo.ġızıñ bōazını
kesiyim derken bacāndan yaralıyo.boazından kesdim diye atı alıP gidiyo
bir hābe altını da boşaltıyo.ġız bir çīırtıynan düşüyo ġarı ġah bah ġıza
misafir uyamasıñ diyo ġarı ġahıyor ġıza meme veriyo.zabahleyin
ġahıyollar ki misafir yoh bahıyollar ki altun dolu şaşıyollar sōna ġıza
bahıyollar ki yaralı.ġız éyi oluyo böyyo. pādişāñōlu gene gezmeye
çıhıyo. pādişah aramıya çıhıyor.sora sora sığırcınıñ evini buluyo.pādişah
ġızı istiyor çoban diyo nası olur? ben fahırım pādişā ġızı nası
veririm? sōna pādişah diyo bunuñ yahın arhadaşları kim? diyollar dana
çobanı, ġuzu çobanı, davar çobanı onnarı çārıñ diyo.geliyollar gónünü

28- édiyollar. allāhıñ emriynen veriyim pādişām diyo veriyo. onnar
29- níşanlıyollar. sōna iki sene sōna dúñ yapıyollar. gelini alıP
30- geliyollar. zabanan ġahıyollar ġız bir parça ahsıyorumuş. pādişañ ōlu
31- soruyo niye ahsıyoñ diye.onu sorma diyo bi gún misāfiriñ biri gelmiş
32- bōazımı kesecạmış bacāmı kesmiş.pādişāñōlu şaşırmış.hanım démiş o
33- misafir bendim démiş olnı biteni ānatmış. allāh yazarsa kimse
34- dāiştiremezmiş diyo.

DERLEME YERİ : Polatpaşa
DERLENEN KİŞİ : Ümüs DOĞAN
ÖĞRENİM DURUMU : Yok
YAŞI : 57
KONU : Günlük İşler

-18-

1- ġışın çoh işimiz olmaz evde āşamaca ev işini yaparıh ahırı górürük mallara
2- baharıh tarla işi olmaz ırahat oluruh. evin ahırıñ işiyinen ūraşırıh yañlız bizim
3- buralar ġışın souh olur o elimizi ġolumuzu bālar. diz boyu ġar olur kúre kúre
4- bitmez altı yedi ay ġış olur. yazdan ġış hazırlīnı yapmalısıñ ki ırahat olasıñ.
5- turşuñu, ireçelini, erişdeni kesen. patitisi suvanı çuvallarınan alırıh ġışa yōsa zor
6- olur eyle çarşıdan poşetinen bize yetmez. ekmāmızı bile yaparıh ġuru yuha
7- yaparıh ġışın sulayıP yérik ġayġana yaparıh. beyle yuhadan yapılır börek. içine
8- yımırta ne ġonur. nane, kekik, reyhan ġuruturuh yémeklere dādan madımā da
9- toplarıh ġurur. iplere dolmalıh biberleri dizerik ġurusuñ diyi. kesme mantı derik
10- onu keserik dal turşusu derik pezzik sapına yaparıh çoh datlı olur. pendirimizi
11- yaprāmızı salamura basarıh kúp pendirimiz olur. kúpe ïce basarıh az duzlu olur
12- onu da yazın basarıh. bunnarı hepsini ġışa hazırlıh diyi yaparıh ki ġış ırahat
13- geçsiñ.ġıyı kóşeyi ice temizlerik.yatahları şilteleri dókerik aharda yuruk gene
14- gúnnediP sırıyıP ġoruh şēr gibi olmaz ġışın buralar çamır olur amma baharında
15- yemyeşil olur. hele bi de bulġur ġaynatırıh böyüK ġazanları ocā ġurarıh içine
16- buydayı ġoruh ice ġaynar ordan indiririk çullara sererik. gider gelir
17- ġarışdırırıh. ice ġurusuñ diye sōna dāarmene yollar çekdiririk ġalınlı inceli
18- çekdiririk pilavlıḳ ayrı kóteliK ayrı birde dúúrcük dérik çoh ufah olur onnarı da
19- çekdiririk.işde bunnarı yaparıh vahdımız beyle geçiririk.

DERLEME YERİ : Maksutlu Köyü
DERLENEN KİŞİ : Labider Çetin
EĞİTİM DURUMU : YOK
YAŞI : 59
KONU : Gına türküsü

- 19-

1- sandıh içinde valası
2- kāad içinde ġınası
3- hanıya bu ġızıñ anası
4- şen anam şen babam
5- eviñ şen olsuñ
6- ben gidiyom yériñ gen olsuñ
7- hatladı geşdi éşi
8- sufrada ġaldı ġaşī
9- böyüK eviñ yahışı
10- şen anam şen babam eviñ şen şen olsuñ
11- binelller atıñ éysine
12- çıhallar yolun ġıyısına
13- çārıñ bey dayısını
14- şen anam şen babam evin şen olsuñ
15- ben gidiyom yeriñ gen olsuñ
16- gele gele evümüze geldiler
17- tolu gibi evümüze doldular
18- anamın elinden beni aldılar
19- sen anam şen babam evin şen olsuñ
20- çatdılar çatma ġaşını
21- ġurdular dúñ aşını
22- şen anam şen babam evin şen olsuñ
23- ben gidiyom yerin gen olsuñ

DERLEME YERİ : Cemel
DERLENEN KİŞİ : Fevziye Dönmez
EĞİTİM DURUMU : İlkokul
YAŞI : 50
KONU : Masal

-20-

1- pādişāñ üç ōlu var ımış. bunnarın bir böyüK bāçeli evi var ımış. her türlü
2- meyva var ımış içinde. her yıl meyva ġaldıramazlarımış ġonudan ġonşudan
3- bilirlerimiş. dimiş ki böyüK ġardaş bem bunu kişifleyecạm bulacām
4- dimiş. kişiflemiş beklemiş beklemiş uyumuş ġalmış.ortancı ġardaş da
5- uyumuş sōna kúccük bahsa ki uyyacāh barmāmı kesiyim bu acıynan
6- uyamam diyi barnā kesmiş. dolanı dolanı gezmiş bāçeye bir bahmış ki ses
7- geliyo sese dōru gétmiş bahsa ki bi dev. ohuynan yayı varımış atmış deve
8- amma boşuna ġıdıhlanıyo buña hiç bişey olmuyo sōna dev meyvaları yiye
9- yiye gidiyo bi kapah gibi daşı ġaldırıP altına giriyo dev. kúccúk ġardaş
10- ābilerinin yanına gidiyo. baba buldum diyo. haydi ġardaşlar silahlanah.
11- silahları alıyollar ġuyunuñ āzına varıyollar. böyüK ġardaşı salıyollar
12- yandım diyo geri çıharıyolar. ortancı ġardaşı salıyollar yandı diyo
13- çıharılıyollar. kúccúk diyo ki ben yandım dedükce aşşā sallañ diyo yandım
14- dedükce sallıyollar yandım dedükce sallıyollar. kúccük ġardaş bahıyo ki
15- üş dene ġız saçlarından asılı. ġıza diyo sizi buruya kim geTirdi.ġız diyo
16- dev geTirdi. aman insanōlu buruya niye geldiñ dev yaralı, sā bir ġılıc
17- daha vur dir. sen vurduhca o dirilir. aman vurma ha.ġızları indiriyo
18- bunnara su ekmek veriyo yarıcandalarımış bunnar diriliyo.devin yanına
19- geliyo dev vur diyo o vurmuyor. sōna ġızları ġuyudan çıharıyo. hepisi çoh
20- gózelmiş amma kúccúk çoh gózelmiş. böyyü böyüK ġardaş ortancıyı
21- ortancı ġardaş kúccú de kúccúk ġardaş alıyo. pādişah bunnara ġırh gún
22- ġırh gece dúñ yapıyo. bunnar muradlarına ériyollar.

DERLEME YERİ : Osmanpınar
DERLENEN KİŞİ : Fadik Çetin
EĞİTİM DURUMU : İlkokul
YAŞI : 45
KONU : Günlük İşler

-21-

1- gúnümüz nasıl geçer? zabanan altıda yedide ġahmah ilāzım ki yetişsin işler.
2- zabah malları sürüye ġatarıh yollarıh çobanınan çoban āşama ġadar
3- yayar bunnarı otlatır getirir. mallar sürüdeykene ahırı temizlerik ev işlerini yaparıh.
4- silerik, süpürürük tozunu neyin alırıh. ġāvaltıda yaparıh herif çoh yémez sütünü
5- içer az da kúp pendiri yér bosdana gider. kúpü biliñ mi ? pendiri ġış úçún hazırlarıh
6- gúzden basarıh kúpüñ içine ġışın yérik.āşama ne yapılacāsa yaparıh pilav olur,
7-dolma olur dal mıhlası dérik oñu sen bilmeñ. dal turşusu dérik ya ondan yapılır.
8- pezzïn sapını ayıhlarıh dışarı ġazanlar ġurarıh onda ġaynadırıh ice ġaynamalı ki
9-dalı eyle atasıñ. neyise sōna bu ġaynar ġaynayıncı atarıh beyle ice pişmiycek az
10-diri olmalı turşuya vurmah úçún. sirke duz, samırsah ġoyar vururuḳ. sōna
11- ġışın yérik yemạnı turşusunu. yemạ nası mı olur? dalları ufah ufah dōra sōna yānı
12- duzunu baharadını at ġarerce pişsiñ. daha çoh yémạmız var.erişde pilavını yazdan
13- keser ġurutur ġoyarıh oñu da. hamırını yımırtaynan yōruruh su un ġatarıh. sōna
14- ohlavaynan açarıh amma ġalın olur yuha gibi ince olmaz ġalın olur makinesi olan
15- makineyinen keser olmayan eliynen ince ince uzun uzun keser sōna sererik bir
16-beze ġuruturuh gúneşde ġurumaz biliyoñ nu? gólgede ġurutmalıyıh. ġışın aynı
17-maharna gibi bişiririk eveli maharna yōdu ya erişde varıdı cücük varıdı. tereyā
18-eritirik ġaynatdīmız erişdeyi süzüP ġarıştırırıh yanınada aha dal turşusu yapdıydıh
19- ya onu ġoruh yérik. cücük mü ? oda buña benzerde bunuñki daha zor olur cücük
20- úçún ġalabalıh olmalısıñız. bulġuru siniye dökerik üsdüne az su az un ġoyar
21-elimizinen döndürürük yuvarlah yuvarlah olur döndüre döndüre sōna onu da
22- guzelcene ġuruturuh bu da erişde gibi bişer.
23- bayramlarda niyderik? bayramdan önce temizlimizi yaparıh camları halıları ġapıyı
24- pacayı hepden temizlerik. datlı yaparıh pahlava kurdizi dérik beyle ohlaya sarar
25- sarar ġırış ġırış aynı pahla gibi. kesdirmesini dóker yérik. su börede yaparıh zabā
26-ġāvaltıya yérik oñu da. yapraḳ sararıh üzüm yaprā.sütlü yaparıh pirincinen sütü

27-ġaynadıh şekerini atarık taslara bölerik. bunnarı bayramda bi hafda ōden
28-başlarıh yapmaya anca yetişir biliyoñ nu? arife gúnü uşā devşā bütün horanta arife
29-suyuynan yıhanır. sevabı var dérik arife suyuna girerik. Zabah ezanıynan ġarılar
30-ġahar ortalī temizlerik sōna herifler bayram namazına gider. onnar gelene ġadar
31- sufrayı ġurarıh gelinci yémạmızı yérik sōna bayramlaşırıh ġaynanadan başlarıh el
32- öpmeye kúccúē dōru inerik. sōna ġonu ġomşuya giderik. ahrabalara giderik
33-bayramlaşırıh.ġurban bayramıysa ilk gúnü bi yere gidemek anca ġurbanın etiynen
34- ūraşırıh dātırıh sōna çıharıh bayramlaşmaya. bunnarı beyle yaparıh kóyde.burda
35- herkeş birbirini tanır herkeşe giderik herkeş ahraba sayılır.

DERLEME YERİ : Harın
DERLENEN KİŞİ : Ayşe Vural
EĞİTİM DURUMU : Yok
YAŞI : 58
KONU : Karışık

-22-

1- ġızım ben dörd ġız everdim üş dene de ōlum var. yedi uşah işde
2- benden böyüK ġızı kúccúk yaşda vérdim. Onaltı mıydı, neyidi? neyse geldi.
3- isdediler babası da yōdu burda almanyadaydı. onuñ böyyü ābisi
4- varıdı. gerçi iki yaş emme ossuñ. o evlenmedi. asgere neye
5- gidecạm diye. ġızı ilk gelene vérdik tanıdıh insanlarıdı.
6- vérdik giTdi danımarhaya orda ġaldı. ġaç yıl sōna geldi buruya.
7- anġarıya yerleşti. yavrım ben az şansım yoh biliyoñ nu? ġızların
8- hepsi uzā düşdü iki üş yılda bir gelirlerse gelirler yōsa góremeK
9- uzah memlekeT ondan. cehiz ne vérdik eyle ya ādet burda. ne
10- yapdım? ġızım benim ġızlar becerikliydi. kúccúkden alırlarıdı şişi
11- tīı ellerine yapallardı. gendileri dantellerini felan ördü masaydı
12- yoh dolabıdı yapdılar. kāadiçileride yapdım elli atmış kāadiçi
13- yapdım seccādesini neyini onnar işledi eveli hazır dạaldi seccāde
14- ne gendimiz işlerdik elinen. çoraP ördüm ġızım herbirine otuz
15- ġırh dene. döşşē yasdī yorġanı işde ne ilāzımsa bir eve hepisini
16- yapmaya ġayred éderik. ġızın cehizi asarıh dúñden iki üş gún
17- önce ki bütün kóy górsüñ bahsıñ diyi evin bir odasına dizerik
18- hepsini ġız ne yapdıysa anası ne verdiyse asılır herkeş górür. ōlan
19- evinin aldī asbab ne olur ġıza onnar da asılır. cehizi górmeye
20- hediyede gelir ġaP ġacak gelir. beyle dörd ġız everdim. ōlanda
21- altını inciyi biz alırıh gelin cehizini getirir. davılınan
22- zurnaynan dúñ éderik ōlan evinde perşenbeden başlar ġız evinde
23- cuma gúnu başlar ōlan evine bayrah dikilir başladī gún. dúñlerimiz beyle olur.

1- ben gidersem sazım
2- sen ġal dünyăda
3- gizli sırlarım āşikâr étme
4- laĺ olsuñ dilleriñ söyleme yāda
5- ġarib bülbül gibi ah-u zār étme
6- gizli dertlerimi saña anlaTdım.
7- çalışdım sesini sesime ġatdım.
8- bebe gibi ġolumda yaylaTdım.
9- hayali hatır ét beni unutma
10- sen bir ceylan olsañ ben de bir avcu
11- arasam çöllerde saz ile seni
12- bulunmaz dermanı yohdur ilacı
13- bulsam yaralasam söz ile seni
14- diley diley söz ile seni
15- ġurulma sevdim gúzelim deyi
16- bālanma ġarayı allar géyiñ
17- ben bir çoban olsam sen de bir ġoyun
18- seslesem elime duz ile seni
19- diley diley duz ile seni
20- ġoyun olsañ otlatırdım yaylada
21- tellerimi yoldurmazdım hoyrada
22- balıḳ olsañ tahla dönseñ deryada
23- düşürsem toruma hız ile seni
24- veysel dér ismini ġoymam dilimden
25- ayrı düşdüm vatanımdan ilimden
26- ġuş olsan da ġurtulamazdıñ elimden
27- eğer górseydi góz ile seni.

ÂŞIK VEYSEL

SÖZLÜK

- A -

ā:	1/16	ağa, bey
āal-:	4/25	eğilmek
āar :	1/17	eğer
ābi :	3/29	ağabey
ādaletli:	3/45	adaletli
āıl:	9/14	ağıl
āla-:	2/13	ağlamak
ālel usül:	3/39	üstünkörü
amāliyaT:	5/8	ameliyat
ạmanet:	10/2	emanet
analıh:	3/32	analık
anasila:	4/24	annesigile
ānaş-:	3/52	anlaşmak
anġara:	22/7	Ankara
ar:	3/4	namus
araya ver-:		ziyan etmek
arhadaş:	4/21	arkadaş
ahar:	18/13	hayvanların su içtiği taş
arife:	21/28	arefe
asbab:	22/19	kıyafet
āşam:	2/8	akşam
āşikâr et-	23/3	açıklamak
āşşa:	3/51	aşağı
āşıḳ:	3/87	âşık
ataş:	1/7	ateş
avraT:	4/1	kadın
āyā:	3/78	ayağa
ayıtla-		temizlemek

- B -

bāa:	2/19	bana
bāar-:	2/24	bağırmak
bāce:	16/29	bahçe
bacı:	4/32	kız kardeş
bah-:	3/69	bakmak
balıh:	16/22	balık
bāla-.	18/3	bağlamak
bạn-:		beğenmek
başa ġah-:		başa kalkmak, yapılan iyiliği yüze vurarak incitme
başġa:	1/16	başka
barnah:	20/6	parmak
batman:	6/2	sekiz kilogramlık ölçü
bayah:	2/7	az önce
bāzar:	1/2	pazar
bele-		giydirmek, sarmak
belle-:	3/26	öğrenmek
beyle:	3/25	böyle
bezi:	15/4	küçük hamur parçası
bibi		hala, eme
birez:	3/33	biraz
biş-:	1/10	pişmek
boāz:	17/19	boğaz
bōul-:	6/20	boğulmak
bosdan:	21/5	bostan
bör:	1/8	yan
böyüK:	3/24	büyük
bu ader:	3/26	bu kadar
bunnar:	3/34	bunlar
buyday:	18/16	buğday

- C -

cahal:	1/23	cahil
cehiz:	22/9	çeyiz

- Ç-

çamır:	18/14	çamur
çār-:	1/20	çağırmak
çāre:	5/11	çare
çarşanba:	1/13	çarşamba
çebiş:		oğlak
çerçici:		elle kullanılan arabada boncuk, süs eşyası v.b.satan kişi
çıh-:	2/37	çıkmak
çīna-:	3/10	çiğnemek
çīır-:	2/15	seslenmek
çiçā:	2/43	çiçeği
cingan:	9/6	çingene
çólmạmız:	6/10	çömleğimiz
cücük:	21/19	hamur işi bir yemek

- D -

dā:	3/165	dağ
dāal:	3/67	değil
daḳḳa:	3/62	dakika
dāarmen:	18/17	değirmen
damad:	21/48	damat
dạme-:	3/89	değmemek
danımarha:	22/6	Danimarka
daş:	3/1	taş
dạşik:	3/8	değişik
dāt-:	21/34	dağıtmak
davar:	17/27	koyun, kuzu

davılcı:	1/14	davulcu
dāyim:	5/33	daim
dellal:	17/1	tellal
dem:	5/27	zaman
di-:	1/9	demek
dilē:	10 /30	dileği
dine-:	3/158	dinlemek
dinen-:	16/31	dinlenmek
dit-		parçalamak
dō-:	2/6	doğmak
dohdur:	5/8	doktor
dōrul-:	3/11	doğrulmak
dóüş-:	3/35	döğüşmek
dörd:	22/1	dört
döşşek:	22/15	döşek
dúñ:	1/12	düğün
dúúrcük:	18/18	ince bulgur
duvā:	1/23	duvak
duz:	1/5	tuz

- E -

ecicik:	3/33	azıcık
ekmā:	2/17	ekmeği
ekseriyeT:	1/20	çoğunlukla
elālem:	5/16	herkes
eme:	6/17	hala
emmi:	9/3	amca
entire:	2/43	entari
erişde:	21/22	hamur işi bir yemek
essah:		gerçek
éşid-:	14/18	işitmek
eveli:	3/7	önceden
ever-:	10/3	evlendirmek

evlād:	16/7	evlat
evlik:	6/21	fazla eşyaların konulduğu yer
éyi:	22/5	iyi
éyle:	1/9	öyle

- F -

fahırlıh:	13/1	fakirlik
fabrika:	11/3	fabrika
filcan:	2/25	fincan
fiyet:	12/11	fiyat
fotūraf:	2/51	fotoğraf
fuharā:	12/4	fakir

-G-

ġabile:	9/16	kabile
ġadar:	3/26	kadar
ġafa:	5/19	kafa
ġalan:	3/7	kalan
ġalem:	14/24	kalem
ġalp:	5/1	kalp
ġanad:	5/83	kanad
ġaP ġacak:	22/20	tabak
ġapa-:	15/1	kapamak
ġapı:	3/123	kapı
ġarer:	21/12	karar, gerektiği kadar
ġaş:	14/24	kaş
ġaşıh:	3/85	kaşık
ġat-:	2/18	katmak
ġar-:	3/1	karmak
ġara:	2/7	kara
ġardaş:	3/32	kardeş

ġarerle-:	15/18	karalaştırmak
ġarı:	1/19	kadın
ġavaḳ:	4/33	kavak
ġāvaltı:	21/4	kahvaltı
ġavga:	3/34	kavga
ġayfe:	6/16	kahve
ġaynana:	2/27	kaynana
ġazan:	21/8	kazan
gendi:	2/54	kendi
gene:	18/13	yine
geş-:	3/62	geçmek
geyicek:	3/12	geyikcik
ġılıc:	21/16	kılıç
ġına:	2/15	kına
ġırh:	1/58	kırk
ġıy-:	1/3	kıymak
ġız:	2/9	kız
ġo-:	3/41	koymak
ġocalıh:	3/10	kocalık
góde:	13/26	gövde
ġol:	14/7	kol
gólge:	21/16	gölge
ġonşu:	1/17	komşu
góñüm:	3/88	gönlüm
ġonuş-:	3/78	konuşmak
ġoru-:	3/40	korumak
götür-:	2/2	götürmek
ġóya:	14/2	güya
gózle-:	4/16	gözlemek
gúd-:	17/10	gütmek
ġuduretli:	12/1	kudretli
ġul:	5/12	gül
gúmúş:	3/166	gümüş
gún:	1/13	gün

gúnām:	5/4	günahım
gúnned-:	18/14	güneşlendirmek
ġurşun:	3/41	kuşun
ġurtar-:	3/41	kurtarmak
ġurul-:	22/15	övünmek
ġuş:	12/2	kuş
ġuşan-:	1/15	kuşanmak
gúvā:	2/15	damat
ġuyu:	13/31	kuyu
gúz:	21/6	güz
gúzelce:	1 /1	güzelce

- H -

hābe:	17/7	heybe
halbır gózeri:		hamura şekil vermek için kullanılan taş
hanı:	9/7	hani
hamır:	21/13	hamur
hatla-:	19/7	hoplamak
haşlıḳ:	11/20	harçlık
hayhaya düşmek:		telaşlanmak
hókúmet:	9/1	hükümet
horanta:		ev ahalisi
héç:	1/24	hiç
herkeş:	1/18	herkes

- I -

ıhtıyar:	2/56	ihtiyar
ılıh:	1/8	ıllık
ırahat:	8/8	rahat
ışıh:	3/84	ışık

- İ -

Ïce:	6/2	iyice
iddā:	3/32	iddia
ilāan:	15/3	leyen
ilāc:	5/26	ilaç
inne:	12/10	iğne
ireçber:	2/1	rençper
isḳarpin:	3/45	iskarpin
işde:	13/30	işte

- K -

kāad:	2/11	kağıt
kāadiçi:	22/12	baş örtüsü
kekil:	4/19	kakül
kelep:	10/15	demet
kes-:	2/22	yermek
kesdirme:	21/25	talının üstüne dökülen kaynatılmış su ve şeker
kibrik:	14/24	kirpik
kópek:	2/32	köpek
kişifle-:	20/3	gözetlemek
kóte:	15/1	köfte
kóy:	3/28	köy
kútúk:	1/3	kütük
kúccúk:	4/35	küçük
kúp:	21/5	küp
kúpeli:	6/1	küpeli

- L -

löbetci:	2/41	nöbetçi
laĺ ol-:	23/4	dili tutmak

- M -

madımā:	1/1	madımağı
maharna:	21/17	makarna
mālum:	5/60	malum
māni:	4/44	mani
mārā:	17/6	mağra
maraklı:	2/52	meraklı
martin:	3/117	tüfek
mapus:	4/13	hapis
māsuTlu:	5/123	Maksutlu
māzeme:	1/5	malzeme
meded:	5/75	medet
melhem:	5/11	ilaç
mēsinmeme-:	6/34	önemsememek
merdivān:	4/58	merdiven
mes:	2/21	su geçirmeyen bir tür patik
mezer:	3/1	mezar
mıhdar:	1/14	muhtar
muhānet:	5/32	ihanet eden
muhdācım:	5/5	muhtacım
müendiz:	12/17	mühendis

- N-

nāder:	2/56	ne kadar
nāme:	16/26	mektup
namıs:	3/4	namus
níşan:	2/39	nişan
nidā:	3/24	seslenme

nolacah:	4/26	ne olacak
nörecąk:	3/154	ne yapacak

- O -

ōa:	3/77	ona
óbür:	4/53	öbür, diğer
óden:	3/30	önden
oh:	20/7	ok
ohul:	16/28	ohul
ōlan:	2/14	oğlan
oruya:	2/1	oraya
ōsüz:	9/3	öksüz

- P -

paca:	21/24	baca
Pahlava:	15/14	baklava
pasTa:	6/9	pasta
patitis:	18/5	patates
pendir:	21/5	peynir
perşenbe:	22/22	perşembe
pıçah:	6/32	pıçak
pilan:	12/16	pilan
puār:	2/41	pınar

- R -

rüsvay et-:	3/35	rezil etmek

- S -

sā:	5/124	sağ
sāa:	3/41	sana
sādıc:	2/15	sadıç

sali:	1/13	salı
sandıh:	14/1	sandık
samırsah:	1/11	sarımsak
saT:	16/14	satmak
sıdḳınan:	2/42	doğruluk, içtenlik
sıvas:	5/122	Sivas
sini:	21/20	büyük tepsi
soh-:	1/5	sokmak
souh:	18/3	soğuk
sōna:	1/1	sonra
sóz:	2/46	söz
sufra:	21/31	sofra
sübürge:	14/22	süpürge
sürüküP:	9/35	sürüp

- Ş -

şorda:	3/7	şurada
şāpıyollar:	1/24	şey yapıyorlar
şēr:	18/14	şehir
şeyle:		şöyle
şıh:	5/59	şeyh
şilte:	18/13	ince yatak
şindi:	3/9	şimdi
şúkúr:	8/6	şükür

- T -

tebdil:	5/117	değişme, şaşırma
tencereynen:	1/10	tencereyle
tenbel:	12/6	tembel
tī:	22/11	tığ
túrkú:	2/16	türkü

tolu:		dolu
tuzah:	5/111	tuzak
tüfālet:		tuvalet

- U -

ufah:	18/18	ufak
ūurlar olsuñ:	2/23	önemsememek

- V -

vala:	2/10	ipekten dokunmuş ince başörtüsü
vahıt:	3/62	vakit
vir-:	2/53	vermek

- Y -

yā:	1/5	yağ
yahış-:	14/12	yakışmak
yāıl-:	6/18	yanılmak
yālıh:	4/29	baş örtüsü, çevre, mendil
yalıñız:		yalnız
yāmır:	13/4	yağmur
yavrım:	22/7	yavrum
yekin-:	3/114	sıçrayıp ayağa kalmak
yémeK:	1/20	yemek
yıha-:	1/1	yıkamak
yımırta:	18/8	yumurta
yıraġ:	3/133	uzak
yoh:	13/13	yok
yolma:	2/3	ekin
yōur-:	15/18	yoğurmak
yōurd:	15/11	yoğut
yōsa:	1/18	yoksa

yōsul:	11/2	yoksul
yōurt:	1/1	yoğurt
yuha:	15/12	yufka
yuvarlah:	21/21	yuvarlak
yúsük:	14/20	yüzük

- **Z**

zabā:	21/25	sabaha
zābanan:	3/39	sabahleyin
zúlüm:	5/82	zulüm

BİBLİYOGRAFYA

BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, İstanbul 1974, 3. Baskı, TTK; Ankara,1990.

BURAN, Ahmet, ANADOLU Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri, TDK Yay. Ankara

BÜYÜKKAŞ, Ahmet, Niğde ve Yöresi Ağızları, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

CAFEROĞLU, Ahmet, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I-II. TDK Yay. Ankara, 1994

----------, Anadolu Ağızlarından Toplamalar, TDK Yay. Ankara 1994.

----------, Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, TDK Yay.Ankara1994

----------, " Anadolu ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY (Belleten-1995), TDK Yay. Ankara, 1988

----------, Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, TDK Yay. Ankara, 1994.

Derleme Sözlüğü, TDK Yay.(I-XI) 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993

DİLÇİN, Cem(Haz.) Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yay. AnkaraÜniversitesi Basımevi Ankara, 1983.

ERCİLASUN. Ahmet, Kars İli ve Ağzları (Ses Bilgisi), Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1983.

EREN, Hasan," Türk Dilinde Metathese Olayı",TDAY 1953, TDK Yay. Ankara 1988.

ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıyım, İstanbul, 1970.

GABAIN, A Von, Eski Türkçenin Grameri (Çev: Mehmet Akalın), TDK Yay. Ankara, 1988.

GENCAN, Necat, Dilbilgisi, TDK Yay., Ankara 1979.

GÜLENSOY, Tuncer, Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Kültür Bakanlığı, Yay, Ankara, 1981.

----------, Kütahya ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara, 1988.

----------, Türkçe El Kitabı, Bizim Gençlik Yay., Kayseri,1995.

GÜLSEVİN, Gürer, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, TDK Yay., 1997.

GÜLSEVİN, Gürer, “Türkçede Şart Gerundium Üzerine”, Türk Dili Ankara1990.

Günşen, Ahmet, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, TDKYay., Ankara, 2000.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, Milli EğitimBasımevi, İstanbul, 1984.

----------, Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara, 1996.

KARAHAN, Leyla, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara, 1996.

----------, “-sa/-se Hakkında”Türk Dili, S.516, Ankara,1994

KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay. Ankara, 1994.

----------,“ Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü Uzunlukları”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. 1, Ankara, 1995.

----------, “Türk Dilinde + çA Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Deneme”, Türk dili Üzerine Araştırmalar, TDK Yay., Ankara, 1995.

----------, Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi, TDK Yay., Ankara, 2003.

----------, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara, 1994.

----------, Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması olayları, TDK Yay., Ankara, 2000

----------, “Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları, BAAVU, TDAY(belleten-1953) Ankara, 1953.

TOKATLI Suzan, Gemerek ve Yöresi Ağızları, Kayseri, 1991

TEKİN, Talat, Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 1975.

OLCAY, Selahattin, Urfa Merkez Ağzı, TDK. Yay., Ankara 1997.

ÖZKAN Mustafa, Türkçenin Ses Ve Yazım Özellikleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001.

Türkçe Sözlük, I-II, TDK Yay. Ankara, 1988

ÜSTÜNER Ahat, Anadolu Ağızlarında Sıfat – Fiiller Ekleri, TDK. Yayınları, Ankara 2000.

YÜCEL, Bilal, “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas, 2000.

Yahyalı
İğdecik
Çamlıca
Kümbet
Alaman
Hocabey
Çardak
Ömülü
Gaziköy
Akçasu
Yükselen
AKÇAKIŞLA
Yunusören
Kaldan
Beylurdu
Benlihasan
Kalecik
Kç.Yüreğil
Topalak
Mescit
Hardal
Bozkurt
İğdecik
Abdalli
B.Yüreğil
Karacaören
B.Topaç
Sivalan
Temecik
Alaçayır
İlyasfacı
Topaç
Kahyapınar
Sultan
Kazancık
E.Höyük
ORTA
Çakal
Kılıçlı
Falak
Alicören
Çekem
Sarıkaya
Kaymak
Bıralı
Tulla
Güçlü
Karakuz
Dikli
Çardayol
Harun
Balkalar
Burnukara
Mıkısurlu
Ormanpınarı
Sağır
Höyükköy
Ahmetli
GEMBEK
ŞARKIŞLA
Çayırçayır
Gümüşepe
Dölük
Kömürkaya
Kayapınar
Cemal
Kızılcaşla
Konakyaz
Kevenli
Osmanpınar
Bahçealan
Sorular
Mengen
Kışlaköy
Sarıçiçek
Dökmeraş
Uçuk
Başören
Ortakaş
Kanalca
Tavladere
Karacaören
Kapaklıpınar
Demirboğa
Yenikapan
KAYSERİ
ALTINYAYLA

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Şarkışla'da tamamladı. 1995 yılında Ege Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. 1999 yılında mezun oldu. 2003 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisansa başladı. Şarkışla ve Yüresi Ağızları üzerine tez hazırlığına başladı. Kayseri, Mehmet Akif Ersoy Lisesin'de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Adres:
Mutafa Kemal Paşa Bulvarı
Özgür Apt. 76/14

Melikgazi / KAYSERİ

tel. 05057577718
mail: pinartas@hotmail.com